

Α' Τεχνικού και Επαγγελματικού Λυκείου

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Θεοδώρου Ανδρ. Γεωργακόπουλου
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Α.Σ.Ο.Ε.Ε.

1954

ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ
ΧΡΥΣΟΥΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΙΑΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΑΟΥ

‘Ο Εύγενιος Εύγενίδης, διδυμής και χορηγός του «Ιδρύματος Εύγενίδου», πολύ νωρίς πρόβλεψε και σχημάτισε τήν πεποίθηση ότι η δραπια κατάρπιση τών τεχνικών μας, σε συνδυασμό με τήν έθνικη άγωγή, θά ήταν άναγκαιός και άποφασιστικός παράγοντας τής προόδου του Έθνους μας.

Τήν πεποιθησή του αὐτή δ Εύγενίδης ἐκδήλωσε μέ τῇ γενναιόφρονα πράξη εὔεργεσίας, νά κληροδοτήσει σεβαστό ποσό γιά τῇ σύσταση Ἰδρύματος πού Θά είχε σκοπό νά συμβάλλει στήν τεχνική ἐκπαίδευση τῶν νέων τῆς Ἑλλάδας.

Έτσι τό Φεβρουάριο του 1956 συστήθηκε το «Ίδρυμα Εύγενίδου», τού δποιου πήν διοίκηση δνέλαβε ή δδελφή του κυρία Μαριάνθη Σίμου, σύμφωνα μέ τήν έπ-θυμία του διαθέτη.

‘Από το 1956 μέχρι σήμερα ή συμβολή του ‘Ιδρυμάτος στήν τεχνική έκπαίδευση πραγματοποιείται μέ διάφορες δραστηριότητες. Όμως άπ’ αύτές ή σημαντικότερη, πού κρίθηκε όπό την άρχη ώς πρώτης διάγκης, είναι ή έκδοση βιβλίων γιά τούς μαθητές των τεχνικών σχολών.

Μέχρι σήμερα έκδόθηκαν 150 τόμοι βιβλίων, πού έχουν διατεθεῖ σε πολλά έκατον μύρια τεύχη, καί καλύπτουν διάφορες τάξεις Κατώτερων και Μέσων Τεχνικών Σχολῶν τοῦ Ὑπ. Παιδείας, τῶν Σχολῶν τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἀπασχολήσεως Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ (ΟΑΕΔ) καί τῶν Δημοσίων Σχολῶν Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ.

Μοναδική φροντίδα τοῦ Ἰδρύματος σ' αὐτή τὴν ἐκδοτική του προσπάθεια ἡταν καὶ εἶναι ἡ ποιότητα τῶν βιβλίων, ἀπό ἅποψη ὅχι μόνον ἐποπτημονική, παιδαγωγική καὶ γλωσσική, ἀλλὰ καὶ ἀπό ἅποψη ἔμφανίσεως, ὥστε τὸ βιβλίο νά διαπηθεῖ ἀπό τοὺς νέους.

Γιά τήν έποτημονική καί παιδαγωγική ποιότητα τῶν βιβλίων, τά κείμενα υποβάλλονται σέ πολλές έπεξεργασίες καί βελτιώνονται πρίν από κάθε νέα έκδοση.

Ίδιαίτερη σημασία διέδωσε τό "Ίδρυμα διό τὴν ἀρχὴν στήν ποιότητα τῶν βι-
βλίων ἀπό γλωσσική ἀποψη, γιατὶ ποτεύει ὅτι καὶ τὰ τεχνικά βιβλία, ὅταν είναι
γραμμένα σὲ γλώσσα ἄρτια καὶ δομοιδμορφη ἀλλά καὶ κατάλληλη γιά τή στάθμη
τῶν μαθητῶν, μποροῦν νά συμβάλλουν στήν γλωσσική διαπαιδαγώγηση τῶν μα-
θητῶν,

Έτσι με διπόφαση πού πάρθηκε ήδη από τό 1956 όλα τά βιβλία τής Βιβλιοθήκης τοῦ Τεχνίτη, δηλαδή τά βιβλία γιά τίς Κατώτερες Τεχνικές Σχολές, δημοσιότερα καὶ γιά τίς Σχολές τοῦ ΟΑΕΔ, είναι γραμμένα σέ γλώσσα δημοτική μέ βάση τήν γραμματική τοῦ Τριανταφυλλίδη, ένω όλα τά άλλα βιβλία είναι γραμμένα στήν απλή καθαρεύουσα. Ή γλωσσική έπεξεργασία τών βιβλίων γίνεται από φιλολόγους τοῦ Ίδρυματος καὶ έτσι έξασφαλίζεται η ένιαία σύνταξη καὶ θρολογία κάθε καπνορίας βιβλίων.

‘Η ποιότητα του χαρτιού, τό είδος τών τυπογραφικών στοιχείων, τά σωστά σχήματα καί ή καλαισθητη σελιδοποίηση, τό έξωφυλλο καί τό μέγεθος του βιβλίου περιλαμβάνονται καί αύτά στίς φροντίδες του Ίδρυματος.

Τό Ίδρυμα Θεώρησε δπι είναι ύποχρέωσή του, σύμφωνα μέ τό πνεῦμα του Ιδρυτή του, νά θέσει στήν διάθεση τού Κράτους δλη αύτή τήν πείρα του τών 20 έτών, δναλαμβάνοντας τήν έκδοση τών βιβλίων καί γιά τίς νέες Τεχνικές καί Έπαγγελματικές Σχολές καί τά νέα Τεχνικά καί Έπαγγελματικά Λύκεια, σύμφωνα μέ τά Άναλυτικά Προγράμματα του Κ.Ε.Μ.Ε.

Τά χρονικά περιθώρια γι' αύτή τήν νέα έκδοτική προσπάθεια ἡταν πολύ περιορισμένα καί ίσως γι' αύτό, ίδιως τά πρώτα βιβλία αύτης τής σειράς, νά παρουσιάσουν φτέλειες στή συγγραφή ή στήν έκτύπωση, πού θά διορθωθούν στή νέα τους έκδοση. Γι' αύτό τό σκοπό έπικαλούμαστε τήν βοήθεια δλων δσων θά χρησιμοποιήσουν τά βιβλία, ώστε νά μάς γνωστοποιήσουν κάθε παρατήρησή τους γιά νά συμβάλλουν καί αύτοί στή βελτίωση τών βιβλίων.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ

**Χριστόστομος Φ. Καβουνίδης, Διπλ. Μηχ. - Ηλ. ΕΜΠ, Επίτιμος Διοικητής Ο.Τ.Ε., Πρόεδρος.
Μιχαήλ Γ. Αγγελόπουλος, Τακτικός Καθηγητής ΕΜΠ, τ. Διοικητής ΔΕΗ, Αντιπρόεδρος.
Αλέξανδρος Σταυρόπουλος, Καθηγητής Α.Β.Σ. Πειραιώς.
Θεοδόσιος Παπαθεοδοσίου, Δρ. Μηχανολόγος Μηχανικός, Διντής Εφ. Προγρ. καί Μελετών Τεχν. καί Επαγγ. Εκπ. Υπ. Παιδείας.
Επιστημ. Σύμβουλος, Γ. Ρούσσος, Χημ.-Μηχ. ΕΜΠ.
Σύμβουλος επί των εκδόσεων του Ίδρυματος Κ. Α. Μανάφης, Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών.
Γραμματεύς, Δ. Π. Μεγαρίτης.**

**Διατελέσαντα μέλη ή σύμβουλοι της Επιτροπής
Γεώργιος Κακριδής † (1955 - 1959) Καθηγητής ΕΜΠ, Άγγελος Καλογεράς † (1957 - 1970) Καθηγητής ΕΜΠ, Δημήτριος Νιδνιας (1957 - 1985) Καθηγητής ΕΜΠ, Μιχαήλ Σπετσιέρης (1958 - 1959), Νικόλαος Βασιώτης (1960 - 1987), Θεόδωρος Κουζέλης (1968 - 1976) Μηχ.-Ηλ. ΕΜΠ, Παναγιώτης Χατζηιωάννου (1977 - 1982) Μηχ. Ηλ. ΕΜΠ, Αλέξανδρος Ι. Παππάς (1955 - 1983) Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ.**

Α' ΤΑΞΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ
ΚΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΔΡ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Α.Σ.Ο.Ε.Ε.

ΑΘΗΝΑ
1984

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η οικονομική επιστήμη κατέχει σήμερα μια σημαντική θέση στο χώρο των επιστημών και η σημασία της αυξάνεται συνεχώς, γιατί τα πολύπλοκα από τη φύση τους οικονομικά φαινόμενα γίνονται δυσκολότερα όσο αναπύσσεται η οικονομία μας, με συνέπεια να χρειαζόμαστε συνεχώς περισσότερα και πιο εξειδικευμένα στελέχη για την ανάλυση, την κατανόηση και τη λύση των οικονομικών προβλημάτων.

Σκοπός του εγχειρίδιου αυτού είναι η εισαγωγή των μαθητών των Τεχνικών και Επαγγελματικών Λυκείων στις βασικές έννοιες και αρχές της οικονομικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας, με αναφορά στην ελληνική οικονομία.

Το βιβλίο γράφηκε με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα που εκπονήθηκε από το ΚΕΜΕ και περιλαμβάνει έξι μέρη. Στο πρώτο μέρος αναλύονται οι βασικές οικονομικές έννοιες και ιδιαίτερα οι ανάγκες των ανθρώπων, τα αγαθά, που χρησιμοποιούνται για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών και οι παραγωγικοί συντελεστές, με τους οποίους παράγονται τα διάφορα αγαθά. Στο δεύτερο μέρος αναλύεται η έννοια της παραγωγής των αγαθών, δηλαδή της διαδικασίας μετατροπής των παραγωγικών συντελεστών σε αγαθά, καθώς επίσης και οι διάφοροι τομείς και κλάδοι στους οποίους διαιρείται η διαδικασία αυτή της παραγωγής. Εξετάζεται επίσης η κατανομή του προϊόντος και της απασχόλησεως κατά κλάδους στην Ελλάδα. Στο τρίτο μέρος αναλύεται η διαδικασία σχηματισμού των πιών των αγαθών στην αγορά. Στο τέταρτο μέρος εξετάζεται η επιχείρηση, που αποτελεί τη βασική μονάδα παραγωγής των αγαθών, τα πρόσωπα που τη δροικούν, καθώς επίσης και οι εργαζόμενοι σ' αυτήν, που αποτελούν το έμψυχο υλικό, που συμβάλλει στην παραγωγή των αγαθών. Στο πέμπτο μέρος αναλύεται η ανάγκη, η σημασία και οι τρόποι παρεμβάσεως του Κράτους στην οικονομική ζωή μιας χώρας, της οποίας το σύστημα στηρίζεται στο μηχανισμό των πιών. Και στο έκτο μέρος εξετάζονται οι οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με ορισμένες ομάδες χωρών, όπως η ΕΟΚ, οι Αραβικές χώρες και οι Βαλκανικές χώρες.

Για την πλήρη κατανόηση των διαφόρων θεμάτων που εξετάζονται, χρησιμοποιούνται στο κείμενο παραδείγματα, πίνακες και, όπου είναι απαραίτητο, διαγράμματα. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου υπάρχουν ερωτήσεις που καλύπτουν όλα τα βασικά ζητήματα που εξετάζονται στο κεφάλαιο. Ήτοι ο μαθητής μπορεί συμβουλευόμενος τις ερωτήσεις αυτές, να αντιληφθεί αν έχει αφομοιώσει όλα τα θέματα που εξετάζονται σε κάθε κεφάλαιο. Ορισμένα τμήματα του βιβλίου, όπως λ.χ. η κατανομή του προϊόντος και η απασχόληση κατά κλάδους στην Ελλάδα, το μέγεθος της αγοράς των διαφόρων χωρών, των οποίων εξετάζομε τις οικονομικές σχέσεις με τη χώρα μας, καθώς επίσης και ορισμένα όλα ποσοτικά στοιχεία, έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα. Αυτά βέβαια δεν χρειάζεται να τα απομνημονεύσει ο μαθητής,

αρκεί να θυμάται τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των ποσοτικών αυτών δεδομένων.

Επειδή στο κείμενο γίνεται αναφορά σε ορισμένες έννοιες, οι οποίες δεν αναλύονται διεξοδικά εκεί, όπως λ.χ. το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, περιλάβαμε στο τέλος του βιβλίου ένα ειδικό παράρτημα, όπου αναλύονται οι έννοιες αυτές, έτσι ώστε ο μαθητής, που ενδιαφέρεται, να μπορεί να πληροφορηθεί περισσότερα.

Ο συγγραφέας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥΣ

1.1 Έννοια και παραδείγματα αναγκών.

Όταν λέμε ότι ο άνθρωπος έχει μιαν ανάγκη, εννοούμε ότι αισθάνεται κάποιο δυσάρεστο αίσθημα πως κάπι του λείπει και θέλει να απαλλαγεί από το αίσθημα αυτό. Η απαλλαγή αυτή του ανθρώπου από τη δυσαρέσκεια που του δημιουργεί η ύπαρξη μιας ανάγκης λέγεται *ικανοποίηση* της ανάγκης αυτής. Ο άνθρωπος είχε πάντοτε, από τότε που εμφανίσθηκε στη γη, και έχει και σήμερα πολλές τέτοιες ανάγκες, οι οποίες βέβαια διαφέρουν ανάλογα με το περιβάλλον (φυσικό, πολιτιστικό, κλπ.) μέσα στο οποίο ζει. Παραδείγματα ορισμένων κλασσικών αναγκών του ανθρώπου είναι η ανάγκη για φαγητό, για νερό, για ρούχα, για παπούτσια, για κατοικία, για ψυχαγωγία, για εκπαίδευση, κλπ.

1.2 Κατηγορίες αναγκών.

Οι πολυπληθείς ανάγκες του ανθρώπου διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες. Μια μεγάλη κατηγορία αναγκών είναι οι λεγόμενες *βιολογικές* ή *φυσιολογικές* ανάγκες. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει όλες τις ανάγκες του ανθρώπου, των οποίων η ικανοποίηση είναι απαραίτητη για να διατηρηθεί στη ζωή. Τέτοιες ανάγκες είναι οι ανάγκες για τροφή, για ντύσιμο, για υπόδηση, για κατοικία, κλπ.

Μια άλλη κατηγορία αναγκών περιλαμβάνει τις λεγόμενες *κοινωνικές* ανάγκες, δηλαδή τις ανάγκες που δημιουργούνται στον άνθρωπο από το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και οι οποίες δεν είναι οπωσδήποτε απαραίτητες για τη διατήρησή του στη ζωή. Παραδείγματα τέτοιων κοινωνικών αναγκών είναι η ανάγκη για επίδειξη, η ανάγκη για το κάπνισμα, η ανάγκη που αισθάνεται ο μαθητής να τον επαινούν όταν πάει καλά στα μαθήματά του ή κάνει μια καλή πράξη, κλπ.

Τέλος μια άλλη κατηγορία αναγκών θα μπορούσαν να απαρτίσουν οι *συναισθηματικές* ανάγκες, γιατί δημιουργούνται από τα διάφορα συναισθήματα του ανθρώπου. Μια τέτοια ανάγκη είναι π.χ. η ανάγκη που νιώθει το παιδί να το αγαπούν οι γονείς ή οι φίλοι του.

Πρέπει να παρατηρήσομε εδώ όμως ότι η πό πάνω διάκριση των αναγκών δεν είναι πάντοτε εύκολη στην πράξη. Έτσι όταν ένα παιδί αγοράζει ένα ωραίο πανω-

φόρι, δεν είναι εύκολο να γνωρίζουμε αν η ανάγκη που ικανοποιείται με αυτό είναι η βιολογική ανάγκη να προστατευθεί από το κρύο ή η κοινωνική ανάγκη να επιδειχθεί.

Μια άλλη, πολύ σημαντική διάκριση των αναγκών, είναι η διάκριση σε **ατομικές** και **συλλογικές** ανάγκες.

Ατομικές ανάγκες είναι εκείνες που πρέπει να ικανοποιηθούν από τον καθένα μας χωριστά. Καθένας μας δηλαδή πρέπει να πάρει τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να ικανοποιήσει τις ανάγκες του αυτές, γιατί η ικανοποίηση των ίδιων αναγκών από άλλα άτομα του κοινωνικού συνόλου δεν επηρεάζει και την ικανοποίηση των δικών μας αναγκών. Παραδείγματα ατομικών αναγκών είναι οι ανάγκες για τροφή, για ντύσιμο, για κατοικία, κλπ. Είναι φανερό ότι κανένας μας δεν αισθάνεται χορτασμένος επειδή κάποιος άλλος έφαγε, ούτε αισθάνεται ζεστασιά επειδή κάποιος άλλος φοράει πανωφόρι ή είναι μέσα σε ένα ωραίο σπίτι με κεντρική θέρμανση. Καθένας μας εδώ θα πρέπει να ικανοποιήσει τις δικές του ανάγκες χωριστά.

Αντίθετα, **συλλογικές** είναι οι ανάγκες που ικανοποιούνται συλλογικά, δηλαδή ταυτόχρονα για όλα τα άτομα του κοινωνικού συνόλου. Στην περίπτωση αυτή δηλαδή, αν η ανάγκη ικανοποιηθεί για το άτομο Α, τότε ικανοποιείται ταυτόχρονα και για όλα τα άλλα άτομα. Επομένως εδώ δεν χρειάζεται ο καθένας μας να πάρει μέτρα για την ικανοποίηση της ανάγκης αυτής χωριστά, αλλά θα πρέπει να συνεννοθούμε και να πάρομε μέτρα όλοι μαζί. Παραδείγματα συλλογικών αναγκών είναι π.χ. η ανάγκη άμυνας από τους εξωτερικούς εχθρούς, η ανάγκη για την εσωτερική ασφάλεια, η ανάγκη για την ασφαλή διάβαση των δρόμων, κλπ. Πραγματικά, αν πάρομε ως παράδειγμα την ανάγκη που νοιώθει ο πολίτης μιας χώρας για την εξασφάλισή του από τους εξωτερικούς εχθρούς, τότε παρατηρούμε ότι αν ικανοποιηθεί αυτή η ανάγκη για ένα άτομο, ταυτόχρονα ικανοποιείται και για τα άλλα άτομα του κοινωνικού συνόλου. Εδώ δηλαδή η ικανοποίηση της ανάγκης γίνεται ταυτόχρονα για όλα τα άτομα.

1.3 Οι ιδιότητες των αναγκών.

Οι ανάγκες του ανθρώπου εμφανίζουν δύο βασικές ιδιότητες: **Πρώτα**, αυξάνονται και εξελίσσονται συνέχεια και **δεύτερο**, καθεμιά από αυτές υπόκειται σε πρωσιρινό συνήθως ή και μόνιμο, μερικές φορές, κορεσμό.

Όταν λέμε ότι οι ανάγκες μας αυξάνονται συνέχεια, εννοούμε ότι συνέχεια δημιουργούνται νέες ανάγκες, ενώ όταν λέμε ότι οι ανάγκες μας εξελίσσονται συνέχεια, εννοούμε ότι διαφοροποιούνται, δηλαδή γίνονται διαφορετικές και χρειαζόμαστε διαφορετικά μέσα για να τις ικανοποιήσουμε. Έτσι π.χ. η ανάγκη να αποκτήσει κανείς χώρο σταθμεύσεως δεν υπάρχει πριν αποκτήσει αυτοκίνητο. Η ανάγκη να αποκτήσει ο μαθητής τα βιβλία ενός έτους δεν υπάρχει πριν να προαχθεί στο έτος, για το οποίο προορίζονται τα βιβλία αυτά. Η αναγκή να πάμε στον κινηματογράφο γεννιέται μόνο από τη στιγμή που αρχίζουμε να καταλαβαίνομε τα διάφορα έργα, κλπ. Εδώ έχουμε δημιουργία νέων αναγκών, άρα αύξηση των αναγκών. Αντίθετα, η ανάγκη για θέρμανση υπήρχε από την εποχή που ο άνθρωπος εμφανίσθηκε στη γη, αλλά ο τρόπος ικανοποιήσεώς της, δηλαδή τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την ικανοποίησή της, διαφέρουν στις διάφορες εποχές του βίου του ανθρώπου.

που στη γη, αλλά και μεταξύ των διαφόρων περιοχών κατά την ίδια εποχή. Εδώ έχουμε εξέλιξη μιας ανάγκης.

Ενώ όμως οι ανάγκες συνολικά αυξάνονται και εξελίσσονται, καθεμιά από αυτές χωριστά υπόκειται σε κορεσμό, δηλαδή για την ικανοποίησή της χρειάζεται να αφιερώσουμε μια περιορισμένη ποσότητα από τα αντικείμενα που την ικανοποιούν. Η ικανοποίηση της ανάγκης μας για νερό π.χ. μπορεί να γίνει με ένα ή δύο ποτήρια νερό και δεν χρειάζεται να χρησιμοποιήσουμε δέκα ποτήρια. Όμοια η ικανοποίηση της ανάγκης για τροφή μπορεί να γίνει με τη χρησιμοποίηση ενός πάτου φαγητού, οπότε λέμε ότι η ανάγκη αυτή υπόκειται σε κορεσμό. Βέβαια ο κορεσμός αυτός είναι συνήθως προσωρινός, γιατί η ανάγκη να πιει κανείς νερό ή να φάει επανέρχεται και ικανοποιείται και πάλι κ.ο.κ. Ορισμένες όμως ανάγκες μπορεί να υπόκεινται και σε μόνιμο κορεσμό, δηλαδή να εξαφανίζονται ύστερα από την ικανοποίησή τους. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η ανάγκη νά επισκεφθούμε μια τοποθεσία, η οποία μπορεί πολλές φορές, να μην ξαναδημιουργηθεί, αν ικανοποιηθεί μια φορά με την επίσκεψή μας στην τοποθεσία αυτή.

1.4 Η επιτακτικότητα ικανοποίησεως των αναγκών.

Είπαμε στην αρχή ότι η ικανοποίηση μιας ανάγκης απαλλάσσει τον άνθρωπο από ένα δυσάρεστο αίσθημα που είχε πρίν από την ικανοποίηση της ανάγκης. Επομένως η ικανοποίηση της ανάγκης του δημιουργεί κάποιο ευχάριστο αίσθημα, δηλαδή μια ευχαρίστηση, που τη λέμε **χρησιμότητα**. Έτσι όταν ο άνθρωπος ικανοποίησει π.χ. την ανάγκη για ένδυση με ένα πανωφόρι, αισθάνεται ένα ευχάριστο αίσθημα, νοιώθει δηλαδή ικανοποίηση ή απολαμβάνει μια χρησιμότητα. Το ίδιο συμβαίνει στην περίπτωση της ανάγκης για τροφή, όταν την ικανοποιούμε με τη χρησιμοποίηση ενός πάτου φαγητού κ.ο.κ. Το ευχάριστο αίσθημα που νοιώθει ο άνθρωπος από την ικανοποίηση μιας ανάγκης, δηλαδή η χρησιμότητα που απολαμβάνει από την ικανοποίηση της ανάγκης, δεν είναι το ίδιο για όλες τις ανάγκες. Γ' αυτό η ένταση, με την οποία κάθε ότιρμο επιθυμεί να ικανοποιήσει τις διάφορες ανάγκες του, διαφέρει σημαντικά ανάμεσα στις διάφορες ανάγκες. Όπως λέμε συνήθως η **επιτακτικότητα ικανοποίησεως των αναγκών διαφέρει ανάμεσα στις διάφορες ανάγκες του ανθρώπου**.

1.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

- Τι εννοούμε όταν λέμε ότι ο άνθρωπος έχει μιαν ανάγκη και πότε λέμε ότι η ανάγκη αυτή ικανοποιήθηκε; Να αναφέρετε ορισμένα παραδείγματα δικών σας αναγκών;
- Ποιές είναι οι κυριότερες κατηγορίες αναγκών; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα από κάθε κατηγορία, που έχετε εσείς και οι γονείς σας.
- Τί είναι ατομικές και τις συλλογικές, ανάγκες; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα από κάθε κατηγορία.
- Τι εννοούμε όταν λέμε ότι οι ανάγκες του ανθρώπου αυξάνονται και τί όταν λέμε εξελίσσονται; Να αναφέρετε ορισμένα παραδείγματα νέων αναγκών που σας δημιουργήθηκαν φέτος, καθώς επίστης και παλαιών αναγκών που εξελίχθηκαν φέτος και χρειάζεστε όλα αντικείμενα για να τις ικανοποιήσετε.
- Τι εννοούμε όταν λέμε ότι οι ανάγκες του ανθρώπου υπόκεινται σε κορεσμό; Τι είδους κορεσμός επέρχεται συνήθως στις περισσότερες ανάγκες μας και γιατί;
- Τί είναι επιτακτικότητα ικανοποίησεως μιας ανάγκης; Γιατί οι διάφορες ανάγκες έχουν διαφορετική επιτακτικότητα να ικανοποιηθούν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΑΓΑΘΑ ΩΣ ΜΕΣΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

2.1 Έννοια και παραδείγματα αγαθών.

Αγαθά καλούνται τα μέσα που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Παραδείγματα αγαθών είναι το ψωμί, τα αυγά, το γάλα, το κρέας, οι σοκολάτες, τα φρούτα, τα ρούχα, τα υποδήματα, τα ψυγεία, οι τηλεοράσεις και τα ραδιόφωνα, η προβολή μιας κινηματογραφικής ταινίας, η μεταφορά του μαθητή στο σχολείο με το σχολικό λεωφορείο, το κόψιμο των μαλλιών, η παροχή γεύματος στο εστιατόριο, κλπ.

2.2 Διακρίσεις αγαθών.

Τα αγαθά διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, με βάση διάφορα κριτήρια. Οι κυριότερες κατηγορίες αγαθών είναι οι επόμενες:

α) Ελεύθερα αγαθά και οικονομικά αγαθά.

Ελεύθερα αγαθά είναι τα αγαθά που βρίσκονται σε αφθονία, σχετικά με τις ανάγκες που πρέπει να ικανοποιήσουμε με αυτά. Κλασσικό παράδειγμα ελεύθερου αγαθού είναι ο αέρας της ατμόσφαιρας, που είναι άφθονος, σε σχέση με την ποσότητα που χρειαζόμαστε να χρησιμοποιήσουμε για την ικανοποίηση των αναγκών μας. Άλλο παράδειγμα είναι το νερό, δταν τρέχει άφθονο από μια πηγή ή από ένα ποτάμι.

Οικονομικά αγαθά είναι τα αγαθά που βρίσκονται σε ανεπάρκεια, σχετικά με την ποσότητα που είναι απαραίτητη για την ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου. Τέτοια αγαθά είναι π.χ. το ψωμί, τα φρούτα, το γάλα, το κρέας, τα ρούχα, τα υποδήματα κλπ. Τα περισσότερα αγαθά που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του είναι οικονομικά αγαθά, γιατί βρίσκονται σε σχετική ανεπάρκεια, ενώ τα ελεύθερα αγαθά είναι σχετικά λίγα.

β) Υλικά αντικείμενα και υπηρεσίες.

Υλικά αντικείμενα είναι τα αγαθά που έχουν υλική υπόσταση και τα λέμε συνήθως απλά αγαθά, ενώ υπηρεσίες είναι τα αγαθά που δεν έχουν υλική υπόσταση. Υλικά αγαθά είναι π.χ. το ψωμί, το κρέας, τα τετράδια, τα μολύβια κλπ., ενώ υπηρεσίες είναι η μεταφορά στο σχολείο με το σχολικό αυτοκίνητο, η προβολή μιας κινηματογραφικής ταινίας ή η παρουσίαση ενός ποδοσφαιρικού αγώνα.

γ) Καταναλωτά και διαρκή υλικά αγαθά.

Τα υλικά αγαθά εξάλλου μπορεί να διακρίθουν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τα

καταναλωτά και τα διαρκή. Καταναλωτά είναι εκείνα που χρησιμοποιούνται μόνο για μια φορά και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθούν πάλι για την ικανοποίηση της ίδιας ανάγκης, ενώ διαρκή είναι τα αγαθά, που μπορεί να χρησιμοποιηθούν περισσότερες φορές για την ικανοποίηση της ίδιας ανάγκης. Παραδείγματα καταναλωτών αγαθών είναι το ψωμί, το γάλα, το τυρί, οι σοκολάτες κλπ., ενώ παραδείγματα διαρκών αγαθών είναι τα σπίτια, τα έπιπλα, τα βιβλία, τα μηχανήματα κλπ.

δ) Προσωπικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διαρκών αγαθών.

Οι υπηρεσίες διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σε **προσωπικές υπηρεσίες** και σε **υπηρεσίες από τα διαρκή αγαθά.** Προσωπικές υπηρεσίες είναι οι υπηρεσίες που παρέχονται από τα διάφορα άτομα, π.χ. οι υπηρεσίες ενός κουρέα, ενός σερβιτόρου, ενός τραγουδιστή, ενός οδοκαθαριστή, ενός κηπουρού κλπ. Ενώ υπηρεσίες από διαρκή αγαθά είναι οι υπηρεσίες που μας παρέχουν τα διάφορα διαρκή αγαθά, π.χ. οι υπηρεσίες του αυτοκινήτου για τη μεταφορά στο σχολείο, οι υπηρεσίες του ψυγείου, της κουζίνας κλπ.

ε) Καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά.

Καταναλωτικά αγαθά είναι τα αγαθά, που χρησιμοποιούνται για να ικανοποιούν τις ανάγκες του ανθρώπου. Ενώ **κεφαλαιουχικά** αγαθά είναι αυτά που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων αγαθών. Έτσι π.χ. το ψωμί, το γάλα, το κρέας η τηλεόραση, η βιβλιοθήκη που έχουμε τα βιβλία μας, τα ψυγεία και οι κουζίνες που έχουμε στο σπίτι μας, χρησιμοποιούνται για την ικανοποίηση των αναγκών μας και είναι επομένως καταναλωτικά αγαθά. Ενώ τα μηχανήματα, τα έπιπλα που χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις, τα ψυγεία, που μπορεί να χρησιμοποιούν για να διατηρούν τα τρόφιμα που πουλούν κλπ., είναι κεφαλαιουχικά αγαθά. Τονίζομε εδώ ότι η διάκριση των αγαθών σε καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά δεν στηρίζεται στη φύση τους, αλλά στον τρόπο που χρησιμοποιούνται. Γ' αυτό το ίδιο αγαθό, π.χ. το ψυγείο, είναι καταναλωτικό αγαθό όταν χρησιμοποιείται απευθείας για την ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου και κεφαλαιουχικό, όταν χρησιμοποιείται για την παραγωγή άλλων αγαθών.

στ) Τελικά αγαθά και ενδιάμεσα αγαθά.

Τελικά αγαθά είναι τά αγαθά πού έχουν πάρει τήν τελική τους μορφή, με την οποία πρόκειται να χρησιμοποιηθούν, ενώ **ενδιάμεσα αγαθά** είναι εκείνα που δεν έχουν πάρει ακόμα την τελική τους μορφή, αλλά βρίσκονται στο στάδιο της επεξεργασίας. Τελικά αγαθά είναι π.χ. το ψωμί, τα ρούχα, το κρέας, τα αιγάλια, κλπ., ενώ ενδιάμεσα αγαθά είναι το αλεύρι, τα νήματα, τα υφάσματα, κλπ.

ζ) Ιδιωτικά αγαθά και συλλογικά ή δημόσια αγαθά.

Ιδιωτικά αγαθά είναι τα αγαθά, τα οποία όταν χρησιμοποιούνται από ένα άτομο δίνουν ικανοποίηση μόνο σ' αυτό το άτομο και σε κανένα άλλο. Αντίθετα, **συλλογικά ή δημόσια αγαθά** είναι τα αγαθά, που μπορεί να καταναλίσκονται και να ικανοποιούν την ανάγκη όλων των ατόμων και επομένως αποφέρουν ικανοποίηση σε όλα τα άτομα του κοινωνικού συνδόλου. Παραδείγματα ιδιωτικών αγαθών είναι το ψωμί, το κρέας, τα τσιγάρα, τα βιβλία, τα ψυγεία κλπ. Όλα αυτά τα αγαθά προκαλούν ικανοποίηση μόνο στο άτομο που τα χρησιμοποιεί. **Συλλογικά ή δημόσια αγαθά** είναι τα πάρκα, οι υπηρεσίες που προσφέρουν οι φωτεινοί σηματοδότες στους δρόμους, οι υπηρεσίες της εθνικής άμυνας, της εσωτερικής ασφάλειας, κλπ. Εδώ η

χρησιμοποίηση ενός από τα αγαθά αυτά από ένα άτομο, επιτρέπει και δεν αποκλείει τη χρησιμοποίησή του από τα άλλα. Επομένως, όταν ένα άτομο καταναλίσκει τα αγαθά αυτά, ταυτόχρονα καταναλίσκονται ή μπορεί να καταναλωθούν και από τα άλλα και επομένως να προκαλέσουν ικανοποίηση σε όλα τα άτομα του κοινωνικού συνόλου. Αν παρατηρήσουμε πιο προσεκτικά τα ιδιωτικά αγαθά και τα συλλογικά ή δημόσια αγαθά, θα δούμε ότι τα πρώτα ικανοποιούν τις ιδιωτικές ανάγκες και τα άλλα τις συλλογικές ανάγκες, που εξετάσαμε πιο πάνω.

2.3 Η σχετική ανεπάρκεια των οικονομικών αγαθών και το βασικό οικονομικό πρόβλημα.

Είπαμε πιο πάνω ότι οικονομικά αγαθά είναι εκείνα τα οποία βρίσκονται σε ανεπάρκεια, σχετικά με τις ανάγκες που πρέπει να ικανοποιήσει ο άνθρωπος. Είπαμε επίσης ότι οι ανάγκες αυτές είναι απεριόριστες και αυξάνονται και εξελίσσονται συνέχεια. Γι' αυτό κάθε κοινωνία αντιμετωπίζει το εξής βασικό πρόβλημα: *Ποιες ανάγκες θα ικανοποιήσει κάθε φορά και ποια αγαθά θα χρησιμοποιήσει για την ικανοποίηση καθεμίας από τις ανάγκες αυτές, ώστε το κοινωνικό σύνολο να επτύχει τη μεγαλύτερη δυνατή ικανοποίηση των αναγκών του, για να μεγιστοποιήσει την ευημερία του.* Αυτό είναι το βασικό οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι σύγχρονες κοινωνίες και με του οποίου τη λύση ασχολείται βασικά η οικονομική επιστήμη.

2.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις

- Τι καλούνται αγαθά; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα αγαθών που χρησιμοποιείτε στο σχολείο.
  - Τι είναι οικονομικά αγαθά; Να αναφέρετε παραδείγματα οικονομικών αγαθών. Πώς λέμε τα αγαθά που δεν είναι οικονομικά;
  - Τι είναι οι υπηρεσίες; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα. Πώς λέγονται τα αγαθά που δεν είναι υπηρεσίες; Σε ποιές κατηγορίες διακρίνομε τις υπηρεσίες; Να αναφέρετε παραδείγματα από κάθε κατηγορία.
  - Ποιά καλούνται καταναλωτά αγαθά; Να αναφέρετε παραδείγματα καταναλωτών αγαθών που χρησιμοποιείτε στο σπίτι σας. Πώς λέγονται τα αγαθά που δεν είναι καταναλωτά; Να αναφέρετε και πάλι μερικά παραδείγματα τέτοιων αγαθών που χρησιμοποιείτε στο σπίτι σας.
  - Τι είναι τα καταναλωτικά αγαθά; Διαφέρουν ή όχι και ως προς τι διαφέρουν από τα καταναλωτά αγαθά; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα για να διευκρινίστε τη διαφορά. Πώς λέγονται τα αγαθά που δεν είναι καταναλωτικά; Να αναφέρετε παραδείγματα.
  - Τι είναι τα δημόσια αγαθά; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα δημοσίων αγαθών που χρησιμοποιείτε εσείς. Πώς λέμε τα αγαθά που δεν είναι δημόσια;
  - Ποιό είναι το βασικό οικονομικό πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών;
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

3.1 Έννοια και παραδείγματα των παραγωγικών συντελεστών.

Τα οικονομικά αγαθά δεν υπάρχουν έτοιμα ούτε με τη μορφή αλλά ούτε και στον τόπο που τα θέλει ο άνθρωπος για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Αντίθετα τα αγαθά αυτά δημιουργούνται συνήθως από τον άνθρωπο με τη χρησιμοποίηση διαφόρων άλλων μέσων, που έχει στη διάθεσή του. Τα μέσα αυτά, με τα οποία παράγονται τα οικονομικά αγαθά, καλούνται **παραγωγικοί συντελεστές** ή **συντελεστές της παραγωγής**. Παραδείγματα τέτοιων παραγωγικών συντελεστών είναι η καλλιεργήσιμη έκταση γης που έχει στη διάθεσή του ένα άτομο, η έκταση των δασών ή λειβαδιών, ο χρόνος που μπορεί να εργασθεί, τα διάφορα μηχανήματα, που έχει μια επιχείρηση κ.ά. Είναι επομένως φανερό ότι η ποσότητα των αγαθών, που μπορεί να έχει στη διάθεσή της μια κοινωνία, σε μιάν ορισμένη χρονική περίοδο, εξαρτάται από την ποσότητα των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτει.

3.2 Κατηγορίες παραγωγικών συντελεστών.

Οι παραγωγικοί συντελεστές διακρίνονται συνήθως σε τρεις κατηγορίες: στους **φυσικούς πόρους** ή **φύση**, στην **εργασία** και στο **κεφάλαιο**.

Οι **φυσικοί πόροι** περιλαμβάνουν όλους τους παραγωγικούς συντελεστές, που παρέχονται απευθείας από τη φύση. Παραδείγματα φυσικών πόρων είναι η έκταση της καλλιεργήσιμης γης, τα δάση, τα λειβάδια, τα ορυκτά και οι άλλες πρώτες ύλες, που βρίσκονται κάτω από το έδαφος, οι κλιματολογικές συνθήκες, τα ποτάμια, οι λίμνες, ο θαλάσσιος πλούτος κ.ά.

Ο συντελεστής **εργασία** περιλαμβάνει την ανθρώπινη δραστηριότητα, που μπορεί να διαθέσει μια χώρα, για την παραγωγή αγαθών. Το μέγεθος του συντελεστή αυτού σε κάθε χώρα εξαρτάται από τον πληθυσμό της, καθώς επίσης και από το ποσοστό του πληθυσμού αυτού, που θέλει και μπορεί να εργασθεί. Το τελευταίο βέβαια εξαρτάται από τη σύνθεση του πληθύσμου τόσο ως προς την ηλικία όσο και ως προς το φύλο κ.ά. Επίσης το μέγεθος του συντελεστή εργασία, που διαθέτει μια χώρα, εξαρτάται και από ποιοτικούς παράγοντες, όπως είναι π.χ. το επίπεδο εκπαίδευσεως και υγείας του πληθυσμού, γιατί οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν την παραγωγικότητα της εργασίας, δηλαδή την ποσότητα προϊόντος που παράγει κάθε μονάδα εργασίας.

Τέλος, ο συντελεστής κεφάλαιο περιλαμβάνει όλα τα αγαθά, τα οποία έχουν παραχθεί από τον άνθρωπο για να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή άλλων αγαθών. Παραδείγματα τέτοιων αγαθών αποτελούν τα κτίρια, που χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις, τα μηχανήματα, τα διάφορα εργαλεία, τα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις για τη μεταφορά των αγαθών ή των εργαζομένων κ.ά. Τα αγαθά αυτά δεν χρησιμοποιούνται απευθείας για την ικανοποίηση αναγκών του ανθρώπου, αλλά χρησιμοποιούνται για τήν παραγωγή άλλων αγαθών, τα οποία ικανοποιούν ανθρώπινες ανάγκες. Το κεφάλαιο διακρίνεται συνήθως σε πάγιο κεφάλαιο, που περιλαμβάνει όλα τα διαρκή αγαθά, λ.χ. κτίρια, μηχανήματα, μεταφορικά μέσα κ.ά. και σε κυκλοφορούν κεφάλαιο, που περιλαμβάνει τα διάφορα καταναλωτά αγαθά και τα ημικατεργασμένα προϊόντα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων αγαθών, όπως λ.χ. οι πρώτες και οι βοηθητικές ύλες κ.ά.

Στις πιο πάνω τρεις κατηγορίες παραγωγικών συντελεστών, πολλοί προσθέτουν και μια τέταρτη κατηγορία, την επιχειρηματικότητα, που είναι η ικανότητα ορισμένων ατόμων να συνδυάζουν τις τρεις πιο πάνω κατηγορίες συντελεστών και να παράγουν τα διάφορα αγαθά. Άλλοι δυνάμεις θεωρούν την επιχειρηματικότητα ως ένα είδος εργασίας και όχι ως ξεχωριστή κατηγορία συντελεστών.

3.3 Η μετατροπή των παραγωγικών συντελεστών σε αγαθά. Η έννοια και η σημασία της παραγωγής.

Είπαμε πιό πάνω ότι οι παραγωγικοί συντελεστές είναι τα μέσα που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος, για τη δημιουργία των οικονομικών αγαθών. Η διαδικασία, με βάση την οποία οι παραγωγικοί συντελεστές μετατρέπονται σε αγαθά, καλείται παραγωγή ή παραγωγική διαδικασία. Επομένως, παραγωγή είναι η προσπάθεια που καταβάλλει ο άνθρωπος, για να μετατρέψει τους παραγωγικούς συντελεστές σε αγαθά ή σε άλλους παραγωγικούς συντελεστές.

Είναι φανερό από τον πιο πάνω ορισμό της παραγωγής ότι η έννοια, που της δίνουμε συνήθως στα οικονομικά, είναι πολύ πλατύτερη από τη συνηθισμένη στενή έννοια, με την οποία χρησιμοποιούμε συνήθως τον όρο αυτό. Πραγματικά, σέ αντίθεση με τη στενή έννοια του όρου παραγωγή, που σημαίνει ουσιαστικά τη μετατροπή ενός αγαθού σε άλλο με τη χρησιμοποίηση τεχνικών, μηχανικών ή χημικών μέσων, εδώ παραγωγή αποτελεί κάθε προσπάθεια του ανθρώπου για τη μετατροπή των παραγωγικών συντελεστών σε αγαθά κατάλληλα να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του ανθρώπου, ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούνται ή όχι τεχνικά, μηχανικά ή χημικά μέσα. Επομένως, παραγωγή, με την έννοια αυτή, είναι και η μεταφορά του έτοιμου προϊόντος, γιατί με τη μεταφορά το προϊόν μεταφέρεται στα καταναλωτικά κέντρα, και είναι έτσι πο κατάλληλο για να ικανοποιήσει ανάγκες του ανθρώπου. Όμοια, παραγωγή συνιστά και το εμπόριο των προϊόντων, γιατί με το εμπόριο τα προϊόντα έρχονται πιο κοντά στους καταναλωτές.

3.4 Η στενότητα των παραγωγικών συντελεστών ως αιτία της ανεπάρκειας των αγαθών.

Η ποσότητα των παραγωγικών συντελεστών, που διαθέτει κάθε χώρα, δεν εί-

ναι άφθονη, αλλά βρίσκεται συνήθως σε ανεπάρκεια, σχετικά με την ποσοτητά των αγαθών που θέλουμε να παράγομε. Πραγματικά, οι φυσικοί πόροι, τους οποίους διαθέτει κάθε χώρα, είναι περιορισμένοι, γιατί τόσο η έκταση τής γης δύσιος καί οι παραγωγικές της δυνάμεις είναι περιορισμένες. Η καλλιεργήσιμη έκταση π.χ. τα δάση, τα λειβάδια και ο υπόγειος πλούτος είναι σχετικά περιορισμένα σε κάθε χώρα. Και μολονότι η εξέλιξη της τεχνολογίας μάς επιτρέπει νά χρησιμοποιούμε νέους φυσικούς πόρους, εντόστης η ποσότητά τους παραμένει σχετικά ανεπαρκής. Όμοια, η ποσότητα του συντελεστή εργασία είναι περιορισμένη, γιατί το μέγεθος του πληθυσμού κάθε χώρας είναι σχετικά περιορισμένο και κάθε όποιο έχει τη δυνατότητα να προσφέρει ένα περιορισμένο αριθμό ωρών εργασίας. Τέλος και η ποσότητα του συντελεστή κεφάλαιο είναι περιορισμένη, γιατί ο συντελεστής αυτός παράγεται από τους δύο άλλους συντελεστές, που η ποσότητά τους, όπως είπαμε, είναι περιορισμένη. Η στενότητα αυτή των παραγωγικών συντελεστών μας δημιουργεί την ανεπάρκεια των οικονομικών αγαθών, για την οποία μιλήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αν είχαμε απεριόριστες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών, θα μπορούσαμε να παράγομε απεριόριστες ποσότητες αγαθών και δεν θα υπήρχε η σχετική ανεπάρκεια που υπάρχει σήμερα.

3.5 Οι παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας.

Είπαμε ότι επειδή οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών, που έχουμε στη διάθεσή μας, είναι περιορισμένες, έπειτα ότι και οι ποσότητες των αγαθών που μπορούμε να παράγομε είναι σχετικά περιορισμένες. Οι παραγωγικοί συντελεστές δύμας μπορεί να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά στην παραγωγή διάφορων οικονομικών αγαθών, γι' αυτό η ποσότητα κάθε αγαθού, που μπορεί νά παράγει μια χώρα, μπορεί να μεταβληθεί, αν μεταφερθούν απλώς πόροι από την παραγωγή άλλων αγαθών στην παραγωγή του αγαθού αυτού και αντίθετα. Άλλα θα πρέπει να παρατηρήσουμε εδώ ότι, αφού οι παραγωγικοί συντελεστές είναι περιορισμένοι, αν αυξηθεί η ποσότητα ενός αγαθού, θα πρέπει αναγκαστικά να μειωθεί η ποσότητα κάποιου άλλου αγαθού. Οι εναλλακτικές αυτές δυνατότητες παραγωγής διάφορων ποσοτήτων αγαθών, που έχει μια οικονομία, καλούνται **παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας αυτής**.

Για να κατανοήσουμε τις παραγωγικές δυνατότητες μιας χώρας, παραθέτομε τον Πίνακα 3.5.1, ο οποίος περιλαμβάνει τρία εναλλακτικά αγαθά. Όπως φαίνεται από τον πίνακα αυτό, η οικονομία έχει τη δυνατότητα να παράγει 100 κιλά ψωμί, 10 κοστούμια και 15 ζευγάρια υποδήματα. Μπορεί δύμας αν θέλει, να αυξήσει την παραγωγή ορισμένων από αυτά τα αγαθά, αλλά σε βάρος της παραγωγής των άλλων. Έτσι π.χ., όπως μας δείχνει η δεύτερη γραμμή, η οικονομία μπορεί, αν θέλει, να αυξήσει την παραγωγή των κοστουμιών κατά ένα και την παραγωγή των υποδημάτων επίσης κατά ένα ζευγάρι, αλλά τότε θα πρέπει να μειώσει την παραγωγή του ψωμιού κατά 7 κιλά. Το ίδιο συμβαίνει στην περίπτωση των άλλων συνδυασμών, που εμφανίζονται στην τρίτη και τέταρτη γραμμή. Κάθε συνδυασμός περιλαμβάνει τουλάχιστο ένα αγαθό σε μικρότερη ποσότητα από δ, τι οι άλλοι συνδυασμοί.

Πίνακας 3.5.1**Οι παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας**

Συνδυασμοί	Ψωμί (κιλά)	Κοστούμια	Υποδήματα (ζευγάρια)
1	100	10	15
2	93	11	16
3	104	12	8
4	118	6	16

3.6 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Τί είναι οι παραγωγικοί συντελεστές; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα παραγωγικών συντελεστών.
  2. Ποιές είναι οι κυριότερες κατηγορίες παραγωγικών συντελεστών; Να αναφέρετε παραδείγματα για κάθε κατηγορία.
  3. Τί είναι το κεφάλαιο και ποιές μορφές κεφαλαίου διακρίνομε;
  4. Τί είναι η παραγωγή και ποιά είναι η σημασία της;
  5. Πού οφείλεται η στενότητα των παραγωγικών συντελεστών και ποιές είναι οι συνέπειές της για την παραγωγή των αγαθών;
  6. Τί είναι οι παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας; Να εξηγήσετε τίς παραγωγικές δυνατότητες με ένα παράδειγμα οικονομίας που έχει δύο αγαθά.
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

4.1 Η ανάγκη και η σημασία της ανταλλαγής των αγαθών.

Είναι φανερό ότι κάθε άνθρωπος, για να ικανοποιήσει τις πολυάριθμες ανάγκες του, χρειάζεται πολλά αγαθά, τα οποία βέβαια δεν μπορεί να παράγει μόνος του. Γι' αυτό, σε όλες τις εποχές του ανθρώπινου βίου στη γη, κάθε άνθρωπος παράγει ένα μικρό αριθμό αγαθών ή ακόμη και ένα αγαθό ή ένα μέρος ενός αγαθού, που μπορεί να το χρησιμοποιεί και ο ίδιος, αλλά κυρίως το ανταλλάσσει με άλλα αγαθά που παράγονται από άλλα άτομα.

Η συγκέντρωση κάθε ανθρώπου στην παραγωγή ενός μόνο ή μιας μικρής κατηγορίας αγαθών ή ακόμη και μέρους ενός αγαθού, η οποία γίνεται δυνατή από τη δυνατότητα που έχει καθένας να ανταλλάσσει το αγαθό του με τα αγαθά άλλων ανθρώπων, λέγεται **καταμερισμός των έργων**. Ο καταμερισμός αυτός των έργων έχει πολύ μεγάλη σημασία, γιατί επιτρέπει την παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας από όλα τα αγαθά, αφού κάθε άτομο μπορεί έτσι να απασχολείται εκεί, όπου είναι πιο αποδοτικό. Επιπλέον, με τη συνεχή απασχόλησή του σε μια εργασία, το άτομο εξειδικεύεται και μπορεί να παράγει μεγαλύτερη ποσότητα, ενώ δεν χάνει χρόνο για να μετακινηθεί από τη μια εργασία στην άλλη.

4.2 Η αξία των αγαθών, η τιμή τους και η έννοια του χρήματος.

Για να γίνει δυνατή η ανταλλαγή των προϊόντων στην αγορά, θα πρέπει να καθορισθεί η αξία τους, δηλαδή η αντιστοιχία μεταξύ των ποσοτήτων των διαφόρων αγαθών που πρέπει να ανταλλάσσονται κάθε φορά. Έτσι, αν ο Α παράγει ψωμί και ο Β παράγει γάλα, τότε για να γίνει η ανταλλαγή του ψωμιού με γάλα, θα πρέπει να καθορισθεί πόσα κιλά ψωμί θα πρέπει να δώσει ο Α στο Β, αν θέλει να αγοράσει από αυτόν 3 κιλά γάλα. Η ποσότητα αυτή του ψωμιού, που θα πρέπει να δώσει ο Α στο Β για τα 3 κιλά γάλα είναι η **αξία** που έχουν τα τρία κιλά γάλα σε όρους ψωμιού. Αυτό μπορεί να γίνει εύκολα, αν καθορίσουμε την **τιμή** του γάλατος σε όρους ψωμιού, δηλαδή την ποσότητα του ψωμιού που πρέπει να δίνει ο Α για καθένα κιλό γάλα.

Έτσι, αν έχομε πολλά αγαθά, θα πρέπει για καθένα από αυτά να καθορίσουμε την ποσότητα που πρέπει να δώσουμε από καθένα από τα άλλα αγαθά για την ανταλλαγή της με μια μονάδα από το αγαθό αυτό. Άλλα τότε η ανταλλαγή αγαθών θα ήταν δύσκολη, γιατί θα έπρεπε να έχουμε χιλιάδες τιμές για κάθε αγαθό, αφού τα

άλλα αγαθά, με τα οποία θα μπορούσε να ανταλλαγεί, είναι ποικίλα. Επίσης, όταν ένα άτομο θα επιθυμούσε να αγοράσει κάποιο αγαθό, θα έπρεπε να ψάξει να βρει κάποιον άλλον που να διαθέτει το αγαθό αυτό και που να θέλει να αγοράσει το αγαθό που του προσφέρει το πρώτο άτομο. Π.χ. αν κάποιος παράγει ψωμί και θέλει να το ανταλλάξει με κρέας, δεν θα μπορούσε να το ανταλλάξει με οποιονδήποτε κρεοπώλη, αλλά θα έπρεπε να ψάξει να βρει τον κρεοπώλη εκείνον, που θέλει να δώσει κρέας και να πάρει ψωμί. Αυτό, δημοσίευση αφάνταστα την ανταλλαγή των αγαθών. Γι' αυτό ο άνθρωπος, από την αρχαιότατη εποχή χρησιμοποίησε πάντοτε κάποιο αγαθό, με βάση το οποίο υπολόγισε τις τιμές των άλλων αγαθών και έκανε τις ανταλλαγές του. Έτσι π.χ. στο παράδειγμα που αναφέραμε παραπάνω, ο παραγωγός του ψωμιού, που θέλει να το ανταλλάξει με κρέας, δεν χρειάζεται να ψάξει να βρει κάποιον άλλον που να διαθέτει κρέας και να θέλει να το ανταλλάξει με ψωμί. Απλώς βρίσκει κάποιον που θέλει να αγοράσει ψωμί και το ανταλλάσσει με το κοινό αγαθό, που είπαμε πιο πάνω. Στη συνέχεια, δίνει αυτό το κοινό αγαθό σε κάποιον που διαθέτει κρέας και προμηθεύεται το κρέας του, ανεξάρτητα από το αν ο παραγωγός του κρέατος επιθυμεί να πάρει ψωμί ή όχι.

Το κοινό αγαθό, που χρησιμοποιείται ως μέσο για την ανταλλαγή των αγαθών, καλείται **χρήμα**. Με βάση το χρήμα καθορίζονται οι τιμές όλων των αγαθών, δηλαδή καθορίζεται τι ποσότητα από το κοινό αυτό αγαθό θα πρέπει να ανταλλάσσεται με μια μονάδα από καθένα άλλο αγαθό. Έτσι, π.χ. καθορίζεται πόσο χρήμα θα δώσουμε για ένα κιλό ψωμί ή ένα κιλό κρέας, για ένα ζευγάρι υποδήματα, για μια σοκολάτα ή ένα μολύβι κ.ο.κ. Με το χρήμα δηλαδή η ανταλλαγή δύο αγαθών διαιρείται σε δύο πράξεις: την **πώληση**, δηλαδή την ανταλλαγή ενός αγαθού με χρήμα, και την **αγορά**, δηλαδή την ανταλλαγή του χρήματος με ένα αγαθό που επιθυμούμε να αποκτήσουμε.

4.3 Οι ιδιότητες του χρήματος και οι βασικές μορφές του στην Ελλάδα.

Ως χρήμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί κάθε αγαθό. Και πραγματικά στις διάφορες εποχές του ανθρώπινου βίου στη γη έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορα αγαθά ως χρήμα. Παραδείγματα τέτοιων αγαθών είναι τα πολύτιμα μέταλλα, τα δέρματα, το σιτάρι, τα τσιγάρα κ.ά. Το μόνο που χρειάζεται για να καθιερωθεί ένα αγαθό ως χρήμα είναι να γίνεται το αγαθό αυτό αποδεκτό από όλους στις συναλλαγές, δηλαδή καθένας που το κατέχει να μπορεί να το ανταλλάξει με οποιοδήποτε αγαθό επιθυμεί. Αν έχει αυτή την ιδιότητα μπορεί να χρησιμεύσει ως χρήμα.

Σήμερα υπάρχουν διάφορες μορφές χρήματος, γιατί υπάρχουν πολλά αγαθά που γίνονται γενικά αποδεκτά στις συναλλαγές. Οι βασικές όμως κατηγορίες χρήματος, που τις χρησιμοποιούμε όλοι μας και στην Ελλάδα, είναι τα **κέρματα** και τα **τραπεζογραμμάτια**.

α) **Tα κέρματα.** Τα κέρματα είναι χρήμα, που χρησιμοποιείται συνήθως για τις συναλλαγές αγαθών που έχουν μικρή αξία, π.χ. για να αγοράσουμε μολύβια, τετράδια, καραμέλλες, σοκολάτες, εφημερίδες, για να πληρώσουμε το εισιτήριο στο λεωφορείο κ.ά. Στην Ελλάδα κυκλοφορούν σήμερα κέρματα της μισής δραχμής και της μιας δραχμής, των δύο, των πέντε, των δέκα και των είκοσι δραχμών. Τα κέρματα

αυτά παράγονται (κόβονται) από το εθνικό νομισματοκοπείο και ανήκουν στο Κράτος. Γι' αυτό, αν προσέξουμε, επάνω σε όλα τα κέρματα γράφεται η φράση Ελληνική Δημοκρατία ή Βασίλειο της Ελλάδος, αν είναι παλιά.

β) Τα τραπεζογραμμάτια. Τα τραπεζογραμμάτια (ή χαρτονομίσματα αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερη αξία από τα κέρματα και χρησιμοποιούνται συνήθως για τις συναλλαγές αγαθών με μεγάλη αξία, μπορεί δύναται να χρησιμοποιηθούν και σε μικροσυναλλαγές, αλλά πολλές φορές δημιουργούν προβλήματα. Σήμερα υπάρχουν στην Ελλάδα τραπεζογραμμάτια των 50, των 100, των 500 και των 1.000 δραχμών. Τα τραπεζογραμμάτια εκδίδονται από την Τράπεζα της Ελλάδος, γι' αυτό και η τράπεζα αυτή ονομάζεται *Εκδοτική Τράπεζα*. Γι' αυτό αν προσέξουμε επάνω σε όλα τα τραπεζογραμμάτια γράφεται: Τράπεζα της Ελλάδος και όχι Ελληνική Δημοκρατία, όπως στα κέρματα.

4.4. Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Ποιά είναι η σημασία της ανταλλαγής των αγαθών;
  2. Τί είναι ο καταμερισμός των έργων και ποιά είναι η σημασία του για την οικονομία μας; Γίνεται καταμερισμός των έργων στο σπίτι σας; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα.
  3. Τί καλείται αξία ενός αγαθού και τί τιμή του αγαθού;
  4. Τί είναι το χρήμα και ποιά είναι η σημασία του στην οικονομία μας; Ποιές ιδιότητες πρέπει να έχει ένα αγαθό για να χρησιμεύσει ως χρήμα;
  5. Ποιές είναι οι κυριότερες μορφές χρήματος στην Ελλάδα; Να τις αναλύσετε με λόγια.
-

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

5.1 Γενικά.

Είπαμε στο κεφάλαιο 3 ότι τα αγαθά που χρειάζεται ο άνθρωπος για την ικανοποίηση των αναγκών του δεν τα βρίσκει έτοιμα, αλλά πρέπει να τα κατασκευάσει ο ίδιος. Τη διαδικασία αυτής της μετατροπής των παραγωγικών συντελεστών σε αγαθά την καλέσαμε παραγωγή. Είδαμε εκεί ότι ο όρος παραγωγή στα οικονομικά έχει πολύ πιο πλατιά έννοια από τη στενή τεχνική έννοια της μετατροπής των συντελεστών σε αγαθά με τεχνικά, μηχανικά ή χημικά μέσα. Παραγωγή δηλαδή δεν αποτελεί μόνο η μετατροπή του νήματος σε ύφασμα ή του υφάσματος σε φόρεμα, αλλά και η εμπορία του φορέματος. Γιατί με το εμπόριο το φόρεμα φθάνει στον τελικό καταναλωτή, έτσι ώστε να μπορεί ο τελευταίος να ικανοποιεί τις ανάγκες του. Το εμπόριο επομένως είναι και αυτό ένα στάδιο της διαδικασίας μετατροπής των συντελεστών σε αγαθά, κατάλληλα να ικανοποιήσουν τις ανθρώπινες ανάγκες.

Αλλά ενώ η παραγωγή, με αυτή την πλατιά έννοια, που καλείται επίσης και παραγωγική διαδικασία ή οικονομική δραστηριότητα, είναι ενιαία, συνήθως διακρίνομε διάφορους τομείς και κλάδους της παραγωγής. Η διάκριση αυτή είναι απαραίτητη να γίνεται στα οικονομικά, γιατί τα προβλήματα που καλείται να λύσει η οικονομική επιστήμη συνήθως διαφέρουν ανάμεσα στους διάφορους τομείς, καθώς επίσης και στους κλάδους που ανήκουν σε κάθε τομέα. Επί πλέον είναι ενδιαφέρον να γνωρίζουμε τη σύνθεση της παραγωγής δηλαδή τη συμβολή κάθε τομέα ή κλάδου στη συνολική παραγωγή. Συνήθως διακρίνουμε τρεις βασικούς τομείς της παραγωγής: την *πρωτογενή παραγωγή*, τη *δευτερογενή παραγωγή* και την *τριτογενή παραγωγή*. Στα επόμενα θα εξετάσουμε σύντομα το περιεχόμενο καθενός από τους τομείς αυτούς χωριστά και θα δούμε ποιοι επί μέρους κλάδοι και υποκλάδοι διακρίνονται συνήθως μέσα σε κάθε τομέα.

5.2 Πρωτογενής παραγωγή.

Πρωτογενή παραγωγή αποτελεί κάθε οικονομική δραστηριότητα που έχει σχέση με την καλλιέργεια του εδάφους για την παραγωγή προϊόντων, με την εκμετάλλευση των δασών, μέ την εκτροφή ζώων, και με την εκμετάλλευση του ζωικού

πλούτου της θάλασσας. Γενικά δηλαδή πρωτογενή παραγωγή έχουμε, όταν η παραγωγή συνδέεται άμεσα με το συντελεστή φύση.

Ο τομέας της πρωτογενούς παραγωγής περιλαμβάνει ένα βασικό κλάδο, τον κλάδο **Γεωργία - Κτηνοτροφία - Δάση - Άλιεια** ο οποίος περιλαμβάνει τους επόμενους υπο-κλάδους:

α) Γεωργία και κτηνοτροφία. Περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με την καλλιέργεια του εδάφους για την παραγωγή προϊόντων, καθώς επίσης και τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με την εκτροφή ζώων, τα οποία πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για το κρέας, το γάλα, το δέρμα ή το μαλλί τους.

β) Δάση. Περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με την εκμετάλλευση του δασικού πλούτου της χώρας, για τήν παραγωγή ξυλείας, καυσοξύλων κ.ά.

γ) Άλιεια. Περιλαμβάνει τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με την εκμετάλλευση του ζωικού πλούτου της θάλασσας, π.χ. τα ψάρια, τα σφουγγάρια κλπ.

5.3 Δευτερογενής παραγωγή.

Δευτερογενή παραγωγή αποτελεί κάθε οικονομική δραστηριότητα, η οποία χρησιμοποιεί μηχανικά ή χημικά μέσα για τη μετατροπή πρώτων υλών ή ενδιαμέσων προϊόντων σε άλλα αγαθά, κατάλληλα για την ικανοποίηση των αγαθών του ανθρώπου. Επομένως στη δευτερογενή παραγωγή προέχει το στοιχείο της τεχνικής επεξεργασίας των αγαθών που έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή τους σε άλλα αγαθά. Ο δευτερογενής τομέας περιλαμβάνει τέσσερεις βασικούς κλάδους:

α) Ορυχεία - Μεταλλεία. Στον κλάδο αυτό ανήκουν οι δραστηριότητες που έχουν σχέση με την εκμετάλλευση του υπόγειου πλούτου της γης.

β) Μεταποίηση. Περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που αποτελούν τη βιομηχανική παραγωγή με τη στενή έννοια. Ειδικότερα ο κλάδος μεταποίησης περιλαμβάνει τους επόμενους υποκλάδους:

- 1) Τρόφιμα - ποτά - καπνός.
- 2) Υφαντικά.
- 3) Ένδυση και υπόδηση.
- 4) Ξύλα και έπιπλα.
- 5) Χάρτης - εκδόσις - εκτυπώσις.
- 6) Χημικά.
- 7) Μη μεταλλικά ορυκτά.
- 8) Βασική μεταλλουργία.
- 9) Αντικείμενα από μέταλλο, μηχανές και ηλεκτρικές μηχανές.
- 10) Μεταφορικά μέσα.
- 11) Λοιπές βιομηχανίες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περίπτωση της μεταποίησεως έχει η διάκριση μεταξύ **βιομηχανίας** και **βιοτεχνίας**. Μολονότι η διάκριση αυτή είναι στην πράξη αρκετά δύσκολη, συνήθως λέμε ότι έχουμε βιομηχανία όταν ο μετασχηματισμός των προϊόντων γίνεται με πολύπλοκα μέσα, κατά κανόνα αυτοματοποιημένα και απασχολείται σημαντικός πολλές φορές αριθμός εργατών. Αντίθετα, έχουμε βιοτεχνία, όταν ο

μετασχηματισμός των προϊόντων γίνεται με απλά μήχανικά μέσα και ο αριθμός των απασχολουμένων είναι συνήθως μικρός.

β) Επιχειρήσεις Ηλεκτρισμού - Φωταερίου - Νερού. Στον κλάδο αυτόν ανήκουν όλες οι δραστηριότητες που έχουν σχέση με την παραγωγή του ηλεκτρισμού, του φωταερίου και του νερού. Στην Ελλάδα π.χ. στον τομέα αυτόν εντάσσεται η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), η Ελληνική Εταιρεία Υδάτων (ΕΕΥ) κ.ά.

γ) Κατασκευές. Στον κλάδο αυτό εντάσσονται όλες οι κατασκευαστικές δραστηριότητες σε μια χώρα, π.χ. η ανέγερση κατοικιών, γραφείων, καταστημάτων κλπ.

5.4 Τριτογενής παραγωγή.

Στην τριτογενή παραγωγή κατατάσσονται όλες οι οικονομικές δραστηριότητες στις οποίες προέχει το στοιχείο της παροχής υπηρεσίας, γι' αυτό και η τριτογενής παραγωγή καλείται και τομέας των υπηρεσιών. Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει τους επόμενους κλάδους:

α) Μεταφορές - επικοινωνίες. Περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με τις μεταφορές προσώπων ή πραγμάτων, καθώς επίσης και με τις επικοινωνίες, π.χ. ταχυδρομικές υπηρεσίες, τηλεφωνικές υπηρεσίες, κ.ά. Ο κλάδος περιλαμβάνει τους επόμενους υπο-κλάδους:

- 1) Θαλάσσιες μεταφορές.
- 2) Σιδηρόδρομοι.
- 3) Λοιπές μεταφορές και αποθηκεύσεις.
- 4) Επικοινωνίες.

β) Εμπόριο. Περιλαμβάνει όλες τις εμπορικές δραστηριότητες μιας χώρας, π.χ. χονδρικό εμπόριο, λιανικό εμπόριο κ.ά.

γ) Τραπέζες - Ασφάλειες - Κτηματικές επιχειρήσεις. Περιλαμβάνει τη δραστηριότητα των τραπεζικών, των ασφαλιστικών και των κτηματικών επιχειρήσεων.

δ) Κατοικίδες. Περιλαμβάνει τις υπηρεσίες των κατοικιών, οι οποίες μετριούνται με βάση τα ενοίκια που καταβάλλουν οι μισθωτές στους εκμισθωτές ή τα τεκμαρτά ενοίκια, στις περιπτώσεις ιδιοκατοικήσεως ή ιδιοχρήσεως γενικά.

ε) Δημόσια Διοίκηση - Ασφάλεια. Περιλαμβάνει όλες τις υπηρεσίες της Δημόσιας Διοίκησεως και της Ασφάλειας και διαρείται σε δύο υπο-κλάδους:

- 1) Διοίκηση.
- 2) Ασφάλεια.

στ) Υγεία - Εκπαίδευση. Περιλαμβάνει τις υπηρεσίες της υγείας και εκπαίδευσης στη χώρα και διαιρείται και πάλι σε δύο υπο-κλάδους:

- 1) Υγεία.
- 2) Εκπαίδευση.

ζ) Διάφορες υπηρεσίες. Περιλαμβάνει τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και τις υπηρεσίες των εστιατορίων, διάφορες άλλες οικιακές υπηρεσίες καθώς και όλες τις άλλες υπηρεσίες που δεν έχουν αναφερθεί. Ο κλάδος αυτός περιλαμβάνει τρεις υπο-κλάδους:

- 1) Ξενοδοχεία και εστιατόρια.
- 2) Οικιακές υπηρεσίες.
- 3) Λοιπές υπηρεσίες.

5.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Ποιοί είναι οι κυριότεροι τομείς της παραγωγής; Γιατί κάνουμε τη διάκριση αυτή και με ποιά κριτήρια;
  2. Τι είναι πρωτογενής παραγωγή και ποιούς κλάδους και υποκλάδους περιλαμβάνει;
  3. Τι είναι δευτερογενής παραγωγή και ποιούς κλάδους και υποκλάδους περιλαμβάνει;
  4. Τι είναι τριτογενής παραγωγή και ποιούς κλάδους και υποκλάδους περιλαμβάνει;
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΟ ΠΡΟΪΟΝ ΚΑΙ Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1 Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά τομείς και κλάδους παραγωγής στην Ελλάδα.

Η παραγωγή στην Ελλάδα σε τρέχουσες πημές (το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν όπως το λέμε συνήθως), το έτος 1978 ήταν 1.005 δισεκ. δραχμές. Πάνω από το 50% του προϊόντος αυτού δημιουργήθηκε στον τριτογενή τομέα, δηλαδή στον τομέα των υπηρεσιών, το 30% περίπου δημιουργήθηκε στο δευτερογενή τομέα και μόνο το 17% περίπου είναι το προϊόν του πρωτογενούς τομέα.

Λεπτομερή ανάλυση της κατανομής του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της χώρας μας, κατά το έτος 1978, που είναι το τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, μας δίνουν οι δύο τελευταίες στήλες του Πίνακα 6.1.1, ενώ στις προηγούμενες στήλες του εμφανίζεται η κατανομή του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στα έτη 1960 και 1970. Αν συγκρίνει κανείς τις τρεις κατανομές, θα παρατηρήσει ότι ο τομέας του εμπορίου απέφερε και στα τρία αυτά έτη ποσοστό λίγο μεγαλύτερο από το 50%, το οποίο φαίνεται να είναι σχετικά σταθερό. Αντίθετα υπάρχει συνεχής μείωση της συμβολής του πρωτογενούς τομέα με ταυτόχρονη αύξηση της συμβολής του δευτερογενούς τομέα, τουλάχιστο στην πρώτη δεκαετία, που οφείλεται τόσο στην αύξηση του προϊόντος της μεταποίησεως όσο και στην αύξηση του προϊόντος του κλάδου των κατασκευών. Αυτό είναι λογικό να συμβαίνει, γιατί όσο αναπτύσσεται η χώρα μας η συμβολή της δευτερογενούς παραγωγής θα αυξάνεται σε βάρος της πρωτογενούς παραγωγής.

6.2 Η απασχόληση κατά τομείς και κλάδους παραγωγής στην Ελλάδα.

Αντίθετα με δ.τι συμβαίνει στην περίπτωση του προϊόντος όπου, όπως είδαμε, προηγείται ο τριτογενής τομέας, ακολουθεί ο δευτερογενής και τελευταίος έρχεται ο πρωτογενής, στην περίπτωση της απασχόλησεως, προηγείται ο πρωτογενής τομέας, ακολουθεί ο τριτογενής και τελευταίος έρχεται ο δευτερογενής.

Πραγματικά, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 6.2.1, ο οποίος εμφανίζει την κατανομή κατά κλάδους των απασχολουμένων στη χώρα μας κατά το έτος 1975, το

Πηγαδός θ. Ι.Ι.

**To ακαθάριστο εγκώμιο προίσθιν κατά τομείς και κλάδους παραγωγής στην Ελλάδα, στα έτη 1960, 1970 και 1978
Τρέχουσας ημέρας**

Τομείς και κλάδοι παραγωγής	1960		1970		1978	
	Ποσό εκατ. δραχμές	Ποσοστό %	Ποσό εκατ. δραχμές	Ποσοστό %	Ποσό εκατ. δραχμές	Ποσοστό %
I. ΠΡΩΤΟΤΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ Γεωργία - Κτηνοτροφία - Δάση - Αλεία	21.290 21.290	22,8 22,8	47.058 47.058	18,2 18,2	173.550 173.550	17,3 17,3
II. ΔΙΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ						
1. Ορυχεία - Μεταλλεία	1.080	1,2	3.541	1,4	14.000	1,4
2. Μεταποίηση	15.226	16,3	49.226	19,1	191.200	19,0
a. Τρόφιμα - ποτά - καπνός	3.669	3,9	9.317	3,6	37.790	3,7
β. Υφαντικά	2.538	2,6	6.937	2,7	33.400	3,3
γ. Ένδυση και υπόδηση	2.041	2,2	4.627	1,8	17.560	1,7
δ. Ξύλου και επιπλών	925	1,0	3.051	1,2	10.580	1,1
ε. Χάρτου - εκδόσεων - εκτυπώσεων	651	0,7	2.268	0,9	8.120	0,8
στ. Χημικά	1.362	1,5	5.495	2,1	21.890	2,2
ζ. Μη μεταλλικά ορυκτά	907	1,0	3.736	1,5	14.940	1,5
η. Βασική μεταλλουργία	272	0,3	3.638	1,4	9.990	1,0
θ. Αντικείμενα από μέταλλο, μηχανές κ.ά.	1.918	2,1	6.298	2,4	21.180	2,1
i. Μεταφορικά μέσα	502	0,5	2.595	1,0	90.960	1,1
ia. Λοιπές βιομηχανίες	441	0,5	1.304	0,5	4.790	0,5
3. Επτά Ηλεκτρισμού, Φωτισμού, Νερού	1.360	1,5	5.152	2,0	16.100	1,6
4. Καπασκεύες	6.327	6,8	23.017	8,9	90.250	9,0
III. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ						
1. Μεταφορές - επικοινωνίες	6.535	7,0	19.761	7,7	78.800	7,8
2. Ειμόριο	11.675	12,5	31.050	12,0	159.950	15,9
3. Τρόπεζες, Ασφάλειες, Κτημ. Επιχειρήσεις	1.978	2,1	6.088	2,4		
4. Καποκίες	9.653	10,4	21.099	8,2	64.000	6,4
5. Δημόσια Διοίκηση - Ασφάλεια	7.764	8,3	22.559	8,7	95.700	9,5
6. Ύγεια - Εκπαίδευση	4.436	4,8	11.930	4,6	53.950	5,4
7. Διάφορες υπηρεσίες	5.901	6,3	17.479	6,8	67.850	6,7
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ	93.225	100	258.000	100,0	1.005.350	100,0

Πηγή: Υπουργείο Συντονισμού, Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2.1

Η κατανομή των απασχολουμένων κατά τομείς και κλάδους παραγωγής στην Ελλάδα κατά το έτος 1975

Τομείς και κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Απασχόληση	
	Χιλιάδες άτομα	Ποσοστό %
I. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	1.180	37,1
II. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	885	27,8
1. Μεταλλεία – Ορυχεία	22	0,6
2. Μεταποίηση	603	19,0
3. Επιχ. Ηλεκτρισμού – Φωταερίου – Νερού	30	1,0
5. Κατασκευές και δημόσια έργα	230	7,2
III. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	1.115	35,1
1. Μεταφορές και επικοινωνίες	245	7,7
2. Εμπόριο – Τουρισμός	490	15,4
3. Λοιπές υπηρεσίες	380	12,0
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ	3.180	100,0

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως.

37,1% απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, το 35,1 στον τριτογενή τομέα και το 28% περίπου στο δευτερογενή τομέα. Ο λόγος για τον οποίο η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα είναι πολύ μεγάλη σε σχέση με το προϊόν του τομέα αυτού είναι ότι στο γεωργικό τομέα υπάρχει μεγάλη υποαπασχόληση, τα άτομα δηλαδή που απασχολούνται στον τομέα αυτού πολλές φορές δεν απασχολούνται πλήρως όπως συμβαίνει στους άλλους τομείς. Επί πλέον, η παραγωγικότητα στον κλάδο αυτό, δηλαδή το προϊόν κατά απασχολούμενο, είναι συνήθως μικρότερη από την παραγωγικότητα των άλλων τομέων. Έτσι, π.χ. το έτος 1975, το μέσο προϊόν κατά απασχολούμενο στον πρωτογενή τομέα ήταν 94 χιλιάδες δραχμές, στο δευτερογενή ήταν 205 χιλιάδες δραχμές και στον τριτογενή τομέα ήταν 270 χιλιάδες δραχμές.

Βέβαια, η σύνθεση της απασχολήσεως κατά τομείς και κλάδους μεταβάλλεται διαχρονικά. Αυτό οφείλεται είτε στη μεταβολή της συνθέσεως του προϊόντος, που μπορεί να προέρχεται από διαφορετική ανάπτυξη κάθε κλάδου είτε και στη μεταβολή της παραγωγικότητας κατά άτομο, που έχει ως συνέπεια τη μεταβολή της απασχολήσεως, ακόμη και αν δεν μεταβληθεί το προϊόν. Καθώς δε αναπτύσσεται η οικονομία και αυξάνεται η μεταβολή στο προϊόν του δευτερογενούς τομέα σε βάρος του πρωτογενούς, θα πρέπει να περιμένουμε συνεχή μείωση της απασχολήσεως στον πρωτογενή τομέα και αύξηση της απασχολήσεως στο δευτερογενή τομέα. Αυτό πράγματι συμβαίνει στη χώρα μας, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 6.2.2, ο οποίος μας δίνει την κατά κλάδους κατανομή της απασχολήσεως στην Ελλάδα κατά τα έτη 1961 και 1971, που έχουν γίνει οι απογραφές του πληθυσμού και της απασχολήσεως.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2.2

Η εξέλιξη της απασχόλησεως πατέ τομείς παραγωγής στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1961-1971

Τομείς Οικονομικής Δραστηριότητας	Απασχόληση			
	1961		1971	
	Χιλ. άτομα	Ποσοστό %	Χιλ. άτομα	Ποσοστό %
1. Πρωτογενής παραγωγή	1.960	53,9	1.313	40,6
2. Δευτερογενής παραγωγή	697	19,2	857	26,5
3. Τριτογενής παραγωγή	860	23,6	1.001	30,9
4. Δεν δήλωσαν	121	3,3	64	2,0
Σύνολο	3.638	100,0	3.235	100,0

Πηγή: Εθνικό Λογαριασμό της Ελλάδος.

6.3 Ερωτήσεις και απαντήσεις.

- Πώς κατανέμεται η συνολική παραγωγή της χώρας μας, ανάμεσα στους διάφορους τομείς και κλάδους της παραγωγής και πώς εξελίχθηκε η κατανομή αυτή από το 1960 μέχρι σήμερα;
- Πώς κατανέμεται η συνολική απασχόληση στη χώρα μας, ανάμεσα στους διάφορους τομείς και κλάδους παραγωγής και πώς εξελίχθηκε η κατανομή αυτή μεταξύ των απογραφών 1961 και 1971;

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΑΓΑΘΩΝ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΜΕΤΕΧΟΥΝ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ

7.1 Η έννοια της αγοράς στα οικονομικά.

Όλοι θα γνωρίζετε λίγα πράγματα για την αγορά, ωστόσο δεν έχετε επισκεφθεί πολλές φορές. Άλλωστε, πολλές φορές ακούτε τη μητέρα σας να λέει: Θα πάω στην αγορά να ψωνίσω. Και δύο καταλαβαίνετε ότι εννοεί κάποιον τόπο, δημόσιο ή υπαρχούν τα καταστήματα και που δύες οι νοικοκυρές πάνε και αγοράζουν διάφορα αγαθά και πληρώνουν χρήματα. *Αγορά, δηλαδή, είναι ο τόπος, όπου πηγαίνουν οι νοικοκυρές για να αγοράσουν αγαθά και οι παραγωγοί των αγαθών για να τα πουλήσουν.* Τέτοιες αγορές υπάρχουν σε δύες τις πόλεις και τα χωριά. Οι ανταλλαγές όμως των προϊόντων με χρήμα δεν γίνονται σήμερα μόνο σε ορισμένους συγκεκριμένους τόπους, όπου θα πρέπει να πάνε οπωσδήποτε οι αγοραστές και οι πωλητές. Αντίθετα, πολλές αγοραπωλησίες γίνονται με το τηλέφωνο, με αλληλογραφία ή με άλλα μέσα. Όλα αυτά τα μέσα, που φέρνουν σε επαφή τους αγοραστές και τους πωλητές των αγαθών, θεωρούνται ότι αποτελούν κάποια αγορά. Γι' αυτό, όταν λέμε αγορά στα οικονομικά, συνήθως αναφερόμαστε σε *κάθε οργανωμένο μηχανισμό που φέρνει σε επαφή τους αγοραστές και τους πωλητές ενός προϊόντος.*

7.2 Μορφές αγοράς.

Διακρίνομε συνήθως πολλές μορφές αγοράς, με βάση διάφορα χαρακτηριστικά τους. Η διάκριση όμως που μας ενδιαφέρει περισσότερο στα οικονομικά είναι αυτή που στηρίζεται στον αριθμό των αγοραστών και πωλητών που συμμετέχουν στην αγορά, καθώς επίσης και στο βαθμό ομοιομορφίας του προϊόντος που προσφέρουν οι διάφοροι πωλητές. Με βάση τα κριτήρια αυτά διακρίνομε τις εξής μορφές αγοράς:

- Την αγορά του τέλειου ανταγωνισμού.
- Την αγορά του μονοπωλίου.

- Την αγορά του ολιγοπωλίου.
- Την αγορά του μονοπωλιακού ανταγωνισμού.

Θα εξετάσουμε εδώ σύντομα τα βασικά χαρακτηριστικά καθεμιάς από τις αγορές αυτές.

α) Η αγορά του τέλειου ανταγωνισμού. Όταν λέμε ότι σε μια αγορά επικρατούν συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού, εννοούμε ότι υπάρχει στην αγορά ένας πολύ μεγάλος αριθμός πωλητών, οι οποίοι διαθέτουν ακριβώς το ίδιο προϊόν και καθένας τους είναι ελεύθερος να σταματήσει να προσφέρει το προϊόν του, αν το επιθυμεί, ενώ παράλληλα και άλλοι πωλητές μπορούν ελεύθερα να παρουσιασθούν στην αγορά και να προσφέρουν το ίδιο ακριβώς προϊόν. Επομένως τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας αγοράς, όπου επικρατούν συνθήκες ανταγωνισμού, είναι τρία:

- Υπάρχει μεγάλος αριθμός πωλητών.
- Όλοι οι πωλητές διαθέτουν τό ίδιο ακριβώς προϊόν.
- Οι πωλητές του προϊόντος μπορούν, αν θέλουν, να σταματήσουν να το προσφέρουν, ενώ άλλοι πωλητές μπορούν ελεύθερα να αρχίσουν να προσφέρουν το προϊόν αυτό.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας αγοράς είναι η αγορά σιταριού, όταν υπάρχει συνήθως μεγάλος αριθμός γεωργών που προσφέρουν το ίδιο προϊόν και ταυτόχρονα υπάρχει ελευθερία να μπουν στην αγορά νέοι ή να βγουν από την αγορά παλιοί πωλητές. Άλλες αγορές που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι βρίσκονται κάτω από συνθήκες που πλησιάζουν αυτές του τέλειου ανταγωνισμού, είναι η αγορά του λαδιού, η αγορά του ριζιού και άλλων γεωργικών προϊόντων.

β) Η αγορά του μονοπωλίου. Μιά αγορά χαρακτηρίζεται ως μονοπωλιακή, θεωρείται δηλαδή ότι λειτουργεί κάτω από συνθήκες μονοπωλίου, όταν στην αγορά αυτή υπάρχει ένας μόνο πωλητής που προσφέρει το προϊόν για το οποίο δεν υπάρχουν στενά υποκαταστάτα, δηλαδή αγαθά με παρόμιες ιδιότητες τα οποία να μπορεί να χρησιμοποιηθούν στη θέση του. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του μονοπωλίου δηλαδή είναι δύο:

- Η ύπαρξη ενός μόνο πωλητή του προϊόντος.
- Η έλλειψη στενών υποκαταστάτων του αγαθού αυτού.

Παραδείγματα αγορών που λειτουργούν κάτω από συνθήκες μονοπωλίου στη χώρα μας, είναι η παραγωγή και διανομή ηλεκτρικού ρεύματος, που γίνεται από τη ΔΕΗ, οι εναέριες μεταφορές, που πραγματοποιούνται από την Ολυμπιακή, οι τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, που παρέχονται από τον ΟΤΕ.

γ) Η αγορά του ολιγοπωλίου. Αντίθετα με την αγορά του τέλειου ανταγωνισμού στην οποία, όπως είπαμε πιο πάνω, υπάρχουν πάρα πολλοί πωλητές, τόσοι ώστε οι ενέργειες καθενός να μην επηρεάζουν την τιμή και επομένως τις πωλήσεις των άλλων, και του μονοπωλίου, όπου υπάρχει ένας μόνο πωλητής, στην περίπτωση του ολιγοπωλίου έχομε ένα μικρό αριθμό πωλητών. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι οι ενέργειες καθενός πωλητή χωριστά επηρεάζουν την τιμή του προϊόντος και επομένως τις πωλήσεις των άλλων και τους αναγκάζουν να αντιδράσουν σε κάθε ενέργεια ενός πωλητή. Γι' αυτό, στη μορφή αυτή αγοράς, οι διάφοροι πωλητές του προϊόντος δεν μπορούν να ενεργούν εντελώς ανεξάρτητα, αλλά πριν από κάθε ενέργειά τους θα πρέπει να υπολογίζουν τις αντιδράσεις των άλλων. Στο ολιγοπωλίο, δηλαδή, υπάρχει μεγάλη **αλληλεξάρτηση** μεταξύ των πωλητών, που προσφέ-

ρουν το ίδιο ή περίπου το ίδιο προϊόν. Παραδείγματα αγορών που λειτουργούν κάτω από συνθήκες ολιγοπλησίου, είναι οι αγορές μπύρας, τσιμέντων, απορρυπαντικών, οδοντόκρεμας και πολλών καλλυντικών.

δ) Η αγορά του μονοπωλιακού ανταγωνισμού. Λέμε ότι μια αγορά χαρακτηρίζεται από συνθήκες μονοπωλιακού ανταγωνισμού, όταν υπάρχουν πολλοί πωλητές ενός προϊόντος και ελευθερία να συμμετάσχουν νέοι ή να σταματήσουν να προσφέρουν το προϊόν παλιοί πωλητές, όπως συμβαίνει στον τέλειο ανταγωνισμό, αλλά οι διάφοροι πωλητές εδώ δεν προσφέρουν το ίδιο ακριβώς προϊόν. Επομένως, το χαρακτηριστικό γνώρισμα του μονοπωλιακού ανταγωνισμού είναι ότι καθένας από τους πολλούς πωλητές που υπάρχουν διαθέτει λίγο διαφορετικό προϊόν από τους άλλους. Η διαφοροποίηση αυτή του προϊόντος μπορεί να αναφέρεται στην ποιότητά του, στο σχήμα του ή στο σχέδιό του, στο χρώμα του, στη συσκευασία του κ.ά., και μπορεί, πολλές φορές, να μην είναι πραγματική αλλά απλώς φανταστική. Παραδείγματα τέτοιων αγορών είναι τα διάφορα καταστήματα ανδρικών ή γυναικείων ρούχων, τα καταστήματα παπουτσιών, τα κουρεία και τα κομμωτήρια κ.ά.

7.3 Τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην αγορά.

Στην αγορά παίρνουν μέρος δύο κατηγορίες φορέων δραστηριότητας: τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις.

Τα νοικοκυριά έχουν στη διάθεσή τους ένα ορισμένο ύψος εισοδήματος, που το πήραν σαν αμοιβή για την παραχώρηση των υπηρεσιών των συντελεστών που κατέχουν στην παραγωγική διαδικασία, το οποίο χρησιμοποιούν για να αγοράσουν αγαθά, με τα οποία να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Η βασική επιδίωξη των νοικοκυριών θεωρούμε ότι είναι να πετύχουν το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό ικανοποιησεως των αναγκών τους, για να εξασφαλίσουν έτσι μεγιστοποίηση της απολαύσεώς τους ή της ευημερίας τους, όπως λέμε. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά στην αγορά είναι το πόσο να αγοράσουν από το κάθε αγαθό, δηλαδή πώς θα κατανείμουν το εισόδημά τους ανάμεσα στα διάφορα αγαθά, για να πετύχουν την πιο πάνω μεγιστοποίηση της ευημερίας τους.

Οι επιχειρήσεις, από την άλλη μεριά, έχουν στη διάθεσή τους τα διάφορα αγαθά, τα οποία έχουν παράγει με την κατάλληλη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών και προσπαθούν να τα διαθέσουν στην αγορά. Η επιδίωξή τους είναι να τα πουλήσουν σε τέτοιες τιμές, ώστε να πετύχουν όσο το δυνατό μεγαλύτερα κέρδη, να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, όπως λέμε.

Βέβαια, δεν είναι ανάγκη να διαφέρουν τα άτομα που αποτελούν το νοικοκυριό από εκείνα που αποτελούν την επιχείρηση. Απεναντίας, πολλές φορές, τα άτομα του νοικοκυριού συμμετέχουν και στην επιχείρηση. Εκείνο που διαφοροποιεί το νοικοκυριό από την επιχείρηση είναι απλώς οι διαφορετικές αποφάσεις που παίρνει καθένας από τους δύο αυτούς φορείς, καθώς επίσης και οι διαφορετικές επιδιώξεις τους. Έτσι, όταν το άτομο ενεργεί ως νοικοκυρίο, παίρνει αποφάσεις διαφορετικές από εκείνες που παίρνει με την ιδιότητά του ως επιχείρηση. Επιδίωξη των ατόμων, όταν ενεργούν ως νοικοκυριά, είναι να μεγιστοποιήσουν την ικανοποίησή τους, ενώ όταν ενεργούν ως επιχειρήσεις, επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.

7.4 Οι δυνάμεις που προσδιορίζουν τις τιμές των αγαθών στην αγορά.

Το βασικό ερώτημα όμως που γεννιέται σχετικά με την αγορά είναι πώς προσδιορίζονται οι τιμές, με βάση τις οποίες ανταλλάσσονται τα διάφορα αγαθά. Γιατί λ.χ. η τιμή του κρέατος είναι 200 δραχμές το κιλό, ενώ η τιμή των μήλων είναι 40 δραχμές το κιλό; Γιατί η τιμή του μοσχαρίστου κρέατος είναι συνήθως μεγαλύτερη από την τιμή του χοιρινού ή του κοτόπουλου; Και γιατί η τιμή των καρπουζιών τον Ιούλιο είναι χαμηλότερη από την τιμή που είχαν τον Ιούνιο; Μήπως υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες, με άλλα λόγια, κάποιες δυνάμεις που καθορίζουν πόσο ψηλή θα είναι η τιμή καθενός αγαθού και πότε θα αυξάνεται ή θα μειώνεται;

Η απάντηση στα πιο πάνω ερωτήματα δεν είναι πολύ δύσκολη, αρκεί να προσέξει κανείς πώς μεταβάλλονται οι τιμές των διαφόρων αγαθών στην αγορά. Αν πάρομε ως παράδειγμα τις τιμές των φρούτων, θα παρατηρήσουμε ότι, όταν τα φρούτα πρωτοεμφανίζονται κάθε χρόνο στην αγορά, οι τιμές τους είναι ψηλές, σιγά-σιγά όμως μειώνονται και όταν πλησιάζει να τελειώσει η παραγωγή τους, οι τιμές τους αρχίζουν πάλι να ανέρχονται. Έτσι, η τιμή των κερασιών π.χ. όταν εμφανίσθηκαν για πρώτη φορά στην αγορά φέτος, ήταν 200 δραχμές το κιλό, αργότερα η τιμή τους άρχισε να μειώνεται και έφθασε σιγά-σιγά τις 45-50 δραχμές. Αργότερα όμως άρχισε να αυξάνεται και πάλι. Το ίδιο συμβαίνει με όλα σχεδόν τα φρούτα, αλλά και με άλλα, γεωργικά κυρίως, προϊόντα, όπως λ.χ. με τα λαχανικά, κ.ο.κ.

Αν εξετάσουμε προσεκτικά γιατί συμβαίνει αυτό, θα αντιληφθούμε ότι η τιμή των φρούτων στην αρχή είναι ψηλή, γιατί η ποσότητα που είναι διαθέσιμη στην αγορά, σχετικά με αυτή που θα ήθελαν να καταναλώσουν τα νοικοκυριά, είναι μικρή. Ενώ αργότερα, όταν η ποσότητα αυτή αυξάνεται στην αγορά, η τιμή τους μειώνεται και τέλος όταν η ποσότητα που είναι διαθέσιμη στην αγορά από τους παραγωγούς μειώνεται και πάλι, αρχίζει ξανά να αυξάνεται η τιμή τους.

Φαίνεται επομένως ότι οι βασικοί παράγοντες που προσδιορίζουν τις τιμές στην αγορά είναι η ποσότητα κάθε αγαθού που είναι διαθέσιμη για κατανάλωση, δηλαδή η ποσότητα που προσφέρεται για πώληση, σε σχέση με την ποσότητα που επιθυμούν να καταναλώσουν τά νοικοκυριά, δηλαδή με την ποσότητα που ζητείται στην αγορά. Όσο μεγαλύτερη είναι η ποσότητα που προσφέρεται σε σχέση με την ποσότητα που ζητείται τόσο μικρότερη είναι η τιμή του αγαθού και αντίστροφα. Η προσφορά και η ζήτηση ενός αγαθού, όπως λέμε στα οικονομικά, επομένως πάγκουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της τιμής των αγαθών. Γι' αυτό θα εξετάσουμε αμέσως πιο κάτω τί ακριβώς είναι αυτή η ζήτηση και η προσφορά, πώς τις ορίζομε επιστημονικά και ποιοι παράγοντες καθορίζουν το μέγεθός τους. Υστερά θα εξετάσουμε πώς οι δύο αυτές δυνάμεις προσδιορίζουν τις τιμές των αγαθών.

7.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Τί εννοούμε με τον όρο αγορά στα οικονομικά; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα αγορών.
2. Ποιές είναι οι κυριότερες μορφές αγοράς, ανάλογα με τον αριθμό των πωλητών και το βαθμό ομοιομορφίας του προϊόντος;
3. Πότε λέμε ότι σε μια αγορά υπάρχουν συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα τέτοιων αγορών.

4. Πότε λέμε ότι σε μια αγορά υπάρχουν συνθήκες μονοπωλίου; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα αγορών που υπάρχει μονοπώλιο.
  5. Ποιό είναι το βασικό χαρακτηριστικό μιας αγοράς που λειτουργεί κάτω από συνθήκες ολιγοπωλίου; Να αναφέρετε μερικές αγορές που λειτουργούν κάτω από τέτοιες συνθήκες.
  6. Πότε λέμε ότι μια αγορά λειτουργεί κάτω από συνθήκες μονοπωλιακού ανταγωνισμού; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα τέτοιων αγορών.
  7. Τι είναι τα νοικοκυριά και τι είναι οι επιχειρήσεις; Ποιές βασικές αποφάσεις παίρνουν και τί επιδιώκουν;
  8. Ποιά είναι η βασική διαφορά μεταξύ των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων;
  9. Ποιές είναι οι βασικές δυνάμεις που προσδιορίζουν τις τιμές των αγαθών στην αγορά; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα που να αποδεικνύουν την αλήθεια του ισχυρισμού σας.
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

8.1 Έννοια της ζητήσεως. Η ζήτηση ενός νοικοκυριού ή απομική ζήτηση.

Αν ρωτηθεί κάποιος μαθητής που η μητέρα του του δίνει κάθε πρωί 50 δραχμές, για να αγοράσει διάφορα πράγματα, λ.χ. σοκολάτες, σάντουιτς, καραμέλλες, μολύβια κ.ά., πόσες σοκολάτες θα αγοράσει, δηλαδή τί ποσότητα από το αγαθό αυτό θα ζητήσει, η πιθανότερη απάντηση που θα δώσει θα είναι η εξής: Το πόσες σοκολάτες τελικά θα αγοράσω θα εξαρτηθεί από το πόσο **κωστίζει** κάθε μια σοκολάτα. Αν λ.χ. η σοκολάτα είναι πολύ **ακριβή**, μπορεί να μην αγοράσω καθόλου, αλλά να προτιμήσω να φάω κάτι άλλο. Αν η τιμή της είναι μικρότερη, θα φάω μια σοκολάτα και αν η τιμή αυτή είναι πολύ μικρή, ας πούμε λ.χ. ότι βρήκα ένα περίπτερο που ξεπουλάει και δίνει τις σοκολάτες πολύ φθηνές, θα πάρω δύο ή και περισσότερες σοκολάτες.

Κάθε μαθητής που είναι λογικός και δεν θέλει να σπαταλήσει τα λεφτά του, αλλά θέλει να τα χρησιμοποιήσει όσο γίνεται καλύτερα, ώστε να μπορεί να απολαμβάνει περισσότερα αγαθά, θα συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο. Το ίδιο θα κάνει μια νοικοκυρά, που πάει στην αγορά να ψωνίσει φρούτα. Αν τη ρωτήσω πόσα κιλά κεράσια θα πάρει, θα μου πει ότι θα κοιτάξω πρώτα πόσο έχει το κιλό τα κεράσια και ύστερα θα αποφασίσω αν θα πάρω και πόσα θα πάρω. Αν λ.χ. τα κεράσια έχουν 200 δραχμές το κιλό, δεν θα πάρω, αλλά θα πάρω κάπιο άλλο φρούτο, πιο φθηνό. Αν όμως τα κεράσια έχουν 100 δραχμές το κιλό, θα πάρω ένα κιλό. Αν έχουν 80 δραχμές το κιλό, θα πάρω δύο κιλά. Και αν βρω κανέναν που θέλει να ξεπουλήσει γρήγορα και τα έχει πολύ φθηνά, λ.χ. 50 δραχμές το κιλό, θα πάρω 5 κιλά, να τα βάλω στο ψυγείο να τρώμε όλη την εβδομάδα και δεν θα πάρω άλλα φρούτα.

Από τα ποι πάνω φαίνεται ότι υπάρχει μια αντίστροφη σχέση ανάμεσα στην τιμή ενός αγαθού και στην ποσότητα που αγοράζει ένα νοικοκυρίδ. Όσο μεγαλύτερη δηλαδή είναι η τιμή του τόσο μικρότερη είναι η ποσότητα που αγοράζει το νοικοκυρίο και αντίστροφα. Την αντίστροφη αυτή σχέση ανάμεσα στην τιμή ενός αγαθού και στην ποσότητα που αγοράζει το νοικοκύριο τη λέμε **ζήτηση** του νοικοκυριού για το αγαθό αυτό. Ωστε η ζήτηση ενός αγαθού είναι μια **κλίμακα**, που δείχνει πς ποσότητες που ζητάει να καταναλώσει ένα νοικοκυρίο σε διάφορες πημές μέσα σε μια ορισμένη χρονική περίοδο. Μια τέτοια κλίμακα λ.χ. εμφανίζεται στον Πίνακα 8.1.1, ο οποίος δείχνει τη ζήτηση ενός νοικοκυριού για μήλα, μέσα σε μια εβδομάδα. Όπως φαίνεται από τον πίνακα αυτόν, όσο μειώνεται η τιμή των μήλων

τόσο αυξάνεται η ποσότητα μήλων που ζητάει να καταναλώσει το νοικοκυρίο και αντίστροφα.

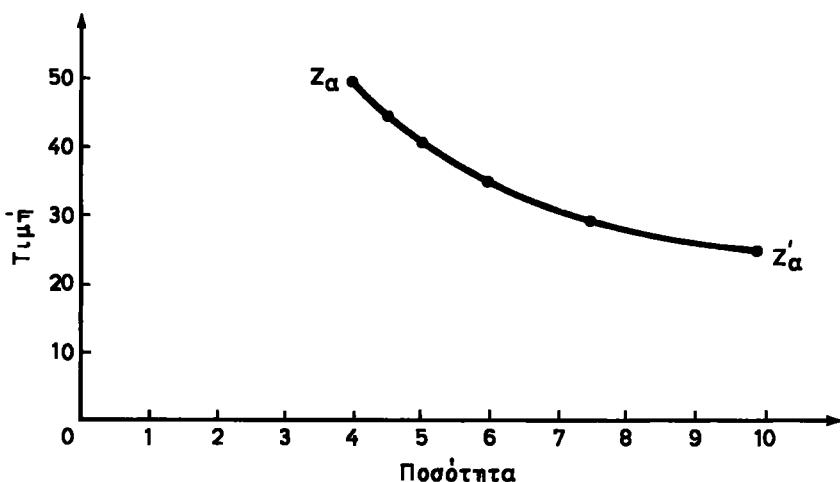
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1.1

Η κλίμακα ζητήσεως μήλων από ένα νοικοκυρίο, μέσα σε μια εβδομάδα

Τιμή μήλων (δρχ. σαν κιλό)	Ζητούμενη ποσότητα την εβδομάδα σε κιλά
50	4,0
45	4,5
40	5,0
35	5,7
30	6,5
25	10,0

8.2 Η καμπύλη της ατομικής ζητήσεως.

Την κλίμακα ζητήσεως, που εμφανίζεται στον Πίνακα 8.1.1 μπορούμε να την παραστήσουμε διαγραμματικά στο χώρο των καρτεσιανών συντεταγμένων. Αυτό κάναμε στο σχήμα 8.2. Στον οριζόντιο άξονα του διαγράμματος αυτού, παριστάνο-

Σχ. 8.2.
Η καμπύλη ζητήσεως μήλων του νοικοκυρίου Α.

με τις ζητούμενες ποσότητες και στον κάθετο άξονα, τις αντίστοιχες τιμές. Κατόπιν προσδιορίσαμε τα σημεία που αντιστοιχούν στους διάφορους συνδυασμούς ποσότητας και τιμής, λ.χ. τα σημεία (50, 4,0), (45, 4,5) κ.ο.κ. Τέλος ενώσαμε τα σημεία αυτά και πήραμε τη γραμμή $Z_a Z'_a$ η οποία ονομάζεται **καμπύλη ζητήσεως του νοικοκυρίου Α** ή **καμπύλη ατομικής ζητήσεως**, για το αγαθό αυτό. Επομένως, όταν

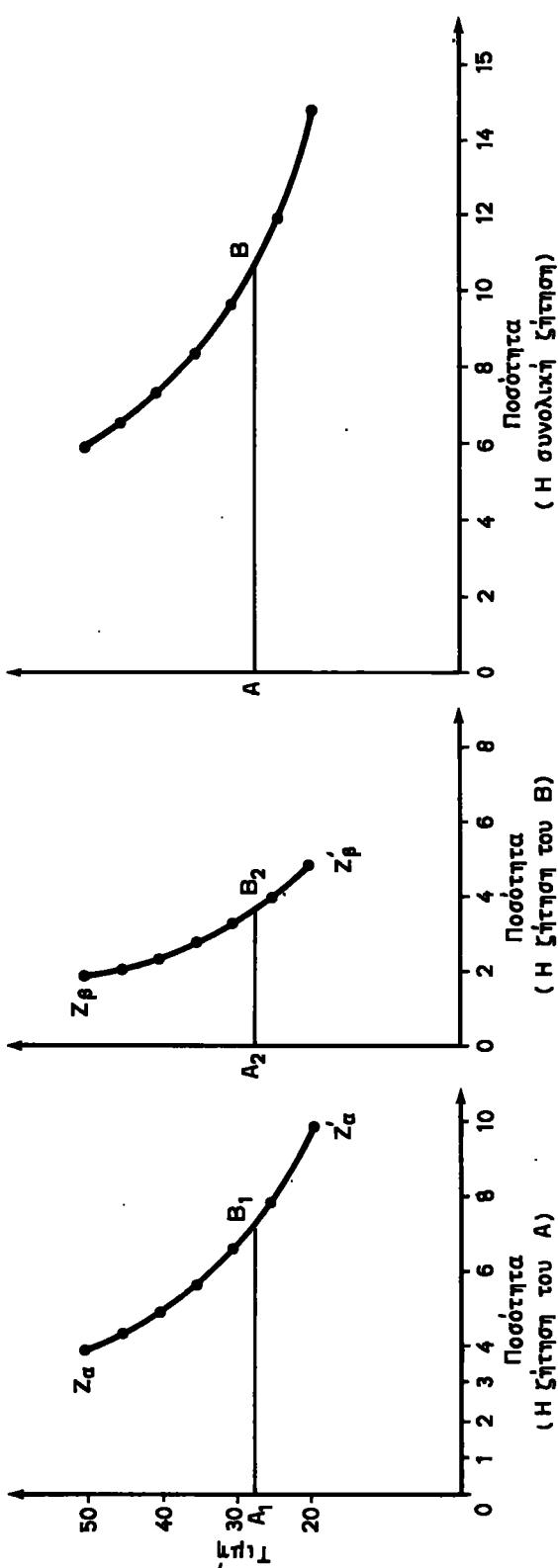
λέμε καμπύλη ζητήσεως του νοικοκυριού, εννοούμε μια καμπύλη που παριστάνει όλους τους δυνατούς συνδυασμούς τιμής και ζητούμενης ποσότητας ενός αγαθού από ένα νοικοκυρίο. Η καμπύλη αυτή ζητήσεως έχει κλίση αρνητική, δηλαδή κατεύθυνεται από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά, γιατί δείχνει την αρνητική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην τιμή ενός αγαθού και στην ποσότητα που ζητάει το νοικοκυρίο από το αγαθό αυτό, η οποία σχέση αποτελεί το λεγόμενο *νόμο της ζητήσεως*.

8.3 Η συνολική ή αγοραία ζήτηση.

Μέχρι τώρα εξετάσαμε την έννοια και τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζητήσεως ενός αγαθού από ένα νοικοκυρίο. Αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο όμως δεν είναι η ζήτηση του ενός νοικοκυριού, αλλά η ζήτηση όλων των νοικοκυριών μαζί, που τη λέμε **συνολική ζήτηση** για ένα αγαθό ή **αγοραία ζήτηση**. Γιατί, όπως θα δούμε λίγο πιο κάτω, η συνολική αυτή ζήτηση του προϊόντος από όλα τα νοικοκυριά, μαζί με τη συνολική του προσφορά από τις επιχειρήσεις, προσδιορίζουν την τιμή στην αγορά. Το ερώτημα λοιπόν που γεννιέται είναι: Ποιά είναι η συνολική ή αγοραία ζήτηση για ένα αγαθό και τί την προσδιορίζει; Ποιά είναι λ.χ. η συνολική ζήτηση για σοκολάτες από όλους τους μαθητές του σχολείου σας και από τί εξαρτάται αυτή η ζήτηση; Ή ποιά είναι η συνολική ζήτηση όλων των Ελλήνων για σοκολάτες και τί την προσδιορίζει; Ποιά είναι η συνολική ζήτηση χοιρινού κρέατος, μήλων ή πορτοκαλιών στην Ελλάδα; κ.ο.κ.

Η απάντηση στα πιο πάνω ερωτήματα είναι εύκαλη, αρκεί να σκεφθεί κανείς λίγο. Ας εξετάσουμε την περίπτωση των μήλων. Ας υποθέσουμε ότι η τιμή των μήλων είναι 50 δραχμές και ότι στην τιμή αυτή το πρώτο νοικοκυρίο ζητάει 2 kg, το δεύτερο 1 kg και το τρίτο 3 kg. Ποιά είναι συνολικά η ζητούμενη ποσότητα και από τα τρία νοικοκυριά στην τιμή των 50 δραχμών; Η απάντηση είναι απλή. Είναι το άθροισμα $2 + 1 + 3 = 6 \text{ kg}$. Το ίδιο, αν υποθέσω ότι στην τιμή των 40 δραχμών το κιλό, το πρώτο νοικοκυρίο ζητάει 3 kg μήλα, το δεύτερο 2 και το τρίτο 4 kg. Τότε και τα τρία μαζί νοικοκυριά, στην τιμή των 40 δρχ. το κιλό, θα ζητάνε $3 + 2 + 4 = 9 \text{ kg}$ μήλα. Έπομένως, η κλίμακα συνολικής ζητήσεως ενός αγαθού από όλα τα νοικοκυριά είναι το **οριζόντιο άθροισμα** των επί μέρους κλιμάκων ζητήσεως των νοικοκυριών αυτών. Δηλαδή, σε κάθε τιμή αθροίζομε τη συνολική ποσότητα που ζητούν τα διάφορα νοικοκυριά και έτσι έχομε τη συνολική ποσότητα που ζητούν όλα τα νοικοκυριά στην τιμή αυτή. Ο Πίνακας 8.3.1 δείχνει τις κλίμακες ατομικής ζητήσεως μήλων δύο νοικοκυριών, καθώς επίσης και την κλίμακα συνολικής ζητήσεως των δύο αυτών νοικοκυριών.

Η κλίμακα συνολικής ζητήσεως δύο νοικοκυριών μπορεί να παρασταθεί διαγραμματικά, όπως και η κλίμακα ατομικής ζητήσεως ενός νοικοκυριού, που δείξαμε στο σχήμα 8.2. Έτσι θα έχομε την καμπύλη συνολικής ή αγοραίας ζητήσεως. Η καμπύλη αυτή είναι το οριζόντιο άθροισμα των επί μέρους καμπυλών ατομικής ζητήσεως. Αυτό φαίνεται παραστατικά στο σχήμα 8.3 το οποίο παριστάνει την καμπύλη συνολικής ζητήσεως ZZ' καθώς και τις καμπύλες ατομικής ζητήσεως Z_aZ'_a και Z_bZ'_b των νοικοκυριών A και B, αντίστοιχα. Όπως φαίνεται από το διάγραμμα

Σχ. 8.3.
Οι καρπύλες στρωμάτις και συνολικής λήγματος μήλων από δύο νοικοκυρά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.3.1
Οι κλίμακες ατομικής και συνολικής ζητήσεως δύο νοικοκυριών για μήλα

Τιμή μήλων δρχ. ανά kg	Κλίμακες ατομικής ζητήσεως		Κλίμακα συνολικής ζητήσεως των δύο νοικοκυριών
	Νοικοκυρίδ Α	Νοικοκυρίδ Β	
50	4,0	2,0	6,0
45	4,5	2,2	6,7
40	5,0	2,5	7,5
35	5,7	2,8	8,5
30	6,5	3,2	9,7
25	8,0	4,0	12,0
20	10,0	5,0	15,0

αυτό, η καμπύλη συνολικής ζητήσεως είναι το οριζόντιο άθροισμα των επί μέρους καμπυλών ατομικής ζητήσεως, λ.χ. το $A_1B_1 + A_2B_2 = AB$ κ.ο.κ.

8.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις

- Τί εννοούμε όταν λέμε η ζήτηση ενός αγαθού; Να δώσετε ένα παράδειγμα της ζητήσεως ενός αγαθού. Να παραστήσετε διαγραμματικά τη ζήτηση αυτή.
- Τί είναι ατομική και τί συνολική ή αγοραία ζήτηση; Ποιά είναι η σχέση μεταξύ τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

9.1 Έννοια της προσφοράς ενός αγαθού. Η προσφορά ενός αγαθού από μια επιχείρηση.

Αν ρωτήσουμε μια επιχείρηση που παράγει σοκολάτες, τί ποσότητα από το αγάθο αυτό θα ήταν διατεθειμένη να διαθέσει στην αγορά σε μια χρονική περίοδο, λ.χ. σε μια μέρα ή σε μια εβδομάδα, θα πάρομε πιθανόν την εξής απάντηση: Αυτό θα εξαρτηθεί από το ποιά θα είναι η τιμή της σοκολάτας στην αγορά. Αν η τιμή είναι πολύ χαμηλή, λ.χ. 5 δραχμές κάθε σοκολάτα, δεν θα προσφέρω καθόλου, γιατί με μια τόσο χαμηλή τιμή δεν μπορώ να καλύψω το κόστος παραγωγής της σοκολάτας και θα έχω ζημίες. Αν όμως η τιμή είναι ψηλότερη, λ.χ. 7 δραχμές το κομμάτι, θα μπορούσα να προσφέρω χιλιά, γιατί σ' αυτή την τιμή θα καλύπτω το κόστος παραγωγής και θα έχω κάποιο κέρδος. Αν η τιμή είναι ακόμη μεγαλύτερη, λ.χ. 10 δραχμές το κομμάτι, θα μπορώ να προσφέρω ακόμη μεγαλύτερη ποσότητα, γιατί σε μια τέτοια περίπτωση θα μπορώ να κρατήσω τους εργάτες να εργασθούν υπερωριακά και να τους πληρώσω περισσότερο, όπως γίνεται σε τέτοιες περιπτώσεις. Επειδή όμως η τιμή είναι ψηλή, θα μπορώ και το κόστος να καλύψω και να έχω και μεγαλύτερα κέρδη κ.ο.κ.

Το ίδιο πιθανόν θα μας απαντήσει και ένας γεωργός που παράγει διάφορα προϊόντα, μεταξύ των οποίων και ντομάτες. Αν η τιμή της ντομάτας στην αγορά είναι πολύ χαμηλή, θα μας πει: Δεν με συμφέρει να παράγω καθόλου ντομάτες, αλλά θα χρησιμοποιήσω το περιβόλι μου και το χρόνο μου για να καλλιεργήσω πατάτες που με συμφέρει, γιατί έχουν τώρα καλή τιμή. Αν όμως η τιμή της ντομάτας αυξηθεί, τότε θα παράγω και ορισμένες ντομάτες. Και όσο θα αυξάνεται η τιμή της ντομάτας τόσο μεγαλύτερο μέρος από το περιβόλι μου θα χρησιμοποιώ για να φυτεύω ντομάτες και τόσο περισσότερο από το χρόνο μου θα αφιερώνω στην καλλιέργεια ντομάτας, έτσι ώστε να μπορώ να προσφέρω μεγαλύτερη ποσότητα.

Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι υπάρχει κάποια θετική συσχέτιση ανάμεσα στην τιμή που έχει ένα προϊόν στην αγορά και στην ποσότητα του προϊόντος αυτού, που είναι διατεθειμένη να προσφέρει μια επιχείρηση. Υπάρχει δηλαδή, όπως και στην περίπτωση της ζητήσεως, μια κλίμακα που μας δείχνει *τις ποσότητες που είναι διατεθειμένη να προσφέρει μια επιχείρηση σε διάφορες τιμές*. Η κλίμακα αυτή λέγεται *κλίμακα προσφοράς ενός προϊόντος από μια επιχείρηση*. Ο Πίνακας 9.1.1 παρουσιάζει μια τέτοια κλίμακα προσφοράς μήλων από μια επιχείρηση σε μια εβδομάδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9.1.1**Η κλίμακα προσφοράς μήλων από μια επιχείρηση μέσα σε μια εβδομάδα**

Τιμή μήλων (δραχμές ανά kg)	Ποσότητα που προσφέρει η επιχείρηση (σε kg)
50	200
45	180
40	160
35	135
30	105
25	70
20	30

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε εδώ ότι, ενώ στην περίπτωση της ζητήσεως είχαμε αρνητική σχέση μεταξύ τιμής και ζητούμενης ποσότητας, στην περίπτωση της προσφοράς έχουμε θετική σχέση μεταξύ ποσότητας και τιμής. Δηλαδή όσο αυξάνει η πιμή ενός προϊόντος στην αγορά, τόσο μεγαλύτερη ποσότητα είναι διατεθειμένη να προσφέρει η επιχείρηση και αντίστροφα. Αυτό βέβαια είναι λογικό να συμβαίνει, γιατί όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή τόσο περισσότερα μπορεί να προσφέρει η επιχείρηση επειδή με τη μεγαλύτερη τιμή θα μπορεί να καλύψει το αυξημένο κόστος που, όπως είδαμε, είναι δυνατόν να της προκαλέσει η αύξηση της ποσότητας.

9.2 Η κλίμακα συνολικής προσφοράς ενός αγαθού.

Εξετάσαμε ποι πάνω την κλίμακα προσφοράς ενός αγαθού από μια επιχείρηση. Όπως δύναται και στην περίπτωση της ζητήσεως, εκείνο που ενδιαφέρει περισσότερο είναι η κλίμακα συνολικής προσφοράς του αγαθού από όλες μαζί τις επιχειρήσεις, γιατί, όπως θα δούμε πιο κάτω, η τιμή προσδιορίζεται με βάση τη συνολική ζητήση και τη συνολική προσφορά του αγαθού. Με βάση τα όσα είπαμε και στην περίπτωση της συνολικής ζητήσεως του προϊόντος, είναι και εδώ εύκολο να διαπιστώσουμε ότι η κλίμακα συνολικής προσφοράς είναι το οριζόντιο άθροισμα των επί μέρους κλιμάκων προσφοράς των επιχειρήσεων. Πραγματικά, αν έχουμε 100 επιχειρήσεις παραγωγής μήλων και κάθε μια έχει την κλίμακα που παρουσιάσαμε

ΠΙΝΑΚΑΣ 9.2.1**Η κλίμακα συνολικής προσφοράς μήλων από 100 επιχειρήσεις μέσα σε μια εβδομάδα**

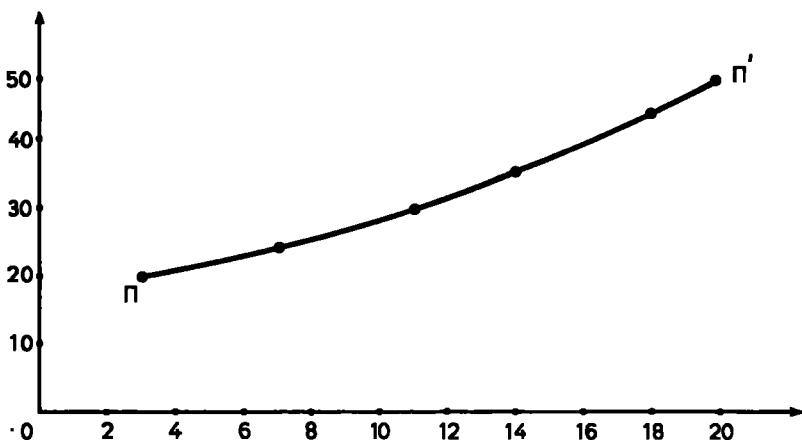
Τιμή μήλων δρχ. ανά kg	Προσφερόμενη ποσότητα σε τόννους (1.000 kg)
50	20
45	18
40	16
35	13,5
30	10,5
25	7
20	3

στον Πίνακα 9.1.1, τότε η κλίμακα συνολικής προσφοράς του προϊόντος θα είναι το οριζόντιο άθροισμα των 100 αυτών κλιμάκων. Δηλαδή στην τιμή των 50 δραχμών το κιλό, οι επιχειρήσεις θα προσφέρουν 20 τόννους, στην τιμή των 45 δραχμών, θα προσφέρουν 18 τόννους κ.ο.κ. Στον Πίνακα 9.2.1 παριστάνεται ολόκληρη η κλίμακα συνολικής προσφοράς των 100 επιχειρήσεων παραγωγής μήλων.

Η κλίμακα αυτή της συνολικής προσφοράς λέγεται απλώς **προσφορά**. Επομένως, **προσφορά ενός αγαθού είναι η κλίμακα που δείχνει τις ποσότητες του αγαθού αυτού που προσφέρονται για πώληση σε διάφορες τιμές, μέσα σε μιαν ορισμένη χρονική περίοδο.**

9.3 Η καμπύλη προσφοράς.

Την κλίμακα προσφοράς, που εμφανίζεται στον Πίνακα 9.2.1, μπορούμε να την παραστήσουμε διαγραμματικά στο χώρο των καρτεσιανών συντεταγμένων, όπως ακριβώς κάναμε και στην περίπτωση της κλίμακας ζητήσεως. Αυτό κάναμε στο διάγραμμα του σχήματος 9.3. Στον οριζόντιο άξονα του διαγράμματος αυτού παριστάνομε τις ποσότητες που προσφέρουν διεθετούσες μαζί οι επιχειρήσεις παραγωγής μήλων στις διάφορες τιμές και στον κάθετο άξονα παριστάνομε τις διάφορες αυτές τιμές. Κατόπιν προσδιορίσαμε τα σημεία που αντιστοιχούν στους διάφορους συνδυασμούς ποσότητας και τιμής, τα οποία ενώσαμε και πήραμε την καμπύλη ΠΠ' η οποία ονομάζεται **καμπύλη προσφοράς**. Επομένως, όταν λέμε καμπύλη προσφοράς ενός αγαθού, εννοούμε την καμπύλη που παριστάνει διοικητικές τιμές, που προσφέρονται για πώληση σε διάφορες τιμές, μέσα σε μιαν ορισμένη χρονική περίοδο.

Σχ. 9.3.
Η καμπύλη προσφοράς μήλων, μέσα σε μια βδομάδα.

Όπως φαίνεται από το σχήμα 9.3 δύναται, η καμπύλη προσφοράς κατευθύνεται από κάτω αριστερά προς τα επάνω δεξιά και όχι από επάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά, όπως συμβαίνει με την καμπύλη ζητήσεως, που είδαμε στα σχήματα 8.2 και

8.3 στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η διαφορά αυτή οφείλεται ακριβώς στη διαφορετική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην τιμή και στην ποσότητα, στην περίπτωση της ζητήσεως και της προσφοράς αντιστοίχως.

9.4 Ερωτήσεις και απαντήσεις.

1. Τί εννοούμε όταν λέμε η προσφορά ενός αγαθού από μια επιχείρηση; Να δώσετε ένα παράδειγμα προσφοράς πορτοκαλιών από ένα γεωργό.
  2. Τί είναι οι κλίμακες προσφοράς ενός αγαθού από μια επιχείρηση και τί είναι η κλίμακα συνολικής προσφοράς του αγαθού αυτού; Ποιά είναι η σχέση μεταξύ αυτών των κλικάμων προσφοράς;
  3. Τί είναι η καμπύλη προσφοράς; Να σχηματίσετε μια καμπύλη προσφοράς για ένα αγαθό.
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

10.1 Έννοια της ισορροπίας.

Ο όρος ισορροπία προέρχεται από τις φυσικές επιστήμες και σημαίνει εξισορρόπηση δυνάμεων. Πραγματικά στη Φυσική λέμε ότι ένα σώμα βρίσκεται σε ισορροπία, όταν οι διάφορες δυνάμεις που δρουν επάνω του, με αντίθετες φορές, αλληλοεξουδετερώνονται, έτσι ώστε το σώμα να παραμένει ακίνητο. Το ίδιο και στην οικονομική, μια κατάσταση καλείται κατάσταση ισορροπίας, όταν οι διάφοροι παράγοντες που την επηρεάζουν αλληλοεξουδετερώνονται έτσι, ώστε να μην υπάρχει τάση για μεταβολή της καταστάσεως. Μια οικονομική μονάδα λ.χ. βρίσκεται σε ισορροπία, όταν βρίσκεται σε μια κατάσταση τέτοια, που να μη θέλει να μεταβληθεί. Ειδικότερα, ένας καταναλωτής βρίσκεται σε ισορροπία, όταν έχει κατανείμει έτσι το εισόδημά του, ώστε να μη μπορεί, με οποιαδήποτε αναδιανομή, να αυξήσει την ικανοποίηση των αναγκών του. Στην κατάσταση αυτή δηλαδή πετυχαίνει το μικραλύτερο δυνατό αποτέλεσμα και επομένως δεν έχει κανένα λόγο να επιδιώξει οποιαδήποτε αλλαγή της. Το ίδιο και μια επιχείρηση, που επιδιώκει μεγιστοποίηση τών κερδών της, βρίσκεται σε ισορροπία, όταν κατορθώσει να μεγιστοποιεί τα κέρδη της. Και εδώ δεν υπάρχει καμιά επιθυμία για οποιαδήποτε αλλαγή, αφού η επιχείρηση πραγματοποιεί αυτό που επιδιώκει, ενώ οποιαδήποτε αλλαγή δεν θα τής επέτρεπε να πετύχει τούς στόχους της. Τέλος λέμε ότι η αγορά ενός προϊόντος βρίσκεται σε ισορροπία, όταν, κάτω από τις συνθήκες που επικρατούν, τα νοικοκυριά μπορούν να αγοράσουν και οι επιχειρήσεις μπορούν να διαθέσουν τις ποσότητες που επιθυμούν, έτσι ώστε κανείς από τους δύο αυτούς φορείς να μην επιθυμεί αλλαγή της καταστάσεως. Η κοινή τιμή με την οποία ικανοποιούνται και οι αγοραστές και οι πωλητές, δηλαδή η τιμή στην οποία εξισώνεται η ποσότητα που ζητούν τα νοικοκυριά με την ποσότητα που προσφέρουν οι επιχειρήσεις, ώστε να μην υπάρχουν δυνάμεις που να οδηγούν σε μεταβολή, λέγεται **τιμή ισορροπίας**. Και η κοινή ποσότητα, την οποία ζητούν τα νοικοκυριά και την οποία προσφέρουν οι επιχειρήσεις στην τιμή ισορροπίας, καλείται **ποσότητα ισορροπίας**.

10.2 Προσδιορισμός της τιμής ισορροπίας στην αγορά του τέλειου ανταγωνισμού.

Είπαμε πιο πάνω ότι στην αγορά του τέλειου ανταγωνισμού έχομε πολλές επιχειρήσεις που παράγουν το ίδιο ακριβώς προϊόν και κάθε επιχείρηση έχει μια κλίμακα προσφοράς που εξαρτάται βασικά από την εξέλιξη του οριακού κόστους παραγωγής. Το σύνολο αυτών των κλιμάκων προσφοράς των επι μέρους επιχειρή-

σεων μας δίνει την κλίμακα συνολικής προσφοράς του αγαθού από όλες μαζί τις επιχειρήσεις. Μια τέτοια κλίμακα εμφανίζεται στον Πίνακα 10.2.1.

Όμοια στην αγορά του τέλειου ανταγωνισμού θεωρούμε συνήθως ότι μετέχουν πολλά νοικοκυριά, που έχουν δεδομένες προτιμήσεις για τα διάφορα αγαθά, διδούμενο εισόδημα και έχουν ως σκοπό να αγοράσουν τις ποσότητες εκείνες των αγαθών, με τις οποίες θα μεγιστοποιήσουν την ικανοποίηση των αναγκών τους. Έτσι κάθε νοικοκυριό εμφανίζεται στην αγορά ενάς αγαθού με μια κλίμακα ζητήσεως, που, όπως είπαμε πιο πάνω, παριστάνει τις ποσότητες του αγαθού που είναι διατεθειμένο να αγοράσει σε διάφορες εναλλακτικές τιμές. Το οριζόντιο άθροισμα αυτών των κλιμάκων μας δίνει την κλίμακα συνολικής ζητήσεως για το αγαθό. Μια τέτοια κλίμακα ζητήσεως εμφανίζεται επίσης στον Πίνακα 10.2.1, δίπλα από την κλίμακα προσφοράς.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 10.2.1 η τιμή 160 δραχμές το κιλό είναι η τιμή ισορροπίας, γιατί στην τιμή αυτή η ποσότητα που προσφέρουν οι επιχειρήσεις είναι 630 τόννοι και η ποσότητα που ζητούν να καταναλώσουν τα νοικοκυριά είναι επίσης 630. Επομένως στην τιμή αυτή εξισώνεται η ζητούμενη από τα νοικοκυριά με την προσφερόμενη από τις επιχειρήσεις ποσότητα και συνεπώς έχουμε ισορροπία. Πρέπει να παρατηρήσομε εδώ ότι η τιμή αυτή είναι η μοναδική τιμή ισορροπίας. Σε καμιά άλλη τιμή δεν πετυχαίνεται μια τέτοια εξίσωση των ποσοτήτων

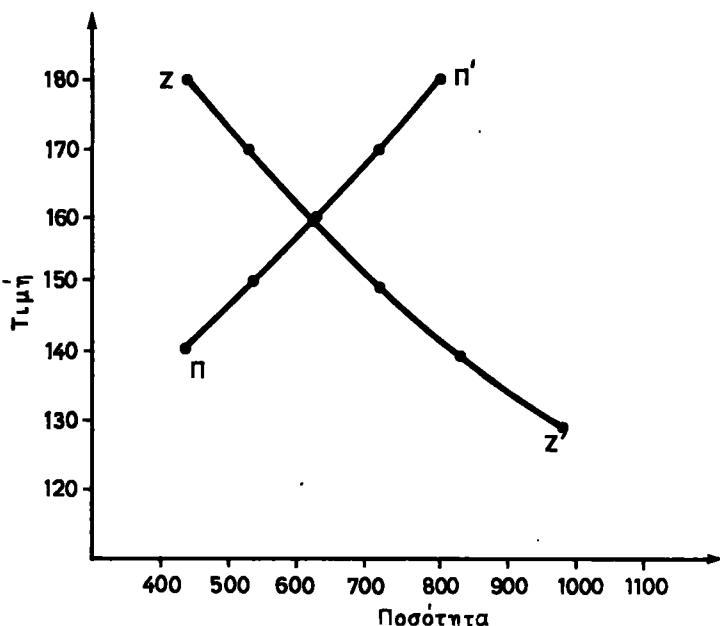
ΠΙΝΑΚΑΣ 10.2.1

Οι κλίμακες προσφοράς και ζητήσεως χοιρινού κρέατος στην Ελλάδα, σε μια εβδομάδα

Κλίμακα προσφοράς		Κλίμακα ζητήσεως	
Τιμή δρχ. ανά kg	Προσφερόμενη ποσότητα (τόννοι)	Τιμή δρχ. ανά kg	Ζητούμενη ποσότητα (τόννοι)
180	800	180	440
170	720	170	530
<u>160</u>	<u>630</u>	<u>160</u>	<u>630</u>
150	530	150	740
140	420	140	860
130	300	130	990

που ζητούνται από τα νοικοκυριά και προσφέρονται από τις επιχειρήσεις και επομένως, σε καμιά άλλη τιμή δεν έχουμε ισορροπία. Αντίθετα σε όλες τις τιμές κάτω από το 160 η ποσότητα που ζητούν τα νοικοκυριά είναι μεγαλύτερη από την ποσότητα που προσφέρουν οι επιχειρήσεις, ενώ πάνω από την τιμή αυτή συμβαίνει το αντίθετο. Έτσι λ.χ. στην τιμή των 150 δραχμών το κιλό, η ποσότητα που ζητούν τα νοικοκυριά είναι 740 τόννοι, ενώ η ποσότητα που προσφέρουν οι επιχειρήσεις είναι μόνο 530 τόννοι. Αντίθετα στην τιμή των 170 δραχμών το κιλό, η ποσότητα που ζητούν τα νοικοκυριά είναι 530, ενώ η ποσότητα που προσφέρουν οι επιχειρήσεις είναι 720.

Η ισορροπία σε μια αγορά τέλειου ανταγωνισμού μπορεί εύκολα να παρασταθεί διαγραμματικά. Το σχήμα 10.2 παριστάνει τις πιο πάνω κλίμακες προσφοράς και

Σχ. 10.2α.
Η ισορροπία στην αγορά ενός αγαθού.

ζητήσεως κρέατος. Στον οριζόντιο άξονα του διαγράμματος αυτού μετρούμε τις ποσότητες και στον κάθετο άξονα μετρούμε τις τιμές. Η καμπύλη ζητήσεως είναι η καμπύλη ZZ', ενώ η καμπύλη προσφοράς είναι η καμπύλη PP'. Η τιμή ισορροπίας είναι $OP_0 = 160$. Καμιά άλλη τιμή δεν ικανοποιεί τους αγοραστές και τους πωλητές μαζί και δεν αποτελεί επομένως τιμή ισορροπίας.

10.3 Προσδιορισμός των τιμών στις άλλες μορφές αγοράς.

Η διαμόρφωση των τιμών των αγαθών στις άλλες μορφές αγοράς γίνεται κατά διαφορετικό τρόπο από αυτόν, που είδαμε πιο πάνω, όταν αναλύσαμε την περίπτωση του τέλειου ανταγωνισμού. Ο λόγος είναι βασικά ότι στις άλλες μορφές αγοράς δεν έχουμε πολλές επιχειρήσεις που να παράγουν το ίδιο ακριβώς προϊόν, έτσι ώστε να αθροίσουμε τις κλίμακες προσφοράς τους και να βρούμε τη συνολική προσφορά και μαζί με την κλίμακα συνολικής ζητήσεως να προσδιορίσουμε την τιμή ισορροπίας. Αντίθετα στις άλλες μορφές αγοράς έχουμε μία επιχείρηση ή μικρό αριθμό ή μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, αλλά το προϊόν τους δεν είναι ακριβώς το ίδιο. Έτσι δεν μπορούμε να μιλούμε για συνολική προσφορά του προϊόντος από όλες τις επιχειρήσεις. Γι' αυτό στις άλλες μορφές αγοράς κάθε μιά επιχείρηση μεμονωμένα μπορεί να επηρεάσει την τιμή, ενώ στον πλήρη ανταγωνισμό η τιμή προσδιορίζεται από τις ενέργειες όλων μαζί των επιχειρήσεων και όλων μαζί των νοικοκυριών. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι στις άλλες μορφές αγοράς οι επιχειρήσεις δεν θεωρούν τις τιμές σαν δεδομένες και δεν προσπαθούν να προσαρμοσθούν σ' αυ-

τές, όπως γίνεται στον τέλειο ανταγωνισμό, αλλά προσπαθούν να επηρεάσουν την τιμή κατά τέτοιο τρόπο, που να τους επιτρέψει να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.

Έτσι, αν εξετάσουμε την αγορά του μονοπωλίου, η μονοπωλιακή επιχείρηση θα προσπαθήσει να επιβάλει τέτοια τιμή, που να της επιτρέπει να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της. Άλλα ποιά είναι αυτή η τιμή που της επιτρέπει να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της και ποιά ποσότητα θα πρέπει να παράγει; Η απάντηση είναι σχετικά απλή. Για να παράγει και να προσφέρει στην αγορά κάθε μια μονάδα από το προϊόν, η επιχείρηση θα πρέπει να εισπράττει περισσότερα από όσα πληρώνει για τη μονάδα αυτή. Επομένως η επιχείρηση θα παράγει όλες τις μονάδες, που της αποφέρουν έσοδα μεγαλύτερα από το κόστος παραγωγής της, ενώ δεν θα παράγει καμιά μονάδα που κοστίζει περισσότερο από όσο της αποφέρει. Δηλαδή η επιχείρηση θα σταματήσει να παράγει στο σημείο εκείνο που εξισώνει το πρόσθετο έσοδο από κάθε μονάδα, που το λέμε **οριακό έσοδο**, με το πρόσθετο κόστος από τη μονάδα αυτή, που το λέμε **οριακό κόστος**.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10.3.1

Η διαμόρφωση ισορροπίας σε μια αγορά μονοπωλίου

Η κλίμακα ζητήσεως του αγαθού		Συνολικά έσοδα	Μεταβολή ποσότητας	Μεταβολή συνολικών εσόδων	Οριακό έσοδο	Οριακό κόστος
Τιμή ανά kg	Ζητούμενη ποσότητα					
180	200	36.000	—	—	—	65
170	250	42.500	50	6.500	130	75
160	310	49.600	60	7.100	118	86
<u>150</u>	<u>370</u>	<u>55.550</u>	<u>60</u>	<u>5.950</u>	<u>99</u>	<u>99</u>
140	440	61.600	70	6.050	86	112
130	530	68.900	90	7.300	81	123
120	630	75.600	100	6.700	67	135
110	740	81.400	110	5.800	53	150

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 10.3.1 η επιχείρηση θά παράγει ποσότητα ίση με 370 από ένα αγαθό, γιατί στην ποσότητα αυτή εξισώνει το οριακό έσοδο με το οριακό κόστος. Δεν τη συμφέρει να σταματήσει την παραγωγή της προηγουμένως, γιατί το έσοδο που εισπράττει από καθεμιά μονάδα είναι μεγαλύτερο από το κόστος. Και δεν την συμφέρει να παράγει περισσότερα, γιατί το κόστος κάθε πρόσθετης μονάδας, μετά από το 370, είναι μεγαλύτερο από το έσοδο. Η τιμή ισορροπίας βέβαια προκύπτει από την κλίμακα ζητήσεως, που, όπως φαίνεται στον πίνακα, είναι 150.

Η ανάλυση της διαμορφώσεως των τιμών στις άλλες μορφές αγοράς είναι πιο πολύπλοκη και ξεφεύγει από τα όρια του παρόντος.

10.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις

1. Τί είναι ισορροπία στην οικονομική; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα ισορροπίας.
  2. Πότε λέμε ότι μια αγορά βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας; Πώς λέμε την τιμή που επικρατεί στην αγορά και την ποσότητα που ανταλλάσσεται, όταν η αγορά βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας;
  3. Να γράψετε υποθετικές κλίμακες προσφοράς και ζητήσεως ενός αγαθού και να βρείτε την ισορροπία στην αγορά του αγαθού αυτού. Νά παραστήσετε διαγραμματικά την αγορά και να δείξετε την ποσότητα και την τιμή ισορροπίας πάνω στο διάγραμμα αυτό.
  4. Να εξετάσετε τη διαμόρφωση των τιμών των αγαθών σε μια αγορά μονοπωλίου χρησιμοποιώντας υποθετική κλίμακα ζητήσεως και οριακού κόστους παραγωγής του προϊόντος.
-

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, Ο ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ, ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

11.1 Έννοια και σημασία της επιχειρήσεως.

Είπαμε πιο πάνω ότι επιχείρηση είναι μια οικονομική μονάδα, που συνδυάζει κατάλληλα τους διάφορους παραγωγικούς συντελεστές και παράγει τα αγαθά, που χρειαζόμαστε για να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες μας ή για να παράγομε άλλα αγαθά. Από την ανάλυση της έννοιας της παραγωγής που αναφέραμε στο κεφάλαιο 3, προκύπτει ότι, όταν λέμε ότι η επιχείρηση παράγει τα διάφορα αγαθά, δεν εννοούμε ότι κάνει πάντοτε τεχνική επεξεργασία, αλλά απλώς μετέχει σε κάποιο στάδιο της παραγωγής με την πλατιά έννοια του όρου που δώσαμε εκεί, λ.χ. διακινεί εμπορεύματα, παρέχει υπηρεσίες κ.ά. Η επιδίωξη των επιχειρήσεων, όπως αναφέραμε και πάλι στο κεφάλαιο 6, είναι να μεγιστοποιήσει το πλεόνασμα μεταξύ των εισόδων και των δαπανών της, δηλαδή τα κέρδη της.

Από όλα αυτά προκύπτει ότι τα χαρακτηριστικά στοιχεία της επιχειρήσεως, με την έννοια που τη χρησιμοποιούμε στα οικονομικά, είναι τα επόμενα:

Συμβάλλει στην ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου.

Έχει κάποια οικονομική αυτοτέλεια, είναι δηλαδή ανεξάρτητη οικονομική μονάδα.

Έχει κάποια οργάνωση, δηλαδή ορθολογική εναρμόνιση των μέσων που χρησιμοποιεί για την παραγωγή των αγαθών.

Αναλαμβάνει κινδύνους, οι οποίοι είναι συνυφασμένοι με την αβεβαιότητα σχετικά με το ποιά αγαθά να παράγει, πόση ποσότητα από το καθένα να παράγει και πώς να τα παράγει.

Επιδιώκει κέρδος και μάλιστα το μεγαλύτερο δυνατό, αν και πολλές φορές αναγνωρίζομε ότι η επιχείρηση μπορεί να επιδιώκει άλλους στόχους, λ.χ. να μεγιστοποιήσει τις πωλήσεις της ή το ρυθμό αναπτύξεώς της ανεξάρτητα από το αν μεγιστοποιεί ή όχι τα κέρδη της.

Η σημασία της επιχειρήσεως για την οικονομία είναι πολύ μεγάλη. Η ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου και η μεγιστοποίηση της ευημερίας του προϋποθέτουν την παραγωγή των πιο κατάλληλων αγαθών και η επιλογή αυτή είναι έργο της επιχειρήσεως. Η επιχείρηση είναι εκείνη που θα πρέπει κάθε φορά να δια-

βλέπει ποιες από τις πολυάριθμες ανάγκες που έχει ο άνθρωπος θα ικανοποιήσει τελικά και σε ποιά έκταση την καθεμιά και να αποκαλύπτει ποιά είναι τα πιο κατάλληλα αγαθά για την ικανοποίησή τους. Η επιχείρηση θα πρέπει να βρίσκει κάθε φορά τον πιο φθηνό τρόπο παραγωγής των αγαθών, έτσι ώστε με τους περιορισμένους παραγωγικούς πόρους που έχουμε να παράγομε όσο το δυνατό περισσότερα αγαθά κ.ο.κ.

11.2 Κατηγορίες επιχειρήσεων.

Τις επιχειρήσεις μπορούμε να τις διακρίνομε σε διάφορες κατηγορίες, με βάση ορισμένα κριτήρια. Θα εξετάσουμε εδώ τρεις βασικές ταξινομήσεις των επιχειρήσεων, με βάση τα εξής τρία κριτήρια:

- α) Τον τομέα και κλάδο παραγωγής στον οποίο ανήκουν.
- β) Το φορέα τους, δηλαδή το πρόσωπο στο οποίο ανήκει η επιχείρηση και γ) τη νομική μορφή της επιχειρήσεως.

α) Ταξινόμηση με βάση τον τομέα και κλάδο παραγωγής στον οποίο ανήκει η επιχείρηση.

Με βάση τον τομέα παραγωγής στον οποίο ανήκει η επιχείρηση διακρίνομε τρεις κατηγορίες, αντίστοιχες με τους τρεις τομείς παραγωγής, που εξετάσαμε πιο πάνω, δηλαδή, τον πρωτογενή, το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα. Έτσι έχουμε επιχειρήσεις πρωτογενούς παραγωγής, δευτερογενούς παραγωγής και τριτογενούς παραγωγής. Μέσα σε κάθε τομέα, διακρίνομε επίσης τις επιχειρήσεις ανάλογα με τον κλάδο που ανήκουν.

Τις επιχειρήσεις του πρωτογενή τομέα λ.χ. τις διακρίνομε σε γεωργικές, κτηνοτροφικές, δασοκαμικές και αλιευτικές, ανάλογα με το αν ασχολούνται με την καλλιέργεια του εδάφους, την κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών ή του αλιευτικού πλούτου της χώρας.

Τις επιχειρήσεις του δευτερογενή τομέα τις διακρίνομε σε μεταλλευτικές, μεταποιητικές, επιχειρήσεις ηλεκτρισμού, φωταερίου και νερού, που λέγονται και **επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας**, και σε κατασκευαστικές επιχειρήσεις, ανάλογα και πάλι με τον επί μέρους κλάδο στον οποίο ανήκει κάθε μιά.

Τις μεταποιητικές επιχειρήσεις εξάλλου, τις διακρίνομε σε βιομηχανικές και βιοτεχνικές, ανάλογα με το αν ασκούν βιομηχανία ή βιοτεχνία, όπως ορίσαμε τις δύο αυτές δραστηριότητες στο κεφάλαιο 5.

Τέλος τις επιχειρήσεις του τριτογενή τομέα, που λέγονται και **επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών**, τις διακρίνομε σε μεταφορικές, εμπορικές, τραπεζικές, ασφαλιστικές, κτηνοτροφικές κ.ά.

β) Ταξινόμηση με βάση το φορέα της επιχειρήσεως.

Με βάση το πρόσωπο, στο οποίο ανήκει η επιχείρηση, διακρίνομε τρεις κατηγορίες: τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, τις δημόσιες ή κρατικές επιχειρήσεις και τις μικτές επιχειρήσεις. Ιδιωτικές επιχειρήσεις είναι οι επιχειρήσεις των οποίων την ιδιοκτησία έχουν ιδιώτες. Δημόσιες είναι εκείνες, των οποίων ιδιοκτήτης είναι κάποιος δημόσιος φορέας, τους οποίους εξετάζομε στο κεφάλαιο 19, και μικτές είναι οι επιχειρήσεις που ανήκουν κατά ένα μέρος σε ιδιώτες και κατά το υπόλοιπο σε δημόσιους φορείς.

γ) Ταξινόμηση με βάση τη νομική μορφή της επιχειρήσεως.

Με βάση το κριτήριο αυτό διακρίνομε τρεις μεγάλες κατηγορίες: τις ατομικές επιχειρήσεις, τις εταιρικές επιχειρήσεις και τους συνεταιρισμούς. Οι τρεις αυτές κατηγορίες εξετάζονται στα κεφάλαια 13-15.

11.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Τί είναι επιχείρηση, ποιά είναι τά βασικά χαρακτηριστικά της γνωρίσματα και ποιά είναι η σημασία της στην οικονομία μας;
  2. Ποιές είναι οι κυριότερες κατηγορίες επιχειρήσεων και με βάση ποιά κριτήρια γίνεται η ταξινόμησή τους;
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

12.1 Έννοια και κριτήρια προσδιορισμού του μεγέθους των επιχειρήσεων.

Το μέγεθος μιας επιχειρήσεως έχει πολύ μεγάλη σημασία όχι μόνο από οικονομική αλλά και γενικότερα από κοινωνική άποψη. Γιατί από το μέγεθος μιας επιχειρήσεως εξαρτάται η διαμόρφωση του κόστους, της παραγωγικότητάς της, καθώς επίσης και διάφορα κοινωνικά προβλήματα, όπως λ.χ. η υποαπασχόληση κ.ά. Τέλος, διάφορα νομοθετικά μέτρα, κυρίως στον τομέα της φορολογίας ή του εργατικού δικαίου, συνδέονται με το μέγεθος της επιχειρήσεως. Στην Ελλάδα λ.χ. ισχύει πολλές φορές διαφορετικό φορολογικό καθεστώς στις μικρές και στις μεγάλες επιχειρήσεις.

Δυστυχώς όμως δεν υπάρχει σήμερα ένα γενικά παραδεκτό κριτήριο, με βάση το οποίο να καθορίζεται το μέγεθος μιας επιχειρήσεως. Προτείνονται διάφορα κριτήρια, αλλά κανένα δέν είναι εντελώς κατάλληλο για τη μέτρηση του μεγέθους των επιχειρήσεων σε όλες τις περιπτώσεις.

Βασικό κριτήριο, που χρησιμοποιείται με επιτυχία στις περισσότερες περιπτώσεις, είναι η **παραγωγική ικανότητα** της επιχειρήσεως, δηλαδή πόσο μπορεί να παράγει η επιχείρηση, όταν εργάζεται κανονικά. Το κριτήριο αυτό είναι το πιο κατάλληλο για πολλές περιπτώσεις, όπως λ.χ. για τις βιομηχανικές επιχειρήσεις, όπου μπορεί κανείς εύκολα να προσδιορίσει πόσο μπορούν να παράγουν συνολικά ή για ορισμένες επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες, όπως λ.χ. τα ξενοδοχεία, όπου μπορούμε εύκολα να βρούμε ποιά είναι η μεγαλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση πού μπορούν να μάς προσφέρουν. Υπάρχουν όμως ορισμένες περιπτώσεις, ιδιαίτερα επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες, όπου το κριτήριο αυτό αντιμετωπίζει προβλήματα. Παράδειγμα αποτελεί μια Τράπεζα ή μια ασφαλιστική εταιρία, όπου είναι δύσκολο να καθορίσει κανείς πόσους πελάτες μπορεί να εξυπηρετήσει κάθε μια από αυτές τις επιχειρήσεις.

Ένα άλλο κριτήριο, που χρησιμοποιείται επίσης πολλές φορές με επιτυχία, είναι η ποσότητα ενός παραγωγικού συντελεστή, λ.χ. η έκταση ή ο αριθμός των εργαζομένων ή η ποσότητα του κεφαλαίου, πού απασχολεί η επιχείρηση. Σε μια γεωργική επιχείρηση λ.χ. η καλλιεργούμενη έκταση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αρκετά ικανοποιητικό κριτήριο για τον καθορισμό του μεγέθους των επιχειρήσεων. Μια επιχείρηση που καλλιεργεί 10 στρέμματα λ.χ. είναι μικρότερη από μιαν άλλη που καλλιεργεί 100 στρέμματα. Το ίδιο μιά βιομηχανική επιχείρηση πού απασχολεί 10 εργάτες είναι μικρότερη από μιαν άλλη που απασχολεί 100 εργάτες, ή μια επιχεί-

ρηση που έχει κεφάλαιο 5 εκατ. δραχμές είναι μικρότερη από μιαν άλλη με κεφάλαιο 20 εκατ. δραχμές. Άλλα και τα κριτήρια αυτά παρουσιάζουν μειονεκτήματα και δεν μας δίνουν πάντοτε ικανοποιητικό μέτρο του μεγέθους της επιχειρήσεως. Στην περίπτωση της γεωργικής επιχειρήσεως λ.χ., μπορεί η επιχείρηση με τα 10 στρέμματα να έχει μεγαλύτερη παραγωγή από την επιχείρηση τών 100 στρεμμάτων, άν λ.χ. τα πρώτα αρδεύονται και είναι γόνιμα, ενώ τα άλλα είναι άγονα. Όμοια στην περίπτωση των βιομηχανικών επιχειρήσεων η επιχείρηση που απασχολεί 10 εργάτες μπορεί να έχει μεγαλύτερη παραγωγική δυνατότητα και να είναι μεγαλύτερη από την επιχείρηση που απασχολεί 100 εργάτες, αν η φύση της παραγωγής της πρώτης επιχειρήσεως είναι τέτοια, ώστε να απασχολεί πολλά μηχανήματα και λίγους εργάτες, ενώ να συμβαίνει το αντίθετο με τη δεύτερη. Ανάλογα μπορεί να παρατηρήσει κανείς για τις επιχειρήσεις με τη διαφορετική ποσότητα κεφαλαίου.

12.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των μικρών επιχειρήσεων.

Οι μικρές επιχειρήσεις παρουσιάζουν και πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα σε σχέση με τις μεγάλες επιχειρήσεις. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα της μικρής επιχειρήσεως είναι:

α) **Μπορεί να προσαρμόζεται γρήγορα στις μεταβολές των συνθηκών.** Μια μικρή επιχείρηση μπορεί να προσαρμόζεται εύκολα στις μεταβολές των συνθηκών, λ.χ. μπορεί να αρχίσει ή να σταματήσει σχετικά εύκολα, να αυξήσει ή να μειώσει την παραγωγή της, να αλλάξει τη σύνθεση των προϊόντων που πουλάει, να αλλάξει τον τόπο που έχει εγκατασταθεί, κ.ο.κ.

β) **Η διοίκησή της είναι ευκολότερη.** Η διοίκηση και διαχείριση της μικρής επιχειρήσεως είναι σχετικά ευκολότερη και η εποπτεία του προσωπικού είναι άμεση, αποτελεσματική και συνήθως ανέξοδη.

γ) **Βρίσκεται σε στενή επαφή με τους πελάτες της.** Η μικρή επιχείρηση βρίσκεται συνήθως σε άμεση επαφή με το καταναλωτικό κοινό, γνωρίζει καλύτερα τις ανάγκες και τις συνήθειές του και μπορεί να εκμεταλλεύεται αυτήν την άμεση επαφή και να πραγματοποιεί ένα ικανοποιητικό κέρδος.

δ) **Απολαμβάνει φορολογικών ή αγορανομικών πλεονεκτημάτων.** Η μικρή επιχείρηση πολλές φορές φορολογείται επιεικέστερα και έχει ευμενέστερη αγορανομική μεταχείριση, σε σχέση με τις μεγάλες επιχειρήσεις, αν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, συμβαίνει το αντίθετο.

Εξάλλου η μικρή επιχείρηση εμφανίζει σημαντικά μειονεκτήματα, τα οποία έχουν σαν αποτέλεσμα να παράγει συνήθως με ψηλότερο κατά μονάδα κόστος από τις μεγάλες επιχειρήσεις. Τα κυριότερα από αυτά είναι:

α) Δεν έχει αξιόλογο τεχνικό εξοπλισμό και υστερεί στην εφαρμογή των νέων τεχνικών προόδων.

β) Δεν μπορεί να κάνει καταμερισμό των έργων σε μεγάλη έκταση, αλλά αντίθετα το ίδιο πρόσωπο ασχολείται διαδοχικά με διάφορα πράγματα, με συνέπεια να χάνεται πολύς χρόνος και να μην γίνεται εξειδίκευση των εργαζομένων.

γ) Προμηθεύεται τις πρώτες ύλες και τα διάφορα άλλα ενδιάμεσα προϊόντα σε μικρές ποσότητες και επομένως πληρώνει συνήθως ψηλότερες τιμές από τη μεγάλη επιχείρηση.

δ) Δεν έχει τη δυνατότητα να ελέγχει επιστημονικά την ποιότητα των πρώτων υλών που αγοράζει αλλά και των προϊόντων πού παράγει, με συνέπεια τα τελευταία να είναι πολλές φορές χειρότερης ποιότητας σε σχέση με τα αντίστοιχα προϊόντα τών μεγάλων επιχειρήσεων.

ε) Αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα στην εξοικονόμιση των αναγκαίων κεφαλαίων της από δάνεια και πληρώνει συνήθως μεγαλύτερες επιβαρύνσεις.

12.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των μεγάλων επιχειρήσεων.

Η μεγάλη επιχείρηση έχει πολλά πλεονεκτήματα, τα οποία έχουν σαν αποτέλεσμα να μειώνουν το κόστος παραγωγής και να κάνουν έτσι τα προϊόντα της περισσότερο συναγωνιστικά σε σχέση με τα προϊόντα των μικρών επιχειρήσεων. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα των μεγάλων επιχειρήσεων είναι:

α) Έχει μεγάλο τεχνικό εξοπλισμό και μπορεί να εφαρμόζει ευκολότερα τις νέες μεθόδους παραγωγής.

β) Μπορεί να κάνει καταμερισμό των έργων σε μεγάλη έκταση έτσι, ώστε οι εργαζόμενοι να μπορούν να ειδικευθούν και να έχουν μεγάλη απόδοση.

γ) Μπορεί να προμηθεύεται τις πρώτες ύλες και τα ενδιάμεσα προϊόντα σε μεγάλες ποσότητες έτσι, ώστε να επιτυγχάνει χαμηλότερες τιμές.

δ) Μπορεί να ελέγχει επιστημονικά την ποιότητα των υλικών που χρησιμοποιεί καθώς επίσης και των προϊόντων που παράγει, με συνέπεια να παράγει συνήθως προϊόντα καλύτερης ποιότητας από τις μικρές επιχειρήσεις.

ε) Μπορεί να διερευνά επιστημονικά την αγορά, ώστε να προβλέπει καλύτερα τις μεταβολές των συνθηκών ζητήσεως και να προσαρμόζει έτσι τη συμπεριφορά της ανάλογα με τις συνθήκες που διαμορφώνονται κάθε φορά.

στ) Επιβαρύνεται συνήθως με μικρότερα κόμιστρα και για τη μεταφορά των υλικών που χρησιμοποιεί και για τη μεταφορά των προϊόντων της, είτε επειδή μεταφέρει μεγάλες ποσότητες και έτσι επιτυγχάνει μικρότερες τιμές είτε και γιατί μπορεί πολλές φορές να χρησιμοποιεί δικά της μεταφορικά μέσα, που της κοστίζουν φθηνότερα.

ζ) Μπορεί ευκολότερα να εξασφαλίσει κεφάλαια από δάνεια και με σχετικά μικρότερη επιβάρυνση από δ.τι οι μικρές επιχειρήσεις. Επίσης, επειδή συνήθως οι μεγάλες επιχειρήσεις πραγματοποιούν μεγάλα κέρδη, έχουν τη δυνατότητα να παρακρατήσουν ένα μεγάλο μέρος από τα κέρδη αυτά για αυτοχρηματοδότησή τους, ενώ τα κέρδη των μικρών επιχειρήσεων πολλές φορές δεν επαρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες του επιχειρηματία.

η) Πολλές φορές μπορεί να επηρεάσει τους φορείς ασκήσεως οικονομικής πολιτικής και να επιτύχει διάφορα πλεονεκτήματα, λ.χ. φορολογικές ατέλειες, δασμολογική προστασία των προϊόντων της, επιχορηγήσεις κ.ά.

Εξάλλου και η μεγάλη επιχείρηση δεν είναι απαλλαγμένη από μειονεκτήματα.

Τα κυριότερα μειονεκτήματά της είναι:

α) Προσαρμόζεται πιο δύσκολα στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς. Είναι λ.χ. δυσκολότερο για μια μεγάλη επιχείρηση με μεγάλες εγκαταστάσεις και μεγάλο αριθμό εργαζομένων να μειώσει την παραγωγή της, γιατί ένα μέρος από τον παραγωγικό εξοπλισμό της θα μείνει αχρησιμοποίητο και θα πρέπει να πληρώσει

αποζημιώσεις στους εργαζόμενους, σε συνέπεια να αυξηθεί σημαντικά το κόστος παραγωγής των προϊόντων.

β) Η διοίκηση της μεγάλης επιχειρήσεως είναι δυσκολότερη. Στη μεγάλη επιχειρηση η εποπτεία του προσωπικού και του όλου έργου της επιχειρήσεως είναι δυσκολότερη, γιατί γίνεται από περισσότερες υπηρεσίες, που ο συντονισμός τους είναι δυσκολότερος και συνεπάγεται περισσότερα έξοδα.

γ) Η μεγάλη επιχειρηση βρίσκεται συνήθως πιο μακριά από το καταναλωτικό κοινό. Γι' αυτό μεταξύ αυτής και των καταναλωτών παρεμβάλλονται πολλές φορές άλλοι ενδιάμεσοι, λ.χ. παραγγελιοδόχοι, πωλητές κ.ά., οι οποίοι αυξάνουν το κόστος διαθέσεως των προϊόντων.

δ) Τέλος οι μεγάλες επιχειρήσεις φορολογούνται πολλές φορές περισσότερο από τις μικρές επιχειρήσεις, κυρίως επειδή είναι πιο οργανωμένες και είναι έυκολότερος ο έλεγχος από τις φοροτεχνικές υπηρεσίες, με συνέπεια να είναι δυσκολότερη η φοροδιαφυγή.

12.4 Το μέγεθος των ελληνικών, και, ιδιαίτερα, των βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Το μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων είναι σχετικά μικρό, σε σχέση με το αντίστοιχο μέγεθος των επιχειρήσεων σε άλλες πιο αναπτυγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης και ιδιαίτερα της ΕΟΚ.

Έτσι στο γεωργικό τομέα, το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων (80% περίπου), διαθέτει κατά μέσο όρο έκταση μικρότερη από 50 στρέμματα, η οποία μάλιστα είναι τεμαχισμένη σε πολλά αγροτεμάχια, τα οποία βρίσκονται σε διαφορετικές τοποθεσίες το καθένα. Υπολογίζεται ότι κάθε επιχειρηση έχει, κατά μέσο όρο, 7-8 αγροτεμάχια. Αντίθετα στην ΕΟΚ, κάθε επιχειρηση στον τομέα αυτό διαθέτει, κατά μέσο όρο, πάνω από 100 στρέμματα γης. Το μικρό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα προκύπτει επίσης και από το σχετικά μικρό ποσό πάγιου κεφαλαίου καθεμίας γεωργικής επιχειρήσεως. Υπολογίζεται ότι το κεφάλαιο αυτό είναι μικρότερο από 100 χιλιάδες δραχμές, σε σταθερές τιμές τους 1970.

Στον τομέα του εμπορίου, το μέγεθος των επιχειρήσεων είναι επίσης σχετικά μικρό. Έτσι στο χονδρικό εμπόριο, γύρω στο 50% των καταστημάτων απασχολούν 2-4 άτομα, το 35%-40% των καταστημάτων απασχολούν ένα ή κανένα άτομο και μόνο το 15% των καταστημάτων περίπου απασχολεί 5 άτομα και πάνω. Η μέση απασχόληση ανά κατάστημα χονδρικού εμπορίου υπολογίζεται σε 3,2 ως 3,5 άτομα.

Ακόμη χειρότερη βέβαια είναι η κατάσταση στο λιανικό εμπόριο, όπου το 50%-55% των καταστημάτων απασχολούν ένα ή κανένα άτομο, το 40%-45% απασχολούν 2-4 άτομα και μόνο το 2%-3% αυτών απασχολούν 5 άτομα και πάνω.

Η μέση ανά κατάστημα απασχόληση υπολογίζεται σε 1,8 ως 2 άτομα και είναι πολύ μικρότερη από την αντίστοιχη μέση απασχόληση στις διάφορες χώρες της ΕΟΚ. Στη Γερμανία λ.χ. η μέση ανά κατάστημα απασχόληση στον κλάδο του λιανικού εμπορίου υπολογίζεται σε 5,6 άτομα, στη Μεγάλη Βρεταννία σε 5 άτομα, στη Δανία σε 4 άτομα, στην Ιρλανδία σε 3,6 άτομα και στην Ιταλία σε 2 άτομα.

Τέλος, μικρό είναι το μέγεθος των επιχειρήσεων ακόμη και στη μεταποίηση, όπου βέβαια το μέγεθος αυτό έχει μεγάλη σημασία από απόψεως κόστους παραγω-

γής των προϊόντων, γιατί η μικρή μεταποιητική μονάδα έχει συνήθως ψηλότερο κόστος από τη μεγάλη, η οποία μπορεί να παράγει μεγαλύτερες ποσότητες και να μειώσει το κατά μονάδα κόστος. Έτσι το 30% των εργαζομένων συνολικά στη μεταποίηση απασχολείται σε μικρές επιχειρήσεις, καθεμιά των οποίων απασχολεί μέχρι τέσσερα άτομα. Αντίθετα, στις χώρες της ΕΟΚ, το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων στη μεταποίηση απασχολείται σε μεγάλες επιχειρήσεις, που απασχολούν πάνω από 100 ή και πάνω από 1000 άτομα. Έτσι λ.χ. στη Γαλλία και στο Βέλγιο, το 87% των εργαζομένων στη μεταποίηση απασχολείται σε καταστήματα, που απασχολούν 100-500 άτομα, ενώ στη Γερμανία και στην Ολλανδία το 28% των απασχολουμένων στη μεταποίηση απασχολούνται σε πολύ μεγάλες επιχειρήσεις, καθεμιά από τις οποίες απασχολεί πάνω από 1000 άτομα.

Ο Πίνακας 12.4.1 δίνει μια εικόνα της κυριαρχίας της μικρής επιχειρήσεως στο μεταποιητικό τομέα στην Ελλάδα και τη μικρή συμμετοχή της σε ορισμένες άλλες χώρες της ΕΟΚ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.4.1

Το ποσοστό των εργαζομένων στη μεταποίηση που απασχολούνται σε επιχειρήσεις με 1-9 απασχολούμενους

Χώρα	%
Βέλγιο	7%
Ολλανδία	8%
Δυτική Γερμανία	13%
Γαλλία	19%
Ιταλία	28%
Ελλάδα	42%

12.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Να αναλύσετε με λίγα λόγια και να τονίσετε τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν τα διάφορα κριτήρια που χρησιμοποιούνται συνήθως για τον καθορισμό του μεγέθους των επιχειρήσεων.
2. Να αναλύσετε με λίγα λόγια τα κυριότερα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των μικρών επιχειρήσεων.
3. Να αναλύσετε με λίγα λόγια τα κυριότερα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των μεγάλων επιχειρήσεων.
4. Να αναλύσετε με λίγα λόγια τη φράση «Οι ελληνικές επιχειρήσεις σε όλους τους τομείς είναι γενικά μικρότερες σε σχέση με τις αντίστοιχες επιχειρήσεις στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, και ιδιαίτερα της ΕΟΚ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

13.1 Έννοια και σημασία των ατομικών επιχειρήσεων στην οικονομία.

Ατομική επιχείρηση είναι η επιχείρηση, της οποίας ο ιδιοκτήτης είναι ένα μόνο άτομο. Το ίδιο άτομο είναι συνήθως και διευθυντής της επιχειρήσεως, δηλαδή το πρόσωπο που διευθύνει τις εργασίες της επιχειρήσεως, καθώς επίσης και ο χρηματοδότης τής επιχειρήσεως, δηλαδή το άτομο που διαθέτει τα κεφάλαια για τη χρηματοδότηση των εργασιών της επιχειρήσεως.

Η ατομική επιχείρηση είναι η πιο παλιά μορφή επιχειρήσεως και ήταν πάντοτε και εξακολουθεί να είναι και σήμερα, τουλάχιστον αριθμητικά, η πιό επικρατούσα μορφή επιχειρήσεως στην πράξη. Η μορφή αυτή επιχειρήσεως κυριαρχεί στο γεωργικό τομέα, στον κλάδο του εμπορίου και ιδιαίτερα στο λιανικό εμπόριο, καθώς επίσης και στα διάφορα βιοτοπιστικά επαγγέλματα, λ.χ. τεχνικοί αυτοαπασχολούμενοι κ.ά. Άλλα και στον κλάδο της μεταποίησεως η ατομική επιχείρηση κυριαρχεί από απόψεως αριθμού μονάδων. Πραγματικά, όπως προκύπτει από την απογραφή των βιομηχανικών, βιοτεχνικών και εμπορικών καταστημάτων του 1969, το 81% των επιχειρήσεων αποτελούσαν ατομική επιχείρηση και μόνο το υπόλοιπο 20% περίπου αποτελούσαν εταιρικές επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς κ.ά. Ο Πίνακας 13.1.1 δείχνει τον αριθμό των ατομικών επιχειρήσεων και το ποσοστό της στο σύνολο των επιχειρήσεων του κλάδου, για καθένα από τους βασικούς κλά-

ΠΙΝΑΚΑΣ 13.1.1

Οι ατομικές επιχειρήσεις που λειπουργούσαν στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα στην Ελλάδα το 1969

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Αριθμός ατομικών επιχειρήσεων	Συνολικός αριθμός επιχειρήσεων του κλάδου	Ποσοστό ατομικών επιχειρήσεων στο σύνολο
1. Ορυχεία	742	1.604	46,3
2. Βιομηχανία - Βιοτεχνία	97.748	124.651	78,4
3. Επιχ. ηλεκτρισμού - Φωταερίου - νερού	26	1.410	1,8
4. Εμπόριο - εστιατόρια - ξενοδοχεία	179.658	211.233	85,1
5. Μεταφορές - αποθηκεύσεις	2.556	7.241	35,3
6. Τράπεζες - ασφάλειες κ.ά.	6.774	9.141	74,1
7. Υπηρεσίες	24.929	28.183	88,5
Σύνολο	312.433	383.463	81,5

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή των καταστημάτων έτους 1969.

δους στη δευτερογενή και τριτογενή παραγωγή. Όπως προκύπτει από τον πίνακα, η ατομική επιχείρηση κυριαρχεί σέ όλους τούς κλάδους στη δευτερογενή παραγωγή, με εξαίρεση τις επιχειρήσεις πλεκτρισμού-φωταερίου-νερού και τις μεταφορές και αποθηκεύσεις. Επίσης σχετικά μικρή είναι η συμμετοχή της ατομικής επιχειρήσεως στον κλάδο των ορυχείων. Αντίθετα, στις υπηρεσίες, το 90% και στο εμπόριο-εστ'ατόρια και ξενοδοχεία το 85%, είναι ατομικές επιχειρήσεις.

13.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ατομικών επιχειρήσεων.

Οι ατομικές επιχειρήσεις είναι συνήθως μικρές επιχειρήσεις και επομένως εμφανίζουν όλα τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα της μικρής επιχειρήσεως που εξετάσαμε πιο πάνω. Από απόψεως πλεονεκτημάτων, θα πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα η μεγάλη ευελιξία της επιχειρήσεως, η μεγάλη ταχύτητα στη λήψη των αποφάσεων και η εύκολη προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, αφού ο ίδιοκτήτης-επιχειρηματίας-διευθυντής-κεφαλαιούχος, παίρνει όλες τις αποφάσεις χωρίς γραφειοκρατικές δεσμεύσεις κ.ά. Επίσης η διαδικασία ιδρύσεώς της είναι σχετικά απλή. Από την πλευρά των μειονεκτημάτων, εκτός από τα μειονεκτήματα της μικρής επιχειρήσεως, που αναφέραμε πιο πάνω, θα πρέπει να τονισθεί εδώ και ένα ακόμη σημαντικό μειονέκτημα, που έχει σχέση με τη νομική μορφή της ατομικής επιχειρήσεως. Το μειονέκτημα αυτό είναι η μεγάλη αστάθεια που χαρακτηρίζει τις ατομικές επιχειρήσεις, γιατί η ζωή τους εξαρτάται από τη ζωή, την υγεία κ.ά. του ίδιοκτητή τους. Πραγματικά, οι ατομικές επιχειρήσεις, όπως αρχίζουν εύκολα έτσι και παύουν τις εργασίες τους εύκολα. Γι' αυτό και ο βαθμός θνησιμότητας των ατομικών επιχειρήσεων είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο βαθμό θνησιμότητας των άλλων μορφών επιχειρήσεων, που θα εξετάσομε πιο κάτω.

13.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

- Τί είναι η ατομική επιχείρηση και ποιά η σημασία της στην οικονομία μας; Ποιά είναι η συμμετοχή της ατομικής επιχειρήσεως στο σύνολο των επιχειρήσεων στους βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας;
  - Ποιά είναι τα κυριότερα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ατομικών επιχειρήσεων;
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΕΤΑΙΡΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

14.1 Έννοια και κατηγορίες εταιρικών επιχειρήσεων.

Αντίθετα προς τις ατομικές επιχειρήσεις, που ανήκουν σε ένα μόνο άτομο, οι εταιρικές επιχειρήσεις ανήκουν σε περισσότερα δύομα, ένα ή περισσότερα, που αναλαμβάνουν από κοινού την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας, συνδυάζουν δηλαδή από κοινού τα μέσα που διαθέτουν, με σκοπό να επιτύχουν καλύτερα το σκοπό τους, λ.χ. περισσότερα κέρδη ο καθένας από εκείνα που θα επετύχαναν μόνοι τους.

Στις εταιρικές επιχειρήσεις έχομε συνήθως συνιδιοκτησία του κεφαλαίου και συμμετοχή στα κέρδη όλων των προσώπων που μετέχουν στην επιχείρηση, δεν χρειάζεται όμως όλοι να μετέχουν στη διοίκηση της εταιρίας.

Πραγματικά, όπως θα δούμε πιο κάτω, σε όλες τις μορφές των εταιρικών επιχειρήσεων, η διοίκηση ανατίθεται συνήθως σε ένα ή σε ορισμένα πρόσωπα, που μερικές φορές μπορεί και να μην ανήκουν στην επιχείρηση.

Το βασικό πλεονέκτημα των εταιρικών επιχειρήσεων, σε σχέση με τις ατομικές επιχειρήσεις, είναι ότι το μέγεθός τους είναι συνήθως μεγαλύτερο από το μέγεθος των τελευταίων, ακριβώς γιατί στις εταιρικές επιχειρήσεις γίνεται συνδυασμός μέσων από περισσότερα άτομα. Γι' αυτό και στις περισσότερες χώρες του κόσμου, όπως και εδώ στην Ελλάδα, λαμβάνονται συνήθως μέτρα, ώστε να ωθήσουν τις ατομικές επιχειρήσεις να συνενωθούν και να αποτελέσουν μια εταιρική επιχείρηση. Έτσι λ.χ. κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, απαλλάσσονται οι επιχειρήσεις πουύ συγχωνεύονται από διάφορα τέλη χαρτοσήμου ή άλλους φόρους που έπρεπε να πληρώσουν κατά τη συγχώνευσή τους. Ή δίνονται διάφορα φορολογικά πλεονεκτήματα μόνο σέ εταιρικές επιχειρήσεις, καί όχι σέ ατομικές επιχειρήσεις. Πολλές φορές μάλιστα αναγνωρίζονται αυτά τά πλεονεκτήματα μόνο σέ ορισμένες μορφές εταιρικών επιχειρήσεων πουύ πρέπει νά ευνοηθούν.

Οι κυριότερες μορφές εταιρικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι οι εξής: η ομόρρυθμη εταιρία, η ετερόρυθμη εταιρία, η εταιρία περιορισμένης ευθύνης και η ανώνυμη εταιρία. Τις μορφές αυτές εταιρικών επιχειρήσεων εξετάζουμε σύντομα πιο κάτω.

14.2 Η ομόρρυθμη εταιρία (Ο.Ε).

Το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της ομόρρυθμης εταιρίας, είναι ότι τα πρόσωπα που συμμετέχουν σ' αυτή και τα οποία καλούνται **εταιροί**, ευθύνονται το καθένα χωριστά και με όλη την περιουσία του για τα χρέη της εταιρίας. Αυτό ση-

μαίνει ότι, αν για κάποιο λόγο, η εταιρία δεν μπορεί να εξοφλήσει μια υποχρέωσή της, λ.χ. σε κάποιο προμηθευτή της, ο τελευταίος μπορεί να στραφεί και να απαιτήσει την εξόφληση της απαιτήσεώς του από οποιονδήποτε από τους εταίρους, ανεξάρτητα από το πόσο μεγάλο είναι το ποσό αυτό και αν υπερβαίνει το μερίδιό του και ανεξάρτητα από το αν ο εταίρος αυτός ευθύνεται για τη δημιουργία του χρέους αυτού ή όχι. Αυτό αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα για τους πιστωτές της ομόρρυθμης εταιρίας, γιατί είναι περισσότερο εξασφαλισμένοι, αφού μπορούν να στραφούν εναντίον οποιουδήποτε εταίρου και να ζητήσουν την ικανοποίηση της απαιτήσεώς τους από τη συνολική της περιουσία. Γι' αυτό και η ομόρρυθμη εταιρία έχει, συγκριτικά με τίς άλλες μορφές εταιριών μεγαλύτερη πιστοληπτική ικανότητα. Άλλα βέβαια, από την πλευρά των εταίρων, η ομόρρυθμη εταιρία παρουσιάζει το σημαντικό μειονέκτημα ότι κάθε εταίρος διακινδυνεύει ολόκληρη την περιουσία του και όχι μόνο το ποσό που συνεισφέρει στην εταιρία.

Η ομόρρυθμη εταιρία ιδρύεται με ειδική πράξη, που λέγεται **καταστατικό** της εταιρίας, και περιλαμβάνει τις βασικές διατάξεις λειτουργίας της εταιρίας. Το εταιρικό λ.χ. προβλέπει το ποσοστό συμμετοχής καθενός εταίρου στο κεφάλαιο και στα κέρδη, προβλέπει ποιος θα είναι ο διαχειριστής της εταιρίας, δηλαδή το πρόσωπο που θα ασκεί τη διοίκηση της εταιρίας και θα την δεσμεύει έναντι των τρίτων κ.ά. Η ομόρρυθμη εταιρία έχει τη δική της επωνυμία που λέγεται **επωνυμία** της εταιρίας και η οποία πρέπει υποχρεωτικά να περιλαμβάνει το όνομα του ενός τουλάχιστον των εταίρων, καθώς και την ένδειξη Ο.Ε., δηλαδή ομόρρυθμη εταιρία, π.χ. Α. Ανδρέου και Σία (δηλαδή συντροφία) Ο.Ε. ή Α. Ανδρέου - Β. Βασιλείου Ο.Ε.

Αν η εταιρία έχει συσταθεί για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, τότε διαλύεται όταν περάσει το διάστημα αυτό. Αν δύμας δεν προβλέπεται η λήξη της από το καταστατικό μπορεί να διαλυθεί όταν αποχωρήσει ένας εταίρος ή αν πεθάνει ή αν πτωχεύσει κ.ά., εκτός αν το καταστατικό προβλέπει διαφορετική ρύθμιση.

14.3 Ετερόρρυθμη εταιρία (Ε.Ε.).

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ετερόρρυθμης εταιρίας είναι ότι ορισμένοι εταίροι ευθύνονται πέρα του Κεφαλαίου που έχουν καταθέσει στην Ε.Ε., απεριόριστα με όλη την περιουσία τους για τα χρέη της εταιρίας, ενώ άλλοι ευθύνονται μόνο μέχρι του ποσού που έχουν συνεισφέρει στην εταιρία. Με άλλα λόγια, αν η εταιρία αυτή «πέσει έξω» και δεν μπορεί να πληρώσει τους πιστωτές, οι τελευταίοι δεν μπορούν να στραφούν εναντίον οποιουδήποτε εταίρου και να ικανοποιήσουν την απαίτησή τους από την προσωπική του περιουσία, αλλά **μόνο εναντίον ορισμένων** εταίρων. Οι άλλοι απλώς διαθέτουν στην εταιρία ένα ορισμένο ποσό και αυτό διακινδυνεύουν να χάσουν. Οι πρώτοι εταίροι καλούνται ομόρρυθμοι εταίροι, ενώ οι δεύτεροι ετερόρρυθμοι.

Ο τύπος αυτός εταιρίας έχει το πλεονέκτημα από πλευράς των εταίρων ότι ορισμένοι από αυτούς, δηλαδή οι ετερόρρυθμοι, δεν διακινδυνεύουν ολόκληρη την περιουσία τους, αλλά μόνο το ποσό που συνεισφέρουν στην εταιρία. Άλλα βέβαια η πιστοληπτική ικανότητα μιας τέτοιας εταιρίας είναι συνήθως μικρότερη από αυτήν της ομόρρυθμης εταιρίας, γιατί η εξασφάλιση των δανειστών είναι τώρα μικρότερη.

Όπως και η ομόρρυθμη εταιρία, έτσι και η ετερόρρυθμη, ιδρύεται με ειδική σύμβαση, το **καταστατικό** της εταιρίας, που επίσης περιλαμβάνει τις βασικές διατάξεις λειτουργίας της εταιρίας. Επίσης, η ετερόρρυθμη εταιρία έχει δική της επωνυμία, στην οποία υποχρεωτικά πρέπει να αναφέρεται τουλάχιστον το όνομα του ενός από τους ομόρρυθμους εταίρους, καθώς επίσης και η ένδειξη Ε.Ε., δηλαδή ετερόρρυθμη εταιρία. Αντίθετα απαγορεύεται να αναφέρεται στην επωνυμία το όνομα ετερόρρυθμου εταίρου. Έτσι, αν δούμε λ.χ. μια επωνυμία Γ. Γεωργίου και Σία Ε.Ε. θα καταλάβομε ότι πρόκειται για μια ετερόρρυθμη εταιρία στην οποία ο Γ. Γεωργίου συμμετέχει ως ομόρρυθμος εταίρος. Τη διαχείριση της ομόρρυθμης εταιρίας αναλαμβάνει υποχρεωτικά κάποιος από τους ομόρρυθμους εταίρους, ενώ απαγορεύεται στους ετερόρρυθμους να γίνουν διαχειριστές της εταιρίας. Η ετερόρρυθμη εταιρία διαλύεται για τους ίδιους λόγους που διαλύεται και η ομόρρυθμη εταιρία.

14.4 Εταιρία περιορισμένης ευθύνης (Ε.Π.Ε).

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της εταιρίας περιορισμένης ευθύνης είναι αυτό ακριβώς που υποδηλώνει ο τίτλος της, ότι δηλαδή συνεπάγεται περιορισμένη ευθύνη των εταίρων της. Πραγματικά, στην περίπτωση της εταιρίας αυτής, η ευθύνη καθενός εταίρου περιορίζεται μόνο στο ποσό της εισφοράς του και δεν επεκτείνεται στην προσωπική του περιουσία. Έτσι οι πιστωτές μιας τέτοιας εταιρίας μπορούν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις τους μόνο από το κεφάλαιο της εταιρίας και δεν μπορούν να στραφούν κατά της ιδιωτικής περιουσίας των εταίρων. Το κεφάλαιο της εταιρίας περιορισμένης ευθύνης διαιρείται σε μερίδια, ανάλογα με την εισφορά κάθε εταίρου. Τα μερίδια αυτά όμως δεν εκφράζονται σε μετοχές, δηλαδή σε τίτλους ίσης αξίας, όπως συμβαίνει στην ανώνυμη εταιρία, που θα δούμε πιο κάτω. Τα μερίδια αυτά μεταβιβάζονται σε τρίτους μόνο με τη σύμφωνη γνώμη των εταίρων.

Έτσι, από πλευράς εταίρων, ο τύπος αυτός εταιρίας έχει ένα σημαντικό πλεονέκτημα, ότι δηλαδή περιορίζει τον κίνδυνο που αναλαμβάνουν μέχρι το ποσό που εισέφεραν στην εταιρία, ενώ αντίθετα από πλευράς πιστωτών εμφανίζει το μειονέκτημα ότι η ασφάλεια που έχουν όταν δανείζουν μια τέτοια εταιρία είναι σχετικά περιορισμένη. Γ' αυτό και η πιστοληπτική ικανότητα των επιχειρήσεων της μορφής αυτής εξαρτάται βασικά από το ύψος του κεφαλαίου τους και όχι από το μέγεθος της προσωπικής περιουσίας των εταίρων ή ακόμη και από την προσωπικότητα των εταίρων. Η μορφή αυτή εταιρίας δηλαδή χάνει περισσότερο τον προσωπικό χαρακτήρα που έχουν οι δύο προηγούμενες μορφές εταιρίας.

Η εταιρία περιορισμένης ευθύνης συνιστάται επίσης με ειδική σύμβαση, το **καταστατικό**, η οποία περιλαμβάνει τις βασικές διατάξεις λειτουργίας της. Η εταιρία περιορισμένης ευθύνης έχει την επωνυμία της, η οποία δε χρειάζεται να περιλαμβάνει κανένα όνομα εταίρων, αλλά μπορεί να είναι ένα οποιοδήποτε όνομα ή γενικά, φράση, καθώς επίσης και την ένδειξη Ε.Π.Ε δηλαδή εταιρία περιορισμένης ευθύνης, λ.χ. ΑΕΤΟΣ ΕΠΕ κ.ά. Τη διαχείριση της Ε.Π.Ε. αναλαμβάνει ειδικό πρόσωπο, ο διαχειριστής, που μπορεί να είναι ή να μην είναι εταίρος.

14.5 Ανώνυμη Εταιρία (Α.Ε.)

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ανώνυμης εταιρίας είναι ότι το κεφάλαιό της διαιρείται σε μετοχές ίσης αξίας, οι οποίες μπορεί να μεταβιβάζονται ελεύθερα σε τρίτους, κάπι που, όπως είπαμε, δεν συμβαίνει με την Ε.Π.Ε., όπου τα μερίδια δεν εκφράζονται σε μετοχές και μπορεί να μεταβιβασθούν μόνο με τη σύμφωνη γνώμη των εταίρων. Κάθε μέτοχος συμμετέχει στα κέρδη της εταιρίας, ανάλογα με τον αριθμό των μετοχών και ευθύνεται επίσης μέχρι του ποσού των μετοχών που κατέχει. Το ποσό των κερδών που παίρνει ο μέτοχος το λέμε **μέρισμα**.

Η ανώνυμη εταιρία διοικείται από ένα ειδικό όργανο που λέγεται **Διοικητικό Συμβούλιο**, το οποίο εκλέγεται από τη **Γενική Συνέλευση** των μετόχων της εταιρίας. Το άμεσο εκτελεστικό όργανο όμως της ανώνυμης εταιρίας, που διευθύνει τις εργασίες της, είναι ο **Γενικός Διευθυντής** της εταιρίας ή ο **Διευθύνων Σύμβουλός** της, που εκλέγεται από το Διοικητικό Συμβούλιο, και μπορεί να είναι ή να μην είναι μέτοχος της εταιρίας.

Η ανώνυμη εταιρία είναι η πιο εξελιγμένη μορφή εταιρίας σήμερα και εμφανίζει πολλά πλεονεκτήματα. Το βασικό της πλεονέκτημα είναι ότι μπορεί να συγκεντρώσει πολλά κεφάλαια και να εξελιχθεί σε μεγάλη επιχείρηση. Και πραγματικά οι ανώνυμες εταιρίες είναι σχετικά μεγάλες επιχειρήσεις. Μάλιστα ο νόμος προβλέπει σήμερα ότι για να γίνει μια ανώνυμη εταιρία θα πρέπει να έχει ελάχιστο κεφάλαιο 5 εκατ. δραχμές, για την ΕΠΕ το ελάχιστο κεφάλαιο είναι 200 χιλιάδες δραχμές ενώ για τις άλλες μορφές εταιρίας δέν προβλέπεται ελάχιστο κεφάλαιο. Επομένως, η ανώνυμη εταιρία έχει όλα τα πλεονεκτήματα της μεγάλης επιχειρήσεως. Επίσης ως μορφή εταιρίας, η ανώνυμη εταιρία, όπως και η ΕΠΕ, έχει το μεγάλο πλεονέκτημα ότι περιορίζει τον κίνδυνο μόνο μέχρι του ποσού του κεφαλαίου, με το οποίο συμμετέχει ο μέτοχος στην εταιρία. Ως μεγάλη επιχείρηση βέβαια, η ανώνυμη εταιρία έχει και όλα τα μειονεκτήματα που εξετάσαμε στο Κεφάλαιο 12, πιο πάνω. Ιδιαίτερα θα πρέπει να τονισθεί ότι το μεγάλο μέγεθος, το οποίο παίρνουν πολλές φορές οι ανώνυμες εταιρίες έχει σαν αποτέλεσμα να απομακρύνει πολύ το μέτοχο από τους διοικούντες την επιχείρηση και να περιορίζει επομένως τη δυνατότητα του τελευταίου να ελέγχει την επιχείρηση.

14.6 Ερωτήσεις και ασκήσεις

1. Τι είναι εταιρικές επιχειρήσεις και ποιές είναι οι κυριότερες μορφές τέτοιων επιχειρήσεων;
2. Τι είναι η ομόρρυθμη εταιρεία, πώς λέγονται τα πρόσωπα που συμμετέχουν σ' αυτήν και ποιά είναι η ευθύνη τους; Πώς ιδρύεται η εταιρία αυτή και τί πρέπει να περιέχει η επωνυμία της;
3. Τι γνωρίζετε για την ετερόρυθμη εταιρία; Να την συγκρίνετε με την ομόρρυθμη εταιρία.
4. Τι είναι η εταιρία περιορισμένης ευθύνης; Πώς ιδρύεται και πώς διοικείται; Ποιό είναι το ελάχιστο κεφάλαιο που χρειάζονται στην Ελλάδα για να ιδρυθεί μια εταιρία περιορισμένης ευθύνης.
5. Τι είναι η ανώνυμη εταιρία, πώς ιδρύεται και από ποιούς διοικείται. Ποιά πλεονεκτήματα και ποιά μειονεκτήματα εμφανίζει, σε σχέση με τις άλλες μορφές εταιρικών επιχειρήσεων; Ποιό είναι το ελάχιστο κεφάλαιο που χρειάζεται στην Ελλάδα για την ίδρυση μιας ανώνυμης εταιρίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

15.1 Έννοια και σκοπός των συνεταιρισμών.

Οι συνεταιρισμοί είναι ενώσεις προσώπων, τα οποία επιδιώκουν με τη συνεργασία τους να πραγματοποιήσουν σκοπούς κοινού ενδιαφέροντος για την εξυπηρέτηση βιοτικών ή επαγγελματικών αναγκών τους. Έτσι λ.χ. αν ορισμένα ότομα επιθυμούν να αγοράσουν ένα οικόπεδο, καθένας στην ίδια περιοχή, κάνουν ένα συνεταιρισμό, αγοράζουν από κοινού ολόκληρη την έκταση, στη συνέχεια την κάνουν οικόπεδα και τα μοιράζονται μεταξύ τους. Όμοια, ορισμένοι γεωργοί που δεν θέλουν να τους εκμεταλλεύονται οι έμποροι και να τους πάρουν τα προϊόντα τους φθηνά, κάνουν μια τέτοια ένωση, δηλαδή ιδρύουν ένα συνεταιρισμό, με τον οποίο πρωθιστόν δύο μαζί τα προϊόντα τους στην κατανάλωση και πραγματοποιούν μεγαλύτερα έσοδα, από εκείνα που θα έπαιρναν αν πωλούσαν τα προϊόντα τους στους εμπόρους. Επομένως, ο βασικός σκοπός του συνεταιρισμού είναι η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ατόμων που μετέχουν στο συνεταιρισμό, τα οποία καλούνται **μέλη** του συνεταιρισμού.

15.2 Κατηγορίες συνεταιρισμών.

Ανάλογα με την κατηγορία των ατόμων, των οπίων τα συμφέροντα εξυπηρετεί ο συνεταιρισμός, διακρίνομε δύο μεγάλες κατηγορίες: τους συνεταιρισμούς των **καταναλωτών** και τους συνεταιρισμούς των **παραγωγών**.

Οι συνεταιρισμοί των καταναλωτών επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των καταναλωτών. Οι συνεταιρισμοί αυτοί δηλαδή επιδιώκουν να οργανώσουν και να κάνουν ποιο συστηματική τη χρησιμοποίηση του εισοδήματος των καταναλωτών έτσι, ώστε να τους διευκολύνουν νά ικανοποιήσουν τίς ανάγκες τους σε μεγαλύτερο βαθμό. Βασικά υπάρχουν δύο είδη συνεταιρισμών καταναλωτών: ο συνεταιρισμός κατοικίας, που επιδιώκει να εξασφαλίσει στα μέλη του κατάλληλη στέγη και ο καταναλωτικός συνεταιρισμός που επιδιώκει νά εξασφαλίσει στα μέλη του διάφορα άλλα καταναλωτικά αγαθά εκτός από τη στέγη.

Οι συνεταιρισμοί των παραγωγών επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των παραγωγών. Οι συνεταιρισμοί αυτοί δηλαδή επιδιώκουν να βελτιώσουν τους δρους διεξαγωγής των εργασιών των παραγωγών έτσι, ώστε να πραγματοποιούν οι τελευταίοι καλύτερα τους σκοπούς που επιδιώκουν και που είναι συνήθως η πραγματοποίηση περισσότερων κερδών. Έτσι λ.χ. οι συνεταιρισμοί των παραγωγών μπορεί να έχουν σαν ειδικότερους σκοπούς να εξασφαλίζουν στα μέλη

κεφάλαια ή πρώτες ύλες και άλλα μέσα παραγωγής με χαμηλό κόστος ή να διαθέτουν τα προϊόντα τους σε καλύτερες τιμές κ.ά. Οι συνεταιρισμοί που έχουν σαν σκοπό την εξασφάλιση κεφαλαίων στα μέλη τους λέγονται *πιστωτικοί*, οι συνεταιρισμοί που έχουν σαν σκοπό να προμηθεύουν στα μέλη τους πρώτες ύλες λέγονται *προμηθευτικοί* και οι συνεταιρισμοί που έχουν σαν σκοπό να διαθέτουν από κοινού τα προϊόντα των μελών τους λέγονται *συνεταιρισμοί πωλήσεως προϊόντων*. Ιδιάιτερη σημασία στη χώρα μας έχουν οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, τα μέλη των οποίων είναι γεωργοί. Τους συνεταιρισμούς αυτούς εξετάζομε λεπτομερέστερα πιο κάτω.

15.3 Τα οικονομικά μέσα των συνεταιρισμών.

Οι συνεταιρισμοί έχουν δικά τους κεφάλαια. Αυτά σχηματίζονται από εισφορές των μελών και από παρακράτηση ενός μέρους των κερδών που πραγματοποιούν οι συνεταιρισμοί. Επίσης ο συνεταιρισμός χρησιμοποιεί και ξένα κεφάλαια, όπως κάνουν και οι άλλες επιχειρήσεις. Μάλιστα, για να αυξηθεί η *πιστοληπτική* ικανότητα του συνεταιρισμού και να μπορεί ευκολότερα να δανείζεται ο συνεταιρισμός, τα μέλη του πολλές φορές αναλαμβάνουν την ευθύνη για ζημιές μεγαλύτερες από την εισφορά τους, ορισμένες μάλιστα φορές αναλαμβάνουν να καλύψουν οποιαδήποτε ζημιά του συνεταιρισμού, ανεξάρτητα από το μέγεθος της αναλαμβάνουν δηλαδή απεριόριστη ευθύνη.

15.4 Συνεταιριστικές οργανώσεις ανώτερου βαθμού.

Οι τοπικοί συνεταιρισμοί πολλές φορές ενώνονται μεταξύ τους και κάνουν ευρύτερες ενώσεις συνεταιρισμών, στις οποίες μετέχουν όλοι οι συνεταιρισμοί μιας περιφέρειας ή και όλης της χώρας. Έτσι έχομε π.χ. τις περιφερειακές ενώσεις συνεταιρισμών, οι οποίες περιλαμβάνουν τους συνεταιρισμούς μιας περιοχής ή τις κεντρικές και εθνικές ενώσεις συνεταιρισμών, που περιλαμβάνουν τις περιφερειακές ενώσεις κ.ο.κ. Πολλές φορές μάλιστα γίνονται και διεθνείς ενώσεις συνεταιρισμών που περιλαμβάνουν τις εθνικές ενώσεις συνεταιρισμών ορισμένων χωρών. Αυτή η ένωση τών συνεταιρισμών έχει ως σκοπό τη δημιουργία μεγαλύτερης δυνάμεως, η οποία να τους επιτρέψει να επιτύχουν καλύτερα τους στόχους τους.

15.5 Σύντομη ιστορική εξέταση της εξελίξεως του θεσμού των συνεταιρισμών στην Ελλάδα.

Η συνεταιριστική κίνηση στην Ελλάδα άρχισε το 1900. Το έτος αυτό ιδρύθηκε στον Αλμυρό ο πρώτος γεωργικός πιστωτικός συνεταιρισμός, ο «Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Αλμυρού». Ο συνεταιρισμός αυτός είχε τη μορφή σωματείου, γιατί την εποχή εκείνη δεν υπήρχε καμιά άλλη καλύτερη μορφή για συλλογική δράση με βάση τις αρχές της συνεργασίας και αλληλοβοήθειας. Βέβαια υπήρχαν συνεταιρισμοί και παλιότερα στην Ελλάδα, ιδιάιτερα στην περίοδο της τουρκοκρατίας, αλλά ο θεσμός του συνεταιρισμού δεν εκσυγχρονίσθηκε ούτε χρησιμοποιήθηκε μέσα στις πρώτες δεκαετηρίδες μετά την ανεξαρτησία μας, με αποτέλεσμα να μπορεί να πει κανείς ότι η έναρξη του συνεταιριστικού κινήματος στην Ελλάδα βασισμένου

σε ξένα σύγχρονα πρότυπα έγινε ουσιαστικά στις αρχες του υιωνα μας, με τον πιο πάνω συνεταιρισμό του Αλμυρού.

Ο συνεταιρισμός του Αλμυρού ήταν η πρώτη επιτυχημένη προσπάθεια, που μπόρεσε τελικά να επιζήσει και χρησίμευσε σαν υπόδειγμα για την ίδρυση και άλλων συνεταιρισμών. Ιδιαίτερα μεγάλη άνθηση γνώρισε το συνεταιριστικό κίνημα μετά από την επανάσταση του 1909, επειδή επικρατούσε το πνεύμα για ριζική οικονομική και κοινωνική μεταρρύθμιση. Ο συνεταιρισμός θεωρήθηκε σαν όργανο για τη βελτίωση της οικονομικής καταστάσεως του λαού. Έτσι ιδρύθηκαν τότε πολλοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι είχαν σαν σκοπό να εξασφαλίζουν στα μέλη τους κεφάλαια ή να τα εφοδιάσουν με διάφορα υλικά ή να διαθέσουν από κοινού τα προϊόντα τους. Οι συνεταιρισμοί αυτοί είχαν είτε τη μορφή σωματείων είτε τη μορφή ανώνυμης εταιρίας είτε και τη μορφή κοινοπραξίας, γιατί δεν υπήρχε ειδικός θεσμός του συνεταιρισμού. Το 1914 όμως δημοσιεύθηκε ο νόμος 602 ο οποίος καθιέρωσε το θεσμό του συνεταιρισμού. Με βάση το νόμο αυτό, για να συσταθεί ένας συνεταιρισμός χρειάζεται να γίνει ένα συστατικό έγγραφο, δηλαδή το **καταστατικό του συνεταιρισμού**, το οποίο πρέπει να υπογραφεί συνήθως από επτά τουλάχιστο άτομα και να εγκριθεί από το αρμόδιο υπουργείο.

Αρχικά όλοι οι συνεταιρισμοί ανήκαν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, που ήταν τότε το βασικό οικονομικό υπουργείο. Αργότερα, όταν ιδρύθηκε το Υπουργείο Γεωργίας οι γεωργικοί συνεταιρισμοί υπήρχθησαν σ' αυτό.

15.6 Το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα σήμερα.

Το συνεταιριστικό κίνημα στη χώρα μας σήμερα δεν είναι πολύ αναπτυγμένο και αυτό οφείλεται κυρίως στο αναχρονιστικό νομικό πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται. Πραγματικά, μεχρι πρόσφατα οι συνεταιρισμοί στη χώρα μας λειτουργούσαν με βάση ένα πολύ παλιό νόμο, το νόμο 602/1914, ο οποίος τροποποιήθηκε και αντικαταστάθηκε με το νέο νόμο 929/1979, που αφορά όμως μόνο τους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Αν εξαιρέσουμε το γεωργικό τομέα, τον οποίο εξετάζομε πιο κάτω, στους άλλους τομείς λειτουργούν σήμερα περίπου 3 χιλιάδες συνεταιρισμοί, από τους οποίους οι 2 χιλιάδες περίπου λειτουργούν στο εμπόριο, τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια, οι 850 στη βιομηχανία-βιοτεχνία και οι άλλοι 150 στους άλλους κλάδους παραγωγής.

15.7 Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα.

Μεγαλύτερη σχετικά ανάπτυξη έχει πάρει σήμερα το συνεταιριστικό κίνημα στο γεωργικό τομέα. Εδώ έχουμε μία κατακόρυφη οργάνωση των συνεταιρισμών, που έχει τη μορφή πυραμίδας (πλατιά προς τα κάτω, που στενεύει προς τα πάνω). Στο κάτω μέρος της πυραμίδας υπάρχουν οι λεγόμενοι **τοπικοί συνεταιρισμοί**, οι οποίοι ενώνονται και δημιουργούν τις περιφερειακές ενώσεις, οι οποίες και πάλι δημιουργούν τις **κεντρικές ενώσεις συνεταιρισμών**. Στην κορυφή της πυραμίδας υπάρχει η Πανελλήνια Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ).

Ο συνολικός αριθμός των γεωργικών συνεταιρισμών το έτος 1976 ήταν 7 χι-

λιάδες περίπου και είχαν όλοι μαζί 700 χιλιάδες μέλη. Ορισμένοι από τους συνεταιρισμούς αυτούς έχουν ένα μόνο σκοπό, λ.χ. τη διάθεση ενός προϊόντος, οι περισσότεροι όμως από αυτούς έχουν περισσότερους σκοπούς. Οι κυριότερες από τις λειτουργίες τους είναι:

- Η προμήθεια καταναλωτικών αγαθών, σπόρων, λιπασμάτων, ζωοτροφών κ.ά.
- Η λειτουργία μικρών βιομηχανικών μονάδων, για την επεξεργασία των προϊόντων των μελών τους.
- Η διάθεση των προϊόντων των μελών τους.
- Η χορήγηση πιστώσεων στα μέλη.
- Η αποθήκευση των προϊόντων των μελών τους.

Η δραστηριότητα των γεωργικών συνεταιρισμών είναι αρκετά σημαντική. Το 1975, οι συνεταιρισμοί αυτοί διέθεσαν προϊόντα αξίας πάνω από 10 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου στην εγχώρια αγορά, ενώ οι συνολικές τους εξαγωγές έφθασαν το ποσό των 3 δισεκατομμυρίων δραχμών.

Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί διαθέτουν χίλιες περίπου βιομηχανικές εγκαταστάσεις και άλλες τόσες εγκαταστάσεις άλλης μορφής λ.χ. εμπορικές κ.ά. Διαθέτουν επίσης σημαντικό αριθμό αποθηκών, καταστημάτων, γραφείων κ.ά. Το συνολικό τους κεφάλαιο την 31 Ιανουαρίου 1975 υπολογιζόταν σε 3,5 δισεκατομμύρια δραχμές.

15.8 Ερωτήσεις και ασκήσεις

1. Τί είναι οι συνεταιρισμοί και γιατί δημιουργούνται; Ποιές κατηγορίες τέτοιων συνεταιρισμών διακρίνομε; Πώς είναι οργανωμένοι οι συνεταιρισμοί;
  2. Ποιές είναι οι κύριες πηγές εσδόδων των συνεταιρισμών;
  3. Τί γνωρίζετε για το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα και ιδιαίτερα για τους γεωργικούς συνεταιρισμούς.
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ

ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

16.1 Έννοια και κατηγορίες δημόσιων επιχειρήσεων.

Είπαμε πιο πάνω ότι δημόσιες λέγονται οι επιχειρήσεις, που ανήκουν σε κάποιο δημόσιο φορέα, λ.χ. στο Κράτος, σε δήμο ή σε κοινότητα του Κράτους κ.ο.κ. Μια δημόσια επιχείρηση βέβαια δεν είναι ανάγκη να ανήκει εξ ολοκλήρου σε κάποιο δημόσιο φορέα. Είναι ενδεχόμενο ο δημόσιος φορέας να κατέχει ένα μέρος του κεφαλαίου της επιχειρήσεως, ενώ το υπόλοιπο να ανήκει σε ιδιωτικούς φορείς. Οι επιχειρήσεις, στις οποίες ο δημόσιος φορέας είναι ο μοναδικός μέτοχος, λέγονται **αμιγείς δημόσιες επιχειρήσεις**, ενώ οι επιχειρήσεις που ανήκουν μερικά στο δημόσιο και μερικά σε ιδιώτες λέγονται **μικτές δημόσιες επιχειρήσεις**.

Ανεξάρτητα δύμας από το αν μια δημόσια επιχείρηση ανήκει εξ ολοκλήρου σε κάποιο δημόσιο φορέα ή αν μετέχουν σ' αυτήν και ιδιώτες, οι στόχοι πού επιδιώκει δεν είναι συνήθως οι ίδιοι με τους στόχους που επιδιώκουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, δηλαδή μεγιστοποίηση των κερδών τους. Αντίθετα, πολλές φορές, οι δημόσιες επιχειρήσεις πραγματοποιούν μικρότερα κέρδη ή και δεν πραγματοποιούν καθόλου κέρδη, αλλά έχουν ζημιές και λειτουργούν συνέχεια με ζημιές, οι οποίες καλύπτονται με ενισχύσεις από το Κράτος. Αυτό γίνεται, γιατί οι δημόσιες επιχειρήσεις καθορίζουν συνήθως χαμηλές τιμές στα προϊόντα και τις υπηρεσίες που πρασφέρουν έτσι, ώστε να μπορούν να καταναλωθούν και από τις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις της κοινωνίας ή να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις που θέλουμε να τις ενισχύσουμε, επειδή λ.χ. υποβοηθούν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Οι δημόσιες επιχειρήσεις είναι ανεξάρτητες οικονομικές μονάδες και διοικούνται συνήθως από τα δικά τους όργανα, λ.χ. το Διοικητικό Συμβούλιο ή άλλο αρμόδιο όργανο. Βέβαια, δεν είναι εντελώς ανεξάρτητες, γιατί τα όργανα που τις διοικούν διορίζονται από τους δημόσιους φορείς, στους οποίους ανήκουν οι επιχειρήσεις και επομένως ελέγχονται και κατευθύνονται έτσι, ώστε η δραστηριότητά τους να εντάσσεται στα πλαίσια των γενικότερων επιδιώξεων του κράτους. Ο βαθμός ανεξαρτησίας τους ποικίλλει κατά περίπτωση. Συνήθως, οι δημόσιοι φορείς, στους οποίους ανήκει η επιχείρηση, παίρνουν τις βασικές αποφάσεις της επιχειρήσεως, λ.χ. καθορίζουν τις τιμές των προϊόντων της ή τις συνολικές επενδύσεις που θα κάνει η επιχείρηση, ενώ οι διάφορες καθημερινές αποφάσεις παίρνονται από τα όργανα που διοικούν την επιχείρηση.

16.2 Λόγοι για τους οποίους οι δημόσιοι φορείς κάνουν επιχειρήσεις.

Στα οικονομικά συστήματα του Δυτικού κόσμου, τα οποία στηρίζονται στο μηχανισμό της αγοράς, που περιγράφαμε πιο πάνω, την επιχειρηματική δραστηριότητα αναλαμβάνουν συνήθως οι ιδιωτικοί φορείς. Οι δημόσιοι φορείς αναλαμβάνουν τέτοια δραστηριότητα σε σχετικά λίγες περιπτώσεις. Οι κυριότεροι λόγοι που οι δημόσιοι φορείς αναλαμβάνουν επιχειρηματική δραστηριότητα είναι οι εξής:

Πρώτο, υπάρχουν ορισμένες δραστηριότητες πού η φύση τους είναι τέτοια, ώστε να επιβάλλεται η ανάληψή τους από μια και μόνη επιχείρηση. Υπάρχει σ' αυτές τις δραστηριότητες, όπως λέμε, **φυσικό μονοπώλιο**. Αν αφήσουμε αυτές τις δραστηριότητες σε ιδιωτικούς φορείς, δηλαδή σε ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες επιδιώκουν να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους, δεν θα συμπεριφέρονται έτσι ώστε να εξυπηρετείται καλύτερα το κοινωνικό σύνολο. Δεν θα επιβάλλουν λ.χ. χαμηλές τιμές ώστε να μπορούν να καταναλώσουν τα προϊόντα τους και οι χαμηλές εισοδηματικές τάξεις της κοινωνίας αλλά θα επιβάλλουν ψηλές τιμές, ώστε να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους.

Παράδειγμα φυσικού μονοπώλου είναι η παραγωγή και διάθεση ηλεκτρικού ρεύματος, που γίνεται σήμερα από τη ΔΕΗ. Φαντασθείτε τι θα γινόταν εδώ στην Αθήνα αν είχαμε πέντε ή δέκα επιχειρήσεις παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού ρεύματος. Θα είχαμε βέβαια επιλογή και αν δεν μας άρεσε η μία θα πηγαίναμε στην άλλη, αλλά θα είχε πιθανόν γεμίσει η πόλη με κολώνες, πολύ περισσότερο από ότι είναι σήμερα, γιατί καθεμιά εταιρία θα έπρεπε να έχει το δικό της δίκτυο διανομής του ηλεκτρικού ρεύματος. Αυτό βέβαια θα είχε σαν αποτέλεσμα μεγάλη σπατάλη οικονομικών πόρων, λ.χ. περισσότερες κολώνες, σύρματα, κ.ά. Γ' αυτό σε τέτοιες περιπτώσεις επιβάλλεται να αναληφθεί η δραστηριότητα από μια επιχείρηση. Αν όμως αφήσουμε την εκμετάλλευση σε μια ιδιωτική επιχείρηση, δεν θα είχε λόγους να τροφοδοτεί με ρεύμα και τα διάφορα απομονωμένα χωριά, όπου η κατανάλωση είναι πολύ μικρή και δεν θα καλύψει ποτέ το κόστος διανομής του ρεύματος. Ούτε θα είχε λόγους να δίνει φθηνότερο ρεύμα στη βιομηχανία, ή σε άλλες δραστηριότητες που θέλομε να προωθήσουμε. Θα είχε τιμές που θα μεγιστοποιούσαν τα κέρδη της. Γ' αυτό επιβάλλεται σ' αυτή την περίπτωση να αναληφθεί η δραστηριότητα αυτή από κάποια δημόσια επιχείρηση. Το ίδιο γίνεται με την εκμετάλλευση των τηλεπικοινωνιών, των σιδηροδρομικών και εναέριων μεταφορών κ.ο.κ. Πραγματικά, σε περιπτώσεις που λειτουργούν περισσότερο δημόσιες επιχειρήσεις, όπου υπάρχουν φυσικά μονοπώλια, γι' αυτό και οι περισσότερες από αυτές είναι μονοπώλια.

Δεύτερο, δημόσιες επιχειρήσεις γίνονται πολλές φορές για να αναλάβουν δραστηριότητες, πάνω στίς οποίες το κράτος θέλει να ασκεί μεγαλύτερο έλεγχο. Τέτοιες δραστηριότητες είναι λ.χ. διάφορες δραστηριότητες, που είναι πολύ απαραίτητες για την ανάπτυξη τής εθνικής μας οικονομίας ή έχουν κοινωνικό χαρακτήρα. Παραδείγματα τέτοιων δραστηριοτήτων είναι οι τραπεζικές εργασίες, η παραγωγή ορισμένων πρώτων υλών, λιπασμάτων κ.ά.

Τρίτο, δημόσιες επιχειρήσεις γίνονται πολλές φορές σε τομείς, οι οποίοι απαιτούν πολλά κεφάλαια ή συνεπάγονται αβεβαιότητα και μεγάλους κινδύνους και γι' αυτό κανένας ιδιώτης επιχειρηματίας δεν θα ήταν διατεθειμένος να τις αναλάβει, ενώ μπορεί νά είναι πολύ απαραίτητες γιά τό κοινωνικό σύνολο. Ένα παράδειγμα

μιας τέτοιας δραστηριότητας είναι η εξερεύνηση του διαστήματος.

Τέταρτο, δημόσιες επιχειρήσεις γίνονται ορισμένες φορές σε κλάδους όπου το Κράτος θέλει να ελέγχει την ποιότητα ή κυρίως την τιμή του προϊόντος. Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται μια δημόσια επιχείρηση, η οποία θεσπίζει χαμηλές τιμές και έτσι και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις που λειτουργούν στον κλάδο αναγκάζονται να μειώσουν τις τιμές τους.

Τέλος, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι δημόσιοι φορείς ιδρύουν επιχειρήσεις για να έχουν έσοδα. Οι επιχειρήσεις αυτές μπορεί να ακολουθούν και πολιτική μεγιστοποίησεως των κερδών, όπως ακριβώς και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις.

16.3 Επιδιώξεις και πολιτική τιμών των δημόσιων επιχειρήσεων.

Είπαμε πιο πάνω ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις επιδιώκουν συνήθως διαφορετικούς στόχους, από εκείνους που επιδιώκουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι, ενώ οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, όπως έχουμε πει πολλές φορές επιδιώκουν συνήθως μεγιστοποίηση των κερδών τους, οι δημόσιες επιχειρήσεις σπάνια επιδιώκουν το στόχο αυτό. Ο βασικός στόχος των δημοσίων επιχειρήσεων είναι να παράγεται και να δίνεται στο κοινωνικό σύνολο η ποσότητα του αγαθού, την οποία επιθυμεί η κοινωνία και όχι η ποσότητα, πού μεγιστοποιεί τά κέρδη, όπως κάνουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Επιπλέον οι δημόσιες επιχειρήσεις επιδιώκουν συνήθως να παράγουν ένα προϊόν σε ικανοποιητική ποιότητα, ενώ οι ιδιωτικές επιχειρήσεις θα διαλέξουν την ποιότητα εκείνη που θα τους επιτρέψει να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Τέλος, οι δημόσιες επιχειρήσεις συνήθως επιδιώκουν και κοινωνικούς σκοπούς, λ.χ. να βελτιώσουν τη διανομή του εισοδήματος με την ενίσχυση των χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων του πληθυσμού, ενώ οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δέν έχουν τέτοιους σκοπούς.

Αποτέλεσμα των πιο πάνω διαφορών στις επιδιώξεις των δημόσιων και των ιδιωτικών επιχειρήσεων είναι να διαφέρει η πολιτική τιμών, που ακολουθούν οι δύο κατηγορίες επιχειρήσεων. Έτσι, ενώ οι ιδιωτικές επιχειρήσεις επιβάλλουν συνήθως ψηλές τιμές για να έχουν μεγάλα κέρδη, οι δημόσιες επιχειρήσεις επιβάλλουν πολύ χαμηλότερες τιμές έτσι, ώστε να μπορούν και οι πτωχοί να καταναλώσουν τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρουν, και αδιαφορούν για το αν οι τιμές αυτές δεν μεγιστοποιούν τα κέρδη τους. Μάλιστα, όπως είπαμε στην αρχή, οι δημόσιες επιχειρήσεις πολλές φορές, επιβάλλουν τόσο χαμηλές τιμές, ώστε τελικά έχουν ζημιές και όχι κέρδη.

16.4 Οι δημόσιες επιχειρήσεις στην Ελλάδα.

Ο θεσμός των δημοσίων επιχειρήσεων έχει εξαπλωθεί σημαντικά στη χώρα μας κατά τα τελευταία χρόνια. Οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις αυτές έχουν πάρει τη μορφή της ανώνυμης εταιρίας, ορισμένες όμως λειτουργούν ως αυτοτελείς δημόσιοι οργανισμοί. Όλες σχεδόν οι δημόσιες επιχειρήσεις στη χώρα μας έχουν μονοπωλιακό χαρακτήρα, γιατί δεν υπάρχουν άλλες επιχειρήσεις στον κλάδο, που να παράγουν στενά υποκατάστατα. Οι κυριότερες δημόσιες επιχειρήσεις σήμερα στην Ελλάδα είναι οι εξής:

- Η **Δημόσια Επχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)**, που εκμεταλλεύεται μονοπωλιακά την παραγωγή και διανομή ηλεκτρικού ρεύματος σε όλη τη χώρα.
- Ο **Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ)**, που εκμεταλλεύεται μονοπωλιακά τις τηλεπικοινωνίες στη χώρα.
- Τα **Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛ.ΤΑ)**, που εκμεταλλεύονται μονοπωλιακά τη διακίνηση της αλληλογραφίας μέσα στη χώρα και στο εξωτερικό.
- Ο **Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ)**, που εκμεταλλεύεται μονοπωλιακά το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας, και ένα μέρος από τις υπεραστικές συγκοινωνίες, με λεωφορεία.
- Η **Ολυμπιακή Αεροπορία**, που εκμεταλλεύεται μονοπωλιακά τις αεροσυγκοινωνίες.
- Η **Τράπεζα της Ελλάδος**, η **Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος**, η **Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος**, η **Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος**, η **Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος**, η **Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα της Ελλάδος**, η **Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως** κ.ά. είναι επίσης (αμιγείς ή μικτές) επιχειρήσεις.
- Η **Ελληνική Ραδιοφωνία και Τηλεόραση (ΕΡΤ)**, τό **Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων**, τά **Ταχυδρομικά Ταμευτήρια**, ο **Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού** κ.ά.
- Η **Ανώνυμη Εταιρία Βιομηχανίας Αζωτούχων Απασμάτων**, τα **Ελληνικά Διυλιστήρια πετρελαίου**, η **Ελληνική Βιομηχανία Σακχάρεως** κ.ά.

16.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Τί είναι οι δημόσιες επιχειρήσεις και ποιές κατηγορίες διακρίνομε;
  2. Γιατί οι δημόσιοι φορείς αναλαμβάνουν επιχειρηματική δραστηριότητα στις οικονομίες που στηρίζονται στο μηχανισμό της αγοράς;
  3. Ποιούς στόχους επιδιώκουν και τι πολιτική τιμών ακολουθούν συνήθως οι δημόσιες επιχειρήσεις;
  4. Ο θεσμός των δημοσίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα.
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ο ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ

17.1 Έννοια, γνωρίσματα και ιδιότητες του επιχειρηματία.

Επιχειρηματίας είναι το πρόσωπο, το οποίο αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να συνδύσει τους συντελεστές της παραγωγής για την παραγωγή των προϊόντων, παίρνει τις σχετικές αποφάσεις, αναλαμβάνει τους συναφείς κινδύνους και καρπώνεται το κέρδος που προκύπτει ή επιβαρύνεται με τις ζημιές της επιχειρήσεως.

Ειδικότερα, ο επιχειρηματίας παίρνει τις ακόλουθες πρωτοβουλίες και αποφάσεις:

- Ιδρύει την επιχείρηση.
- Καθορίζει το αντικείμενο με το οποίο θα απασχοληθεί η επιχείρηση.
- Επιλέγει το μέγεθος, τη νομική μορφή, και τον τόπο εγκαταστάσεως της επιχειρήσεως.
- Εξασφαλίζει, πολλές φορές με δανεισμό, τα κεφάλαια που απαιτούνται για τη χρηματοδότηση των εργασιών της επιχειρήσεως.
- Προβαίνει γενικά στην οργάνωση της λειτουργίας της, επιλέγει το προσωπικό, τις μεθόδους παραγωγής που θα εφαρμόσει κλπ. και τέλος
- αποφασίζει για κάθε θέμα που προκύπτει από τη συναλλακτική, τη διοικητική, την τεχνική, τη νομική και τη χρηματοπιστωτική ζωή της επιχειρήσεως.

Πολλές φορές ο επιχειρηματίας συμβαίνει να είναι και ο κεφαλαιούχος, δηλαδή ο χρηματοδότης των εργασιών της επιχειρήσεως ή ο διαχειριστής, δηλαδή ο άμεσος εκτελεστής διαφόρων αποφάσεων ή και εργατοτεχνίτης, δηλαδή γνώστης κάποιου επαγγέλματος, αλλά οι ιδιότητες αυτές μπορεί και να μη συνυπάρχουν. Το κύριο γνώρισμα του επιχειρηματία είναι το δικαίωμα να αποφασίζει και αυτό το δικαίωμα απορρέει ουσιαστικά από το δικαίωμα της ιδιοκτησίας που έχει πάνω στην επιχείρηση.

Ο επιχειρηματίας μπορεί να είναι ένα άτομο ή και μια ομάδα ατόμων. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η λήψη των αποφάσεων ανήκει σε περισσότερα πρόσωπα, τα οποία άλλοτε αποφασίζουν συλλογικά και άλλοτε μεμονωμένα.

17.2 Τα προσόντα του επιχειρηματία.

Πολλά έχουν γραφεί και γράφονται για τα προσόντα που πρέπει να έχει ή που πραγματικά έχει κάθε επιχειρηματίας στην πράξη. Έτσι, συνήθως θεωρείται ότι ο επιχειρηματίας πρέπει να έχει δύναμη, χαρακτήρα, ενεργητικότητα, οξύνοια, προνοητικότητα, ριψοκίνδυνη διάθεση κ.ά. Αυτό είναι βέβαια σωστό για τους μεγά-

λους επιχειρηματίες, που αναλαμβάνουν πρωτοβουλία για την ίδρυση μεγάλων επιχειρήσεων, όπου θα πρέπει να πάρουν πολύπλοκες αποφάσεις και θα αναλάβουν μεγάλους κινδύνους, αλλά δεν είναι απαραίτητο οπωσδήποτε τα προσόντα αυτά να συνοδεύουν κάθε επιχειρηματία, που ιδρύει και διευθύνει μια μικρή επιχείρηση. Όπως ορθά παρατηρεί ο καθηγητής Μ. Τσιμάρας, δεν χρειάζεται μεγαλύτερη ενεργητικότητα, θέληση, τόλμη, επιμονή ή ευφύΐα για κάποιον που ιδρύει και διευθύνει ανθοπλείο ή μικροβιομηχανία από κάποιον που ασχολείται με τη σπουδή και την εξάσκηση της ιατρικής ή της νομικής.

17.3 Διάκριση επιχειρήσεως - επιχειρηματία.

Θα πρέπει πάντοτε να διακρίνομε την επιχείρηση από τον επιχειρηματία για τους εξής λόγους:

- Η περιουσία της επιχειρήσεως είναι συνήθως διαφορετική από την περιουρία του φορέα της.
- Η επωνυμία και η έδρα της επιχειρήσεως διαφέρουν πολλές φορές από το όνομα και τη μόνιμη κατοικία του επιχειρηματία.
- Η ζωή της επιχειρήσεως, ιδιαίτερα στην περίπτωση ορισμένων εταιρικών επιχειρήσεων, είναι ανεξάρτητη από τη ζωή του επιχειρηματία.
- Τα συμφέροντα του επιχειρηματία διαφέρουν συνήθως από τα συμφέροντα της επιχειρήσεως, λ.χ. ο επιχειρηματίας έχει πολλές φορές συμφέροντα να διανέμονται τα κέρδη της επιχειρήσεως, ενώ το συμφέρον της επιχειρήσεως επιβάλλει να παραμένουν αδιάθετα μέσα στην επιχείρηση, ώστε να αυξάνει το μέγεθος της, κ.ο.κ.

17.4 Έλληνας επιχειρηματίας.

Ο Έλληνας διακρίνοταν από ανέκαθεν για τις επιχειρηματικές του ικανότητες. Όπως είναι γνωστό από την ιστορία, οι Έλληνες είχαν πάντοτε αναπτύξει αξιόλογη δραστηριότητα ιδιαίτερα στον τομέα του εμπορίου και των θαλάσσιων μεταφορών και η ακμή του ελληνισμού συνδεόταν πάντοτε με την ανάπτυξη αξιόλογης επιχειρηματικής δράσεως. Ακόμη και σήμερα οι Έλληνες επιχειρηματίες κυριαρχούν σε ορισμένους τομείς και συγκρίνονται με τους επιχειρηματίες των πλέον αναπτυγμένων χωρών του κόσμου. Παράδειγμα είναι η ναυτιλία, όπου οι Έλληνες επιχειρηματίες έχουν αξιόλογες επιδόσεις. Άλλα και στον εσωτερικό τομέα ο Έλληνας επιχειρηματίας δεν υστερεί. Με τα περιορισμένα μέσα που διέθετε η χώρα μας, την ελλιπή παιδεία κ.ά., ο Έλληνας επιχειρηματίας έχει καταφέρει να επιτύχει ζηλευτά αποτελέσματα σε όλους τους τομείς. Η βιομηχανία μας αναπτύσσεται συνεχώς και ο βιομηχανικές εξαγωγές μας αυξάνουν κάθε χρόνο έτσι, ώστε σήμερα να αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό των συνολικών μας εξαγωγών, οι οποίες πριν από μερικά χρόνια ήταν μόνο ορισμένα γεωργικά προϊόντα και ορισμένες πρώτες ύλες. Η νέα γενιά των επιχειρηματιών μας, με την ανώτερη παιδεία της φαίνεται ότι εξελίσσεται σε ένα αρκετά δυναμικό στοιχείο που θα βοηθήσει ουσιαστικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

17.5 Οι ενώσεις των επιχειρηματιών και ο ρόλος τους στην οικονομία.

Για να μπορούν να επιτύχουν καλύτερα τους στόχους τους, οι επιχειρηματίες κάνουν συνήθως διάφορες ενώσεις, τα **εργοδοτικά συνδικάτα**. Σκοπός των ενώσεων αυτών είναι η προώθηση των συμφερόντων των επιχειρηματιών και ιδιαίτερα η εξασφάλιση ευνοϊκών δρών για τις επιχειρήσεις τους. Άλλα, ενώ ουσιαστικά οι ενώσεις αυτές επιδιώκουν την προώθηση των συμφερόντων των επιχειρηματιών που μετέχουν, συνήθως εξυπηρετούν και το κοινωνικό σύνολο, γιατί πολλά από τα θέματα που προωθούν αφελούν ολόκληρη την οικονομία. Έτσι, λ.χ. πολλά από τα μέτρα που παίρνει ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών του, λ.χ. η διεξαγωγή ερευνών, σεμιναρίων, διαλέξεων, συνεδρίων κ.ά. που μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση του κόστους παραγωγής ή τη βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων, εξυπηρετούν και την οικονομία μας ως σύνολο, γιατί η μείωση του κόστους κάνει τα προϊόντα μας πιο ανταγωνιστικά. Όμοια, τα μέτρα που παίρνει ο σύνδεσμος αυτός για την προώθηση των εξαγωγών δεν εξυπηρετούν μόνο τα ιδιωτικά συμφέροντα των επιχειρηματιών, αλλά και την οικονομία μας ως σύνολο, αφού η προώθηση των εξαγωγών μας έχει μεγάλη σημασία για την ανάπτυξη της χώρας μας κ.ο.κ.

Τέτοιες ενώσεις υπάρχουν σε όλους τους τομείς και κλάδους της ελληνικής οικονομίας και ιδιαίτερα στο δευτερογενή και τον τρίτογενή τομέα. Οι ενώσεις αυτές μπορεί να καλύπτουν ολόκληρους κλάδους ή επί μέρους υποκλάδους. Έτσι λ.χ. για τον τομέα της μεταποιήσεως υπάρχει ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, στον οποίο ανήκουν όλοι οι βιομήχανοι του κλάδου. Μέσα στον κλάδο της μεταποιήσεως, υπάρχουν επί μέρους ενώσεις στις οποίες ανήκουν οι επιχειρηματίες επί μέρους κλάδων της μεταποιήσεως ή οι επιχειρηματίες ορισμένων περιοχών της χώρας. Τέτοιες ενώσεις, που ανήκουν στο Σύνδεσμο Ελλήνων Βιομηχάνων, είναι σήμερα γύρω στις 50. Παραδείγματα είναι ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος, ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Πελοποννήσου και Δυτικής Στερεάς Ελλάδος, ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Θεσσαλίας, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Πλεκτοβιομηχάνων, ο Σύνδεσμος Ελλήνων Αλευροβιομηχάνων, η Πανελλήνιος Ένωση Βιομηχάνων Κλωστοϋφαντουργών, η Ένωση Βαμβακουργών Ελλάδος, η Ένωση Τσιμεντοβιομηχάνων κ.ά.

Όμοια, στον τρίτογενή τομέα υπάρχουν διάφορες τέτοιες ενώσεις, όπως λ.χ. οι διάφοροι εμπορικοί σύλλογοι, οι ενώσεις αυτοκινητιστών και μεταφορέων κ.ά.

17.6 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Τί είναι ο επιχειρηματίας, ποιά είναι τα κυριότερα γνωρίσματα και ποιές οι ιδιότητές του;
2. Ποιά είναι τα προσόντα που πρέπει να έχει ένας επιχειρηματίας; Έχουν όλοι οι επιχειρηματίες τα προσόντα αυτά;
3. Γιατί πρέπει να διακρίνομε τον επιχειρηματία από την επιχείρηση, αφού ουσιαστικά η περιουσία της επιχειρήσεως, τα κέρδη κ.ά. ανήκουν στον επιχειρηματία;
4. Τί είναι οι ενώσεις των επιχειρηματιών και ποιά είναι η σημασία τους για την οικονομία;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΟΟ

ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

18.1 Έννοια, σημασία και κατηγορίες εργαζομένων.

Ούτε η οργάνωση της επιχειρήσεως ούτε τα προσόντα του επιχειρηματία έχουν τη σημασία την οποία έχει το έμψυχο υλικό, στο οποίο βασίζεται η επιχείρηση, δηλαδή οι εργαζόμενοι. Γιατί η επιτυχία της επιχειρήσεως, αλλά και η επιτυχία γενικά της οικονομίας μας στηρίζεται στους εργαζόμενους.

Οι εργαζόμενοι στις επιχειρήσεις διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, με βάση ορισμένα κριτήρια. Μια βασική διάκριση των εργαζομένων είναι σε **εργάτες** και σε **υπαλλήλους**. Οι πρώτοι προσφέρουν κυρίως χειρωνακτική εργασία, ενώ το πνευματικό στοιχείο είναι δευτερεύον. Αντίθετα στην περίπτωση των υπαλλήλων προέχει το πνευματικό στοιχείο, ενώ η χειρωνακτική εργασία έχει δευτερεύοντα σημασία. Οι εργάτες διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, όπως λ.χ. **ανειδίκευτους**, όταν δεν διαθέτουν καμιά εξειδίκευση καί **ειδικευμένους**, όταν έχουν εξειδίκευση σε κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα. Επίσης οι υπάλληλοι μιάς επιχειρήσεως διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, ανάλογα με τον ειδικό τομέα στον οποίο απασχολείται καθένας. Π.χ. έχομε τους πωλητές, που ασχολούνται στο τμήμα πωλήσεων για την προώθηση των πωλήσεων της επιχειρήσεως, τους λογιστές, που απασχολούνται με την παρακολούθηση της λογιστικής κινήσεως της επιχειρήσεως κ.ο.κ.

18.2 Οι ενώσεις των εργαζομένων και η σημασία τους για την οικονομία.

Όπως οι επιχειρηματίες έτσι και οι εργαζόμενοι δημιουργούν διάφορες ενώσεις, τις λεγόμενες εργατικές ενώσεις ή συνδικάτα, τα οποία προωθούν τα συμφέροντα των εργαζομένων. Ιδιαίτερα οι εργατικές ενώσεις επιδιώκουν να βελτιώσουν τους όρους παροχής της εργασίας και ειδικότερα να πετύχουν αύξηση αποδοχών, μείωση του χρόνου απασχολήσεως, βελτίωση των συνθηκών απασχολήσεως, ασφάλιση για ατυχήματα, αρρώστια ή ανεργία, συνταξιοδότηση των απομάχων της εργασίας κ.ά. Επίσης πολλές φορές επιδιώκουν να εξασφαλίσουν ειδικές συνθήκες εργασίας για τα παιδιά και τους ανάπτηρους ή τις έγκυες γυναίκες και τις μητέρες μικρών παιδιών. Τέλος, οι εργατικές ενώσεις επιδιώκουν συνήθως και άλλους ευρύτερους πολιτικούς ή κοινωνικούς στόχους.

Οι εργατικές αυτές ενώσεις διακρίνονται συνήθως σε τέσσερεις βασικές κατηγορίες:

α) Ομοιοεπαγγελματικές οργανώσεις.

Περιλαμβάνουν τούς εργαζόμενους στο ίδιο επάγγελμα και έχουν συνήθως τοπικό χαρακτήρα, δηλαδή περιλαμβάνουν τους μισθωτούς του ίδιου επαγγέλματος μιας μικρής περιοχής, λ.χ. μιας πόλεως ή ακόμη μιας επιχειρήσεως. Οι οργανώσεις

αυτές δημιουργούν συνήθως ομοιοεπαγγελματικές ομοσπονδίες, δηλαδή ενώσεις δεύτερου βαθμού, που εκπροσωπούν τους μισθωτούς του ίδιου επαγγέλματος σε μια ολόκληρη περιφέρεια ή και σε ολόκληρη τη χώρα. Η ομοιοεπαγγελματική αυτή μορφή οργανώσεως είναι από τις πιο παλιές, εφαρμόζεται όμως καί σήμερα αρκετά, γιατί έχει ένα βασικό πλεονέκτημα: ενώνει εργαζομένους που ανήκουν σε ένα επάγγελμα, με κοινά συμφέροντα, κοινές εμπειρίες κ.ά. Στην Ελλάδα υπάρχουν σήμερα περίπου 2000 τέτοια ομοιοεπαγγελματικά σωματεία και πάνω από 60 ομοιοεπαγγελματικές ομοσπονδίες.

β) Εργοστασιακές ή επιχειρησιακές οργανώσεις.

Περιλαμβάνουν τους μισθωτούς που εργάζονται στην ίδια παραγωγική μονάδα. Όπως και οι ομοιοεπαγγελματικές οργανώσεις έτσι και οι εργοστασιακές συγκροτούν δευτεροβάθμιες οργανώσεις κατά περιφέρεια, λ.χ. πόλη, νομό κ.ά., καθώς και κατά κλάδο παραγωγής σε μια περιφέρεια ή και ολόκληρη τη χώρα. Ο τύπος αυτός συνδικαλιστικών οργανώσεων αναπτύσσεται πολύ στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Οι κυριότερες οργανώσεις αυτού του τύπου είναι οι τραπεζικές, του ΟΤΕ, της Ούλεν κ.ά.

γ) Κλαδικές οργανώσεις.

Περιλαμβάνουν τούς εργαζόμενους σε ένα κλάδο παραγωγής, δηλαδή σε όλες τις επιχειρήσεις που παράγουν το ίδιο προϊόν. Τέτοιες οργανώσεις έχουν δημιουργήσει στην Ελλάδα οι μισθωτοί της βιομηχανίας τσιμέντου, οι ναυτεργάτες, οι εμπορούπαλληλοι, οι υπάλληλοι τραπεζών και πολλών δημοσίων οργανισμών.

δ) Διακλαδικές και διεπαγγελματικές οργανώσεις.

Περιλαμβάνουν μισθωτούς διαφόρων επαγγελμάτων, οι οποίοι ασχολούνται σε επιχειρήσεις που ανήκουν σε διάφορους κλάδους παραγωγής. Αυτός ο τρόπος της συνδικαλιστικής οργανώσεως δεν έχει αναπτυχθεί στη χώρα μας.

Οι διάφορες συνδικαλιστικές οργανώσεις δεύτερου βαθμού συγκροτούν οργανώσεις τρίτου βαθμού που λέγονται **συνομοσπονδίες**. Στη χώρα μας λ.χ. όλοι οι συνδικαλισμένοι Έλληνες μισθωτοί, που απασχολούνται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, εκπροσωπούνται από πέντε τέτοιες συνομοσπονδίες, η κυριότερη από τις οποίες είναι η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε). Επίσης οι μισθωτοί που απασχολούνται με σύμβαση δημόσιου δικαίου εκπροσωπούνται από την Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ), τη Συντονιστική Επιτροπή Δημοσιοϋπαλληλικών Οργανώσεων (ΣΕΔΟ) και την Ομάδα των Ανεξάρτητων Συνδικαλιστικών Οργανώσεων.

Η συνδικαλιστική οργάνωση των μισθωτών έχει μεγάλη σημασία, γιατί με τον τρόπο αυτόν οι μισθωτοί μπορούν να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. Οι συνδικαλιστικές αυτές οργανώσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση των μισθών αλλά και στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας γενικά.

18.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Ποιά είναι η σημασία των εργαζομένων και ποιές κατηγορίες διακρίνομε;
2. Πώς είναι οργανωμένοι συνδικαλιστικά οι μισθωτοί και ποιά είναι η σημασία των ενώσεων αυτών;

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ

19.1 Τί είναι το κράτος.

Στις ελεύθερες οικονομίες, που λειτουργούν με βάση το μηχανισμό της αγοράς, εκτός από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, που τα ονομάζομε **ιδιωτικούς φορείς**, ασκούν οικονομική δραστηριότητα και οι λεγόμενοι **δημόσιοι φορείς** ή το **Κράτος**, όπως συνήθως λέμε. Το Κράτος, με την πλατιά αυτή έννοια του όρου, περιλαμβάνει:

— Την Κεντρική Διοίκηση ή Κράτος με τη στενή έννοια του όρου, που αποτελείται από την Προεδρία της Δημοκρατίας, τη Βουλή, την Κυβέρνηση, τα διάφορα Υπουργεία κ.ά.

— Τους Οργανισμούς τοπικής Αυτοδιοικήσεως, δηλαδή τους Δήμους και τις Κοινότητες.

— Τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφαλίσεως, δηλαδή τα διάφορα ασφαλιστικά ταμεία, που παρέχουν συντάξεις, ιατρική περίθαλψη ή άλλες παροχές, όπως λ.χ. το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), δύο ασφαλίζονται όσοι εργάζονται στις διάφορες ιδιωτικές επιχειρήσεις, ο Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ), όπου ασφαλίζονται οι γεωργοί, το ταμείο Νομικών, όπου ασφαλίζονται οι δικηγόροι, κ.ά.

— Τις δημόσιες επιχειρήσεις, για τις οποίες μιλήσαμε πιό πάνω.

— Τα διάφορα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, λ.χ. τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, τα Κρατικά Νοσοκομεία, το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ) κ.ά.

Οι πιο πάνω δημόσιοι φορείς είναι συλλογικά όργανα και ασχολούνται συνήθως με θέματα που ενδιαφέρουν μεγάλες ομάδες ή και ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο, σε αντίθεση προς τους ιδιωτικούς φορείς, που ασχολούνται με θέματα, τα οποία ενδιαφέρουν μεμονωμένα άτομα. Το Κράτος δηλαδή ενδιαφέρεται για την προώθηση των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου ή, όπως συνήθως λέμε, για την αύξηση της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου, ενώ τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις ενδιαφέρονται συνήθως για την προώθηση των ατομικών τους συμφερόντων, δηλαδή για την αύξηση της ατομικής τους ευημερίας.

19.2 Οι επιδιώξεις του Κράτους στη σύγχρονη κοινωνία μας.

Είπαμε πιο πάνω ότι το Κράτος ενδιαφέρεται για θέματα που αφορούν μεγάλες

ομάδες του κοινωνικού συνόλου ή και ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο και προσπαθεί να λύσει τα θέματα αυτά για να αυξήσει την ευημερία μας. Ναι αλλά τί ειδικότερα επιδιώκει το Κράτος; Τί θέματα δηλαδή προσπαθεί να αντιμετωπίσει, ώστε να αυξήσει την ευημερία μας;

Οι βασικές επιδιώξεις του Κράτους είναι:

α) Να απασχολούνται όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές, χωρίς να έχομε μεγάλες αυξήσεις τιμών, δηλαδή πληθωρισμό.

Είναι φανερό ότι, αφού οι παραγωγικοί συντελεστές που έχομε στη διάθεσή μας είναι περιορισμένοι, σε σχέση με τις ανάγκες μας, θα πρέπει να τους απασχολούμε όλους για την παραγωγή αγαθών, γιατί μόνο έτσι θα κατορθώνουμε την παραγωγή της μεγαλύτερης δυνατής ποσότητας αγαθών και την ικανοποίηση των αναγκών μας στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Διαφορετικά, αν ορισμένοι συντελεστές δεν απασχολούνται, θα παράγονται λιγότερα αγαθά, θα ικανοποιούνται λιγότερες ανάγκες και δεν θα πραγματοποιείται μεγιστοποίηση της ευημερίας μας. Επίσης θα πρέπει να αποφεύγονται οι μεγάλες αυξήσεις των τιμών των αγαθών, δηλαδή ο **πληθωρισμός**, όπως συνήθως λέμε τις μεγάλες αυτές αυξήσεις τιμών, γιατί ο πληθωρισμός έχει πολλές δυσμενείς συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο και ιδιαίτερα για τα άτομα που έχουν χαμηλά εισοδήματα. Γι' αυτό το Κράτος παίρνει συνήθως πολλά μέτρα, ώστε να μην υπάρχουν παραγωγικοί συντελεστές που ενώ θέλουν να απασχοληθούν δεν υπάρχουν τρόποι, ούτε να αυξάνονται απότομα οι τιμές, δηλαδή να προκαλείται πληθωρισμός.

β) Να παράγονται όλα τα αγαθά που επιθυμεί το κοινωνικό σύνολο και στις ποσότητες που τα επιθυμεί.

Για να μεγιστοποιείται η ευημερία του κοινωνικού συνόλου θα πρέπει να παράγονται μόνο τα αγαθά που θέλει το κοινωνικό σύνολο και στις ποσότητες που επιθυμεί. Διαφορετικά, αν παράγονται αγαθά που δεν τα θέλει κανένας, θα έχομε και πάλι σπατάλη των περιορισμένων πόρων και δεν θα μεγιστοποιούμε την ικανοποίηση των αναγκών μας και επομένως την ευημερία μας. Γι' αυτό το Κράτος παίρνει μέτρα, ώστε να παράγονται τα δημόσια αγαθά, τα οποία, όπως είπαμε στην Εισαγωγή, δεν θα ήσαν διατεθειμένες να παράγουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι το Κράτος αναλαμβάνει την παροχή στο κοινωνικό σύνολο των υπηρεσιών της εθνικής άμυνας, της εσωτερικής ασφάλειας, της δικαιοσύνης κ.ά. Επίσης το Κράτος παρεμβαίνει πολλές φορές και επηρεάζει την ποσότητα ορισμένων αγαθών που χρησιμοποιείται από τους ιδιωτικούς φορείς, παίρνοντας μέτρα, ώστε άλλοτε να αυξηθεί και άλλοτε να μειωθεί η κατανάλωσή τους. Λ.χ. το Κράτος συνήθως επιδοτεί ή παρέχει δωρεάν τα αγαθά υγείας, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση κ.ά., έτσι ώστε να αυξηθεί η κατανάλωσή τους, ενώ επιβαρύνει με μεγάλους φόρους τα τσιγάρα, τα οινοπνευματώδη ποτά κ.ά., που θέλει να περιορίσει την κατανάλωσή τους.

γ) Να διανέμεται δίκαια το παραγόμενο κοινωνικό προϊόν ανάμεσα στα άτομα του κοινωνικού συνόλου.

Το Κράτος φροντίζει επίσης να μετριάζονται οι αδικίες που δημιουργεί ο μηχανι-

σμάς των τιμών στη διανομή των αγαθών που παράγονται, ανάμεσα στα άτομα του κοινωνικού συνόλου έτσι, ώστε η διανομή αυτή να ικανοποιεί το δημόσιο αίσθημα για κοινωνική δικαιοσύνη. Γ' αυτό δίνει λ.χ. τα επιδόματα ανεργίας, σε όσους δεν εργάζονται και επομένως δεν έχουν εισόδημα να ικανοποιήσουν και τις πιο βασικές τους ανάγκες· παρέχει επίσης συντάξεις, σ' αυτούς που λόγω ηλικίας ή ασθένειας δεν μπορούν νά εργασθούν ή δίνει διάφορα επιδόματα σε όσους έχουν πολλά παιδιά, για να μπορούν να τα συντηρήσουν. Γ' αυτό επίσης επιβάλλει μεγαλύτερους φόρους σε όσους έχουν μεγάλα εισοδήματα ή περιουσία, ώστε να επιβαρύνονται περισσότερο οι ψηλές εισοδηματικές τάξεις και λιγότερο οι χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και να μετριάζονται οι ανισότητες.

δ) Να αυξάνεται κάθε χρόνο η συνολική παραγωγή αγαθών με ικανοποιητικό ρυθμό και να προωθείται η οικονομική ανάπτυξη της χώρας

Τέλος, το Κράτος παίρνει μέτρα για να αυξάνεται συνέχεια η συνολική παραγωγή αγαθών, δηλαδή να προωθείται, όπως λέμε, η οικονομική ανάπτυξη της χώρας, έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες μας καλύτερα και να αυξάνεται γρηγορότερα η ευημερία μας. Φροντίζει λ.χ. για την αύξηση τών επενδύσεων καί τή δημιουργία πάγιου κεφαλαίου, που συμβάλλει στην προώθηση της οικονομικής αναπτύξεως της χώρας. Επιδιώκει την ορθολογική κατανομή των επενδύσεων στους διάφορους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, ώστε νά κατανέμονται περισσότερες επενδύσεις στους κλάδους εκείνους που πρωθιόνυν περισσότερο την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, λ.χ. στη βιομηχανία. Παίρνει μέτρα για την ορθολογική κατανομή των επενδύσεων στις διάφορες περιοχές της χώρας, έτσι ώστε να μην αναπτύσσονται μόνο ορισμένες περιοχές αλλά να πραγματοποιείται ισόρροπη ανάπτυξη όλων των περιοχών. Τέλος παίρνει μέτρα για τη βελτίωση της παραγωγικότητας, για τη βελτίωση της ποιότητας των συντελεστών, για την αύξηση του μεγέθους των οικονομικών μονάδων, για την εισαγωγή νέων τεχνολογικών μεθόδων κ.ά. παράγοντες που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

19.3 Ιστορική εξέλιξη του ρόλου του Κράτους στην οικονομία.

Οι πιο πάνω επιδιώξεις του Κράτους αναγνωρίζονται σήμερα από όλες τις κοινωνίες ότι αποτελούν κατά κάποιο τρόπο, τα καθήκοντα του Κράτους στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, απέναντι στους πολίτες του. Όλες δηλαδή οι κοινωνίες σήμερα δέχονται ότι το Κράτος πρέπει να παρεμβαίνει και να παίρνει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να μεγιστοποιείται η ευημερία του κοινωνικού συνόλου. Θα πρέπει δηλαδή να παρεμβαίνει και να αντιμετωπίζει την ανεργία ή την απότομη αύξηση των τιμών. Θα πρέπει να παρεμβαίνει ώστε να παράγονται όλα τα αγαθά που επιθυμεί το κοινωνικό σύνολο και στις ποσότητες που τα επιθυμεί. Θα πρέπει να νομιθετεί ώστε να αμβλύνονται οι ανισότητες στη διανομή της συνολικής παραγωγής και του εισοδήματος. Και τέλος θα πρέπει νά παρεμβαίνει και να προωθεί την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Ο πιο πάνω ευρύς ρόλος που αναγνωρίζεται σήμερα στο Κράτος δεν του αναγνωρίζοταν πάντοτε. Μέχρι τα τέλη του προπερασμένου αιώνα, στο Κράτος αναγνωρίζοταν συνήθως ένας πολύ περιορισμένος ρόλος. Έπρεπε π.χ. να περιορίζει βασικά τη δραστηριότητά του στή διεξαγωγή των πολέμων, δηλαδή στην παροχή της εξωτερικής ασφάλειας, καθώς επίσης και στην ανάληψη ορισμένων δραστηριοτήτων, τις οποίες δεν θα ήσαν διατεθειμένες να αναλάβουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Τέτοιες δραστηριότητες είναι λ.χ. τα δημόσια αγαθά, για τα οποία, όπως είπαμε στην αρχή, δεν είναι δυνατό να επιβάλλει κανείς τιμή και τα οποία γι' αυτό το λόγο δέν θα ήσαν διατεθειμένες να αναλάβουν οι

ιδιωτικές επιχειρήσεις. Επίσης ανελάμβανε διάφορες δραστηριότητες που απαιτούσαν μεγάλα κεφάλαια, που δεν διέθεταν ίσως οι ιδιώτες ή επικίνδυνες δραστηριότητες, τις οποίες δεν ήσαν διατεθειμένες να αναλάβουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Βέβαια στην ιστορία της ανθρωπότητας υπήρξαν και κοινωνίες όπου το Κράτος έπαιξε μεγάλο ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή, αλλά γενικά ο ρόλος του ήταν περιορισμένος, σχετικά με το ρόλο που αναγνωρίζουν οι κοινωνίες στο σύγχρονο Κράτος. Ιδιαίτερα τον περασμένο αιώνα, που είχαν επικρατήσει οι λεγόμενες θεωρίες του φιλελευθερισμού, ο ρόλος του Κράτους ήταν σχετικά περιορισμένος.

Σιγά - σιγά διώμας άρχισε να αποδίδεται μεγαλύτερη σημασία στην ανάγκη για κρατική παρέμβαση, τόσο για την άρση των κοινωνικών αδικιών, που δημιουργεί το σύστημα της ελεύθερης αγοράς, όσο και για την προώθηση των οικονομικών επιδώξεων της κοινωνίας, που ο μηχανισμός της αγοράς δεν μπορεί να πρωθήσει πάντοτε ικανοποιητικά. Ειδικότερα, στον κοινωνικό τομέα πρώτος ο γερμανός οικονομολόγος Adolf Wagner, το έτος 1879 τόνισε την ανάγκη κρατικής παρεμβάσεως για τη διόρθωση των αδικιών στη διανομή των αγαθών, ανάμεσα στα άτομα του κοινωνικού συνόλου, που μπορεί να δημιουργήσει ο μηχανισμός της ελεύθερης αγοράς.

Η ανάγκη παρεμβάσεως του Κράτους για την αντιμετώπιση της ανεργίας και του πληθωρισμού, καθώς επίσης και για την προώθηση της οικονομικής αναπτύξεως της χώρας γενικά, αναγνωρίσθηκε πολύ πρόσφατα. Πραγματικά, την ανάγκη να παρεμβαίνει το Κράτος για την άρση της ανεργίας ή του πληθωρισμού, την αναγνωρίσαμε μετά το 1936, όταν ο οικονομολόγος Keynes εξέδωκε το βιβλίο του «Money, Interest and Prices», στο οποίο δείχνει ότι μπορεί να έχομε μόνιμα ανεργία ή πληθωρισμό και δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός που να θεραπεύσει τέτοιες ανεπιθύμητες καταστάσεις. Γ' αυτό θα πρέπει να παρεμβαίνει το Κράτος και να πάρνει τα κατάλληλα μέτρα με τα οποία θα αντιμετωπίζεται η ανεργία και θα περιορίζεται η αύξηση των τιμών. Μετά δε από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο σε διλεις τις χώρες το Κράτος πήρε πολλά μέτρα για την αναδιοργάνωση της οικονομίας και την προώθηση της οικονομικής αναπτύξεως. Έτσι έγινε συνειδόηση πλέον ότι το Κράτος θα πρέπει να παρεμβαίνει όταν πρέπει και να πάρνει τα κατάλληλα μέτρα που θα επιταχύνουν την οικονομική πρόοδο μιας χώρας.

Βέβαια θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ακόμη και σήμερα υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις διάφορες χώρες σχετικά με το ρόλο του Κράτους στην οικονομία. Ειδικότερα, στις χώρες με σοσιαλιστικές κυβερνήσεις, ο ρόλος του Κράτους είναι πολύ μεγαλύτερος από ό,τι είναι στις χώρες, που το οικονομικό τους σύστημα στηρίζεται στο μηχανισμό της αγοράς. Άλλα διαφορές υπάρχουν ακόμα και ανάμεσα στις χώρες που στηρίζονται στο μηχανισμό της αγοράς. Σε ορισμένες χώρες ο ρόλος του Κράτους είναι πολύ μεγαλύτερος από το ρόλο του Κράτους σε άλλες χώρες. Ως παράδειγμα αναφέρουμε τις σημαντικές διαφορές στο μέγεθος των δημόσιων δαπανών, που χρησιμοποιείται συνήθως για τη μέτρηση του μεγέθους παρεμβάσεως του κρατικού τομέα σε μια χώρα. Σε ορισμένες χώρες, και μάλιστα στις λιγότερο αναπτυγμένες, οι δημόσιες δαπάνες αποτελούν σχετικά μικρό ποσοστό της συνολικής παραγωγής και του εισοδήματος της χώρας. Αντίθετα, στις αναπτυγμένες χώρες το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο. Σε ορισμένες χώρες της EOK λ.χ. οι συνολικές δαπάνες του Κράτους φθάνουν ή ξεπερνούν το 45% της συνολικής παραγωγής και του εισοδήματος. Εδώ στην Ελλάδα οι συνολικές δαπάνες του Κράτους φθάνουν σήμερα περίπου το 30% της συνολικής παραγωγής και του εισοδήματος της χώρας μας.

19.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

- Τί είναι το Κράτος και ποιούς επί μέρους φορείς περιλαμβάνει;
- Ποιές είναι οι βασικές επιδιώξεις του σύγχρονου Κράτους; Να αναλύσετε και να δικαιολογήσετε με λίγα λόγια καθημία από τις επιδιώξεις αυτές.
- Ποιός ήταν ο ρόλος του Κράτους τον περασμένο αιώνα και πως εξελίχθηκε μέχρι σήμερα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ

ΤΑ ΜΕΣΑ ΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

20.1 Γενικά.

Το Κράτος χρησιμοποιεί πολλά μέσα για να πραγματοποιήσει τις πιο πάνω επιδιώξεις του και να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του απέναντι στην οικονομία. Τα περισσότερα από τα μέσα αυτά έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα, δηλαδή είναι υποχρεωτικά για τούς πολίτες, ενώ ορισμένα είναι προαιρετικά και μοιάζουν πολύ με τα μέσα που χρησιμοποιούν τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις. Οι φόροι λ.χ. είναι αναγκαστικά μέσα γιατί οι πολίτες είναι υποχρεωμένοι να τους πληρώσουν, ενώ ο δανεισμός του Κράτους είναι συνήθως προαιρετικός, γιατί οι ιδιωτικοί φορείς δεν είναι υποχρεωμένοι να δανείσουν το Κράτος, όπως δεν είναι υποχρεωμένοι να δανείσουν άλλα νοικοκυριά ή επιχειρήσεις. Επίσης η τιμή του δολλαρίου ή της λίρας, που προσδιορίζεται από την Τράπεζα της Ελλάδος, έχει αναγκαστικό χαρακτήρα, γιατί τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις είναι υποχρεωμένοι να συναλλάσσονται στην τιμή αυτή.

Τα πολυάριθμα μέσα που χρησιμοποιεί το Κράτος, ανάλογα με τη φύση ή τη λειτουργία τους, ταξινομούνται σε διάφορες κατηγορίες. Οι κυριότερες κατηγορίες είναι οι εξής:

- **Τα δημοσιονομικά μέσα.**
- **Τα νομισματικά-ποστωπικά μέσα.**
- **Τα μέσα εξωτερικής οικονομικής πολιτικής.**
- **Τα μέσα άμεσου ελέγχου.**
- **Τα θεσμολογικά μέσα.**

Παρακάτω θα εξετάσουμε χωριστά καθεμιά από τις κατηγορίες αυτές μέσων δράσεως του Κράτους.

20.2 Τα δημοσιονομικά μέσα.

Στην κατηγορία αυτή μέσων περιλαμβάνονται συνήθως όλα τα μέσα δράσεως του Κράτους που έχουν σχέση με τα έσοδα και τα έξοδα του. Τα κυριότερα δημοσιονομικά μέσα είναι: οι **φόροι**, ο **δημόσιος δανεισμός**, τα **έσοδα από δημόσιες επιχειρήσεις** και οι **δημόσιες δαπάνες**.

α) Οι φόροι.

Είναι αναγκαστικές παροχές των ιδιωτικών φορέων στο Κράτος. Το ποσό φόρων που πληρώνει κάθε άτομο εξαρτάται από διάφορα κριτήρια, όπως λ.χ. το μέγεθος της περιουσίας του ή του εισοδήματός του ή και της δαπάνης του για διάφορα αγαθά. Έτσι λ.χ. τό ποσό φόρου που θα πληρώσει ένας εργάτης εξαρτάται από το μισθό του, το ποσό φόρου που θα πληρώσει ένα άτομο που κληρονόμησε μια

περιουσία ἔξαρτάται από το ύψος της περιουσίας που κληρονόμησε, ενώ το ποσό φόρου που θα πληρώσει για την κατανάλωση σιγαρέττων ἔξαρτάται από το ποσό που θα ξοδέψει για τσιγάρα. Οι φόροι που υπολογίζονται με βάση την περιουσία ενδέσ απόμου λέγονται **φόροι περιουσίας**, οι φόροι πού υπολογίζονται με βάση τη εισόδημα λέγονται **φόροι εισοδήματος** και οι φόροι που υπολογίζονται με βάση τη δαπάνη λέγονται **φόροι δαπάνης**. Οι φόροι περιουσίας και εισοδήματος μαζί λέγονται **άμεσοι φόροι**, ενώ οι φόροι δαπάνης λέγονται **έμμεσοι φόροι**.

β) Ο δημόσιος δανεισμός.

Όπως οι ιδιωτικοί φορείς έστι και το Κράτος πολλές φορές δανείζεται για να βρεί τα χρήματα που χρειάζεται να ξοδέψει. Μάλιστα το Κράτος μπορεί να δανείζεται συνέχεια και μέχρι ορισμένου σημείου να αυξάνεται το χρέος του χωρίς να έχει προβλήματα, όπως μπορεί να έχει ένας ιδιώτης που δανείζεται συνέχεια και αυξάνει πολύ το χρέος του. Το Κράτος μπορεί να δανείζεται είτε από τους πολίτες της χώρας του είτε από το εξωτερικό, δηλαδή από πολίτες άλλων Κρατών. Στην πρώτη περίπτωση ο δανεισμός λέγεται **εσωτερικός**, ενώ στη δεύτερη **εξωτερικός δημόσιος δανεισμός**. Εξάλλου το Κράτος μπορεί να δανείζεται είτε απευθείας από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, είτε από τις τράπεζες και τα ταμιευτήρια, όπου καταθέτονται τα χρήματα του κοινού.

γ) Τα έσοδα από τις δημόσιες επιχειρήσεις.

Είπαμε στο κεφάλαιο 16 ότι ορισμένες δραστηριότητες αναλαμβάνονται από το Κράτος με τη μαρφή δημοσίων επιχειρήσεων. Όταν οι επιχειρήσεις αυτές έχουν κέρδη, τα έσοδα αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να καλύψουν διάφορες δαπάνες. Είναι δηλαδή και τα καθαρά έσοδα των δημοσίων επιχειρήσεων μια πηγή εσόδων, ένα δημοσιονομικής φύσεως μέσο, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πραγματοποίηση των επιδιώξεων της δημόσιας επιχειρήσεως ή οποιουδήποτε άλλου δημόσιου φορέα που συμμετέχει στα κέρδη της επιχειρήσεως.

δ) Οι δημόσιες δαπάνες.

Μεγάλης σημασίας δημοσιονομικό μέσο είναι οι δημόσιες δαπάνες, γιατί με τις δαπάνες αυτές πληρώνει το Κράτος τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, τα ενοίκια των οικοδομών, όπου στεγάζονται οι δημόσιες υπηρεσίες, τα διάφορα άλλα έξοδα λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών κ.ά. Με τις δαπάνες που κάνει το Κράτος επίσης επιδοτεί διάφορα προϊόντα που θέλει να ενισχύσει την παραγωγή τους ή ενισχύει την οικονομική θέση ορισμένων ομάδων του κοινωνικού συνδλου που δεν έχουν εισόδημά ή το εισόδημα τους είναι χαμηλό. Λ.χ. δίνει τά επιδόματα ανεργίας, τίς συντάξεις, τα επιδόματα πολυμελών οικογενειών κ.ά. Επιδοτεί επίσης διάφορες δραστηριότητες που θέλει να ενισχύσει, όπως λ.χ. ορισμένα γεωργικά προϊόντα, τη βιομηχανία, τις εξαγωγές κ.ά.

20.3 Τα νομισματικά – πιστωτικά μέσα.

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται τα διάφορα μέσα του Κράτους που έ-

χουν σχέση με το χρήμα, και γενικά με τα νομισματικά μεγέθη της οικονομίας, και με τίς πιστώσεις. Τα κυριότερα νομισματικά - πιστωτικά μέσα που χρησιμοποιεί το Κράτος στην Ελλάδα για τον έλεγχο της οικονομίας είναι τα εξής: ο έλεγχος της ποσότητας χρήματος που κυκλοφορεί, τα επιπόκια, η κατανομή των πιστώσεων στους διάφορους τομείς και κλάδους της οικονομίας κ.ά.

α) Ο έλεγχος της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί.

Το ποσό του χρήματος που κυκλοφορεί κάθε φορά δεν είναι αυθαίρετο αλλά καθορίζεται από τις νομισματικές αρχές της χώρας και μάλιστα από την Κεντρική Τράπεζα της χώρας, δηλαδή από την Τράπεζα της Ελλάδος στη χώρα μας.

Ο έλεγχος αυτός είναι απαραίτητος γιατί το χρήμα ασκεί σημαντικές επιδράσεις στην οικονομία μας. Έτσι, ανάλογα με την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά, η Κεντρική Τράπεζα υπολογίζει πόσο χρήμα χρειάζεται η οικονομία μας για να λειτουργεί ικανοποιητικά και αυξομειώνει ανάλογα την ποσότητα. Τις γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα λ.χ., που γίνονται περισσότερες συναλλαγές και χρειάζεται θεριστότερο χρήμα, η Τράπεζα της Ελλάδος αυξάνει την ποσότητα χρήματος. Αντίθετα, σε περιπτώσεις που οι συναλλαγές είναι περιορισμένες ή που το Κράτος θέλει να τις περιορίσει, η Τράπεζα της Ελλάδος μειώνει την ποσότητα χρήματος.

β) Τα επιπόκια.

Όταν λέμε επιπόκιο, εννοούμε το ποσό χρημάτων που πρέπει να πληρώσουμε σε κάποιον για να μας δανείσει 100 δραχμές για ένα χρόνο, ή το ποσό που θέλομε να πάρομε εμείς για να δανείσουμε τα χρήματα αυτά για τον ίδιο χρόνο. Έτσι, λ.χ. αν πάρομε ένα δάνειο από το Ταχυδρομικό ταμιευτήριο για να αγοράσουμε σπίτι, θα πρέπει να πληρώνουμε τόκο με επιπόκιο 13,5%. Αν μια βιομηχανική επιχείρηση πάρει ένα δάνειο για την αγορά πάγιων περιουσιακών στοιχείων θα πληρώνει τόκο με επιπόκιο 15,5% κ.ο.κ. Τα επιπόκια καθορίζονται συνήθως από τις νομισματικές αρχές και μπορεί να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Σήμερα λ.χ. τα επιπόκια που δίνουν οι τράπεζες στο κοινό ποικίλουν από 9% μέχρι 23%. Πρόσφατα οι νομισματικές αρχές αύξησαν τα επιπόκια κατά τρεις μονάδες στις περισσότερες περιπτώσεις. Η αλλαγή των επιποκίων επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα. Επομένως τα επιπόκια αποτελούν ένα δραστικό μέσο στα χέρια του Κράτους για την άσκηση οικονομικής πολιτικής.

γ) Ο έλεγχος των πιστώσεων.

Οι νομισματικές αρχές της χώρας επίσης ελέγχουν συνήθως τις πιστώσεις που θα χορηγηθούν σε κάθε κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, ανάλογα με τη σπουδαιότητα του κλάδου για την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Έτσι λ.χ. καθορίζουν συνήθως ψηλά δραστικά όρια χρηματοδοτήσεως της βιομηχανικής ή της βιοτεχνικής δραστηριότητας, ενώ περιορίζουν δραστικά ή απαγορεύουν εντελώς τη χρηματοδότηση του εμπορίου ή του λάχιστο ορισμένων εμπορικών δραστηριοτήτων. Το εισαγωγικό εμπόριο λ.χ. συνήθως απαγορεύεται να χρηματοδοτηθεί, γιατί οι νομισματικές αρχές θέλουν να αποθαρρύνουν τις εισαγωγές. Με τον έλεγχο των πι-

στώσεων λοιπόν οι νομισματικές αρχές επηρεάζουν σημαντικά την ανάπτυξη των διαφόρων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας και ευνοούν τους κλάδους εκείνους που επηρεάζουν ευνοϊκά περισσότερο την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

20.4 Μέσα εξωτερικής οικονομικής πολιτικής.

Εδώ ταξινομούνται συνήθως τα διάφορα μέσα του Κράτους που έχουν άμεση σχέση με τις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Με τα μέσα αυτά δηλαδή το Κράτος προσπαθεί να επηρεάσει άμεσα το ύψος των εισαγωγών και εξαγωγών της χώρας και με τις επιδράσεις αυτές να πετύχει περαιτέρω ευνοϊκές επιδράσεις στην οικονομία. Τα κυριότερα μέσα εξωτερικής οικονομικής πολιτικής είναι: οι ποσοτικοί περιορισμοί των εισαγωγών ή και των εξαγωγών, οι δασμοί, ο καθορισμός της τιμής του συναλλάγματος, οι επιδοτήσεις τών εξαγωγών κ.ά.

α) Οι ποσοτικοί περιορισμοί.

Το Κράτος ελέγχει τις εισαγωγές, πολλές φορές όμως και τις εξαγωγές με την επιβολή ποσοτικών περιορισμών. Καθορίζει δηλαδή ότι μέσα σ' ένα έτος θα εισαχθεί ή θα εξαχθεί τόση ποσότητα από το αγαθό Α, τόση από το αγαθό Β κ.ο.κ. Συνήθως τέτοιοι ποσοτικοί περιορισμοί επιβάλλονται στις εισαγωγές και σπανιότερα στις εξαγωγές, γιατί οι διάφορες χώρες θέλουν να περιορίσουν τις εισαγωγές τους, επειδή έχουν συνήθως περιορισμένο συνάλλαγμα για να πληρώσουν. Εδώ στην Ελλάδα, παλιότερα που η χώρα ήταν λιγότερο αναπτυγμένη και είχαμε μεγαλύτερη στενότητα συναλλάγματος, επιβάλλαμε πολλούς ποσοτικούς περιορισμούς στις εισαγωγές. Άλλα και σήμερα μερικές φορές επιβάλλονται τέτοιοι ποσοτικοί περιορισμοί, συνήθως όμως για μικρά χρονικά διαστήματα.

β) Οι δασμοί.

Οι δασμοί είναι επιβαρύνσεις που προσθέτονται μόνο στα εισαγόμενα προϊόντα. Είναι δηλαδή φόροι και μάλιστα έμμεσοι φόροι που επιβάλλονται στα προϊόντα, αλλά επιβαρύνουν μόνο τα εισαγόμενα προϊόντα, ενώ απαλλάσσουν τα αντίστοιχα εγχώρια: ως πρός αυτό διαφέρουν από τους άλλους έμμεσους φόρους που επιβάλλονται και στα εισαγόμενα και στα εγχώρια προϊόντα. Οι δασμοί επιβάλλονται με διαφορετικούς συντελεστές στα διάφορα προϊόντα, οι οποίοι ποικίλλουν πολύ μεταξύ τους. Μερικές φορές οι δασμοί φθάνουν ή και ξεπερνούν το 100% της αξίας του προϊόντος που εισάγεται. Οι διάφοροι δασμοί που επιβάλλονται στην Ελλάδα περιλαμβάνονται σε ένα βιβλίο που είναι γνωστό ως το **Ελληνικό Δασμολόγιο Εισαγωγής**. Είναι φανερό ότι αφού οι δασμοί επιβάλλονται μόνο πάνω στα εισαγόμενα και όχι στα εγχώρια προϊόντα, με την επιβολή τους αυξάνονται οι τιμές των εισαγομένων σε σχέση με τις τιμές των παραγομένων στην Ελλάδα και επομένως μειώνεται η ζήτηση για εισαγόμενα προϊόντα, δηλαδή περιορίζονται οι εισαγωγές της χώρας.

γ) Η τιμή του ξένου συναλλάγματος.

Το Κράτος, και ειδικότερα η Κεντρική Τράπεζα κάθε χώρας, δηλαδή η Τράπεζα

της Ελλάδος στη χώρα μας, καθορίζουν τις τιμές των ξένων νομισμάτων και του ξένου συναλλάγματος γενικά. Πόσες δραχμές δηλαδή πρέπει να πληρώσει κανείς για να αγοράσει ένα δολλάριο ΗΠΑ ή μια στερλίνα ή ένα γερμανικό μάρκο καθορίζεται από την Κεντρική Τράπεζα. Οι τιμές αυτές των ξένων νομισμάτων χρησιμοποιούνται υποχρεωτικά από το κονό για τη μετατροπή ξένων νομισμάτων σε δραχμές και αντίστροφα. Είναι φανερό ότι το ύψος της τιμής του συναλλάγματος επηρεάζει άμεσα τις τιμές των εισαγομένων και εξαγομένων προϊόντων, γι' αυτό η τιμή του συναλλάγματος είναι ένα ισχυρό μέσο εξωτερικής οικονομικής πολιτικής του Κράτους.

δ) Οι επιδοτήσεις των εξαγωγών.

Το Κράτος πολλές φορές επιδοτεί τα εξαγόμενα προϊόντα, πληρώνει δηλαδή ένα ορισμένο ποσό για κάθε μια μονάδα προϊόντος που εξάγεται. Αυτό γίνεται σήμερα στη χώρα μας για διάφορα γεωργικά ή βιομηχανικά προϊόντα. Η επιδότηση των προϊόντων διαφέρει ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκει το προϊόν. Είναι φανερό ότι, όταν επιδοτούμε τις εξαγωγές, μειώνομε το κόστος παραγωγής τους, επομένως οι εξαγωγές μπορούν να μειώσουν τις τιμές τους και επομένως τα προϊόντα μας να γίνονται πιο συναγωνιστικά στο εξωτερικό και αυξάνονται έτσι οι εξαγωγές μας. Γι' αυτό οι επιδοτήσεις των εξαγωγών αποτελούν ένα σημαντικό μέσο εξωτερικής οικονομικής πολιτικής για την προώθηση των εξαγωγών. Οι επιδοτήσεις όμως αυτές δεν είναι ελεύθερες, γιατί υπάρχουν διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν τις χώρες να προβαίνουν σε τέτοιες επιδοτήσεις, γι' αυτό συνήθως γίνονται με συγκαλυμμένο τρόπο. Στη χώρα μας λ.χ. επιδοτούμε τα επιπλόκια δανεισμού των εξαγωγικών επιχειρήσεων ή τους επιπρέπομε να αφαιρούν από τα κέρδη, για τα οποία πρόκειται να φορολογηθούν ένα ορισμένο ποσό, ώστε να μειώνονται τα κέρδη και να πληρώνουν επομένως λιγότερο φόρο.

20.5 Μέσα άμεσου ελέγχου.

Στην κατηγορία αυτή ταξινομούνται συνήθως τα διάφορα μέσα, με τα οποία το Κράτος παρεμβαίνει άμεσα και ρυθμίζει διάφορες οικονομικές σχέσεις των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Τέτοια μέσα άμεσου ελέγχου είναι πάρα πολλά. Ενδεικτικά αναφέρομε εδώ και θα αναλύσουμε μέ λίγα λόγια τα εξής:

α) Τα κατώτατα δρια μισθών και ημερομισθίων.

Οι μισθοί και τα ημερομίσθια με τα οποία αμείβονται οι εργαζόμενοι, δηλαδή οι τιμές των υπηρεσιών των εργαζομένων, καθορίζονται, όπως και οι τιμές των αγαθών, με βάση την προσφορά και τη ζήτηση. Αν λ.χ. ζητάμε πολλές υπηρεσίες των γιατρών και η προσφορά είναι μικρή, η αμοιβή των γιατρών θα είναι μεγάλη. Αντίθετα, αν υπάρχουν πολλοί γιατροί και η ζήτηση για τις υπηρεσίες τους είναι μικρή, οι αμοιβές τους θα είναι χαμηλές. Το ίδιο αν ζητάμε πολύ τις υπηρεσίες ενός ηλεκτρολόγου και υπάρχουν λίγοι ηλεκτρολόγοι, η αμοιβή τους θα είναι μεγάλη και αντίστροφα. Μερικές φορές όμως είναι δυνατό οι συνθήκες στην αγορά να είναι τέτοιες που, αν αφήσουμε ελεύθερη την αγορά να καθορίσει την αμοιβή των συντελεστών, θα είναι απαράδεκτα χαμηλές και θα γίνεται επομένως εκμετάλλευση

των εργαζομένων. Γι' αυτό το Κράτος παρεμβαίνει και καθορίζει κατώτατα όρια μισθών και ημερομισθίων, καθορίζει δηλαδή τον ελάχιστο μισθό ή ημερομίσθιο που είναι υποχρεωμένες να δώσουν οι επιχειρήσεις στούς εργαζόμενους. Ο καθορισμός των κατωτάτων αυτών ορίων μισθών και ημερομισθίων είναι ένα δραστικό μέσο άμεσου ελέγχου των μισθών και ημερομισθίων από το Κράτος.

β) Καθορισμός ανώτατων αρίθμησεως των τιμών των τελικών προϊόντων.

Οι τιμές των τελικών προϊόντων προσδιορίζονται με βάση τη ζήτηση και την προσφορά, όπως εξηγήσαμε στο κεφάλαιο 10. Εντούτοις, πολλές φορές μπορεί να διαμορφωθούν τέτοιες καταστάσεις στην αγορά, ώστε οι τιμές να αυξάνουν πολύ γρήγορα. Το Κράτος τότε παρεμβαίνει και καθορίζει ανώτατα όρια αυξήσεως τιμών των διαφόρων προϊόντων. Πραγματικά σήμερα, όπου παρατηρούνται τάσεις σημαντικών αυξήσεων των τιμών, το Υπουργείο Εμπορίου έχει παρέμβει και δεν επιτρέπει αυθαίρετες αυξήσεις τιμών, αλλά καθορίζει αυτό τα ανώτατα επιτρεπτά όρια αυξήσεως τιμών. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η εκμετάλλευση των καταναλωτών.

γ) Οι τιμές ασφάλειας των γεωργικών προϊόντων.

Οι τιμές των γεωργικών προϊόντων καθορίζονται με βάση τη ζήτηση και την προσφορά κάθε προϊόντος, όπως γίνεται και με τα άλλα προϊόντα. Πολλές φορές όμως στην αγορά διαμορφώνονται τέτοιες συνθήκες, ώστε οι τιμές των γεωργικών προϊόντων να είναι πολύ χαμηλές και να μη καλύπτουν οι γεωργοί ούτε τό κόστος παραγωγής των προϊόντων. Για να αποφύγει λοιπόν την εκμετάλλευση των γεωργών από τους καταναλωτές, το Κράτος παρεμβαίνει και καθορίζει κατώτατες τιμές για τα γεωργικά προϊόντα, που λέγονται **τιμές ασφάλειας**. Το Κράτος δηλαδή ανακοινώνει ότι το λάδι λ.χ. το αγοράζει το ίδιο στην τιμή των x δραχμών. Αυτό σημαίνει ότι οι γεωργοί μπορούν να πωλήσουν το λάδι τους στο Κράτος στην κατώτατη αυτή τιμή, αν στην αγορά δεν διαμορφωθούν συνθήκες που να προσδιορίσουν καλύτερη τιμή.

20.6 Θεσμολογικά μέσα.

Τέλος το Κράτος έχει στη διάθεσή του διάφορα θεσμολογικής φύσεως μέσα, με τα οποία μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Τέτοια θεσμολογικά μέσα διαθέτει το Κράτος πολλά. Στην εκπαίδευση λ.χ. καθορίζει το Κράτος το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων στα Πανεπιστήμια ή καθορίζει τις βαθμίδες εκπαιδεύσεως και το χρόνο φοιτήσεως σε κάθε βαθμίδα. Καθορίζει επίσης την ημερομηνία που αρχίζουν και τελειώνουν τα μαθήματα, τόν τρόπο πού θα λειτουργούν τα ιδιωτικά σχολεία και τα φροντιστήρια κ.ά.

20.7 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Να αναφέρετε τις κυριότερες κατηγορίες μέσων δράσεως του Κράτους.
2. Τι είναι τα δημοσιονομικά μέσα και ποιές είναι οι κυριότερες κατηγορίες τέτοιων μέσων;
3. Τι είναι οι φόροι και σε ποιές βασικές κατηγορίες τους διακρίνομε;
4. Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα δημοσίων δαπανών και να εξηγήσετε τη σημασία τους για την οικονομία μας.

5. Τί είναι τα νομισματικά-πιστωτικά μέσα; Να αναφέρετε και να αναλύσετε με λίγα λόγια τα κυριότερα νομισματικά-πιστωτικά μέσα που χρησιμοποιούμε στην Ελλάδα.
  6. Τί είναι τα μέσα εξωτερικής οικονομικής πολιτικής; Να αναφέρετε και να αναλύσετε με λίγα λόγια τα κυριότερα μέσα εξωτερικής οικονομικής πολιτικής.
  7. Τί είναι τα μέσα δμεσου ελέγχου; Να αναφέρετε και να αναλύσετε με λίγα λόγια ορισμένα τέτοια μέσα.
  8. Τί είναι τα θεσμολογικά μέσα; Να αναφέρετε μερικά παραδείγματα τέτοιων μέσων.
-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

21.1 Έννοια και σημασία του προγραμματισμού.

Είπαμε ποι πάνω ότι το Κράτος χρησιμοποιεί σειρά μέσων με τα οποία παρεμβαίνει στην οικονομία μας. Τα μέσα αυτά αποβλέπουν στο να επιτύχει την καλύτερη χρησιμοποίηση των περιορισμένων πόρων της οικονομίας και να μεγιστοποιήσει τήν ευημερία της κοινωνίας. Τα διάφορα αυτά μέσα δύνανται κάποιο συντονισμό, ώστε να χρησιμοποιηθούν πιο αποτελεσματικά. Ο συντονισμός αυτός γίνεται συνήθως στα πλαίσια του οικονομικού προγραμματισμού. Όταν λέμε οικονομικό προγραμματισμό, εννοούμε συνήθως τη διαδικασία, με την οποία μια κοινωνία προσπαθεί να επρεάσει, να κατευθύνει και μερικές φορές να ελέγξει τη χρησιμοποίηση των διαθεσίμων οικονομικών πόρων, για να επιτύχει τους στόχους που επδιώκει.

Ο προγραμματισμός έχει μεγάλη σημασία για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, γιατί μόνο όταν χρησιμοποιούνται οι πόροι με βάση κάποιο πρόγραμμα μπορεί η κοινωνία να επιτύχει την καλύτερη χρησιμοποίησή τους και να επιταχύνει έτσι την οικονομική ανάπτυξη τής χώρας. Τη σημασία του οικονομικού προγραμματισμού μπορεί κανείς να αντιληφθεί καλύτερα, αν αναλογισθεί απλώς τί θα γινόταν με ένα νοικοκυρίο που χρησιμοποιεί τους πόρους που διαθέτει απρογραμμάτιστα. Το αποτέλεσμα θα ήταν οπωσδήποτε να μην ικανοποιεί τις ανάγκες του στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό· αυτό θα συμβεί γιατί αν δεν έχει ένα πρόγραμμα που να καθορίζει ποιες ανάγκες θα ικανοποιήσει, πότε και με ποιά αγαθά θα τις ικανοποιήσει, τότε θα μπορούσε να ικανοποιεί λιγότερο επιτακτικές ανάγκες καί νά αφήνει ανικανοποίητες άλλες περισσότερο επιτακτικές. Θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιεί αγαθά που είναι λιγότερο κατάλληλα για την ικανοποίηση μιας ανάγκης και να τα στερεί από την ικανοποίηση άλλων αναγκών, για τις οποίες είναι καταλληλότερα. Το ίδιο ακριβώς θα συμβεί σε μια επιχείρηση που δεν έχει πρόγραμμα. Δεν θα μπορεί να επιτύχει μεγιστοποίηση των κερδών της και πιθανόν να έχει ζημίες και να πτωχεύσει.

Αλλά αν ο προγραμματισμός είναι απαραίτητος για ένα νοικοκυρίο ή μια επιχείρηση, καταλαβαίνετε πόσο πιο απαραίτητος είναι για την οικονομία ως σύνολο, γιατί εδώ έχουμε ασύγκριτα μεγαλύτερη ποσότητα πόρων που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και οι φορείς που παίρνουν τις διάφορες αποφάσεις είναι πολλοί και καθένας απ' αυτούς έχει συνήθως δικούς του στόχους. Θα πρέπει λοιπόν να προγραμματίσουμε τη χρησιμοποίηση αυτών των πόρων, δηλαδή να επηρεάσουμε και να κατευθύνουμε τη χρησιμοποίηση των διαθεσίμων οικονομικών πόρων, ώστε να επιτύχουμε τους διάφορους στόχους που επδιώκουμε.

21.2 Κατηγορίες προγραμμάτων.

Ο οικονομικός προγραμματισμός μπορεί να διακριθεί σε διάφορες κατηγορίες, με βάση ορισμένα χαρακτηριστικά. Οι κυριότερες κατηγορίες οικονομικού προγραμματισμού είναι:

α) Ανάλογα με την κάλυψη του προγραμματοποιού

Με βάση τον αριθμό των δραστηριοτήτων που καλύπτονται από τον προγραμματισμό, διακρίνομε δύο κατηγορίες: το **μερικό** προγραμματισμό και τον **καθολικό** προγραμματισμό. Ο μερικός προγραμματισμός καλύπτει ένα ή εν πάσῃ περιπτώσει ορισμένους μόνο τομείς της οικονομίας, λ.χ. τη γεωργία ή τη βιομηχανία κ.ο.κ., και όχι όλες τις οικονομικές δραστηριότητες της χώρας. Μπορεί επίσης και να καλύπτει μόνο ένα περιορισμένο αριθμό επενδυτικών σχεδίων, τα οποία είναι δυνατόν να αναφέρονται σε διάφορους τομείς και τα οποία καταρτίζονται συνήθως και εκτελούνται από διάφορους δημόσιους φορείς. Αντίθετα, ο καθολικός προγραμματισμός καλύπτει τις οικονομικές δραστηριότητες ολόκληρης της οικονομίας. Ο καθολικός προγραμματισμός αποτελεί την πιο προηγμένη μορφή προγραμματισμού, γιατί μόνο έτσι μπορεί κανείς να συντονίσει όλα τα μέσα και να επηρεάσει αποτελεσματικά την ορθόλογη χρησιμοποίηση των παραγωγικών πόρων. Ενώ τα μερικά προγράμματα δεν δίνουν τη δυνατότητα να αξιολογηθούν όλες οι ανάγκες της κοινωνίας και να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά οι συνολικοί πόροι και οι δυνατότητες της οικονομίας για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών.

β) Ανάλογα με το χρονικό ορίζοντα του προγραμματοποιού

Ανάλογα με τη χρονική περίοδο που καλύπτει στο πρόγραμμα, διακρίνομε τον προγραμματισμό σε τρεις κατηγορίες: Το μακροχρόνιο προγραμματισμό ή προγραμματισμό μακροχρόνιας προοπτικής, το μεσοχρόνιο προγραμματισμό και το βραχυχρόνιο προγραμματισμό.

Ο **μακροχρόνιος προγραμματοποιός** καλύπτει συνήθως μεγάλη περίοδο (15-20 χρόνια) και αποτελεί το πλαίσιο για την κατάρτιση των προγραμμάτων βραχύτερης διάρκειας. Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει ουσιαστικά τις γενικές γραμμές χρησιμοποίησεως των πόρων σε μεγάλη χρονική περίοδο. Γι' αυτό και οι στόχοι του είναι συνήθως γενικοί και λιγότερο δεσμευτικοί από τους στόχους των προγραμμάτων βραχύτερης διάρκειας. Τα προγράμματα αυτά έχουν μεγάλη σημασία, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τη λήψη αποφάσεων που θα δεσμεύσουν τους φορείς οικονομικής πολιτικής για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα ή που προκαλούν επιπτώσεις για μεγάλη χρονική περίοδο. Τέτοιες αποφάσεις θα πρέπει να παίρνονται και να εντάσσονται απαραίτητα στα πλαίσια ενός μακροχρόνιου προγράμματος.

Ο **μεσοπρόθεσμος προγραμματοποιός**, που είναι και η συνηθέστερη μορφή προγραμματισμού, καλύπτει συνήθως μια περίοδο που κυμαίνεται από 4-6 χρόνια. Η σχετικά βραχεία περίοδος, που καλύπτουν τα προγράμματα αυτά, συντελεί ώστε να είναι περισσότερο ακριβή από τα μακροχρόνια. Αυτό συμβαίνει γιατί μπορούμε σχετικά εύκολα να προβλέπομε σε ικανοποιητικό βαθμό τις οικονομικές συνθήκες που θα επικρατήσουν κατά τη διάρκεια του προγράμματος και να διατυπώσομε αρ-

κετά συγκεκριμένους στόχους. Γι' αυτό και ο μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός είναι περισσότερο δεσμευτικός από το μακροπρόθεσμο. Πάντως τα μεσοπρόθεσμα προγράμματα καθορίζουν τους στόχους που πρέπει να πραγματοποιηθούν στο τέλος της περιόδου που καλύπτουν και δεν αναφέρονται σε επί μέρους υποπεριόδους.

Ο **βραχυχρόνιος προγραμματισμός**, που είναι συνήθως ετήσιος, καλύπτει ακριβώς το κενό που αφήνει ο μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός, δηλαδή καθορίζει επακριβώς τί θα πρέπει να γίνει μέσα σε κάθε χρόνο, έτσι ώστε να υλοποιηθεί το μεσοπρόθεσμα πρόγραμμα. Στο ετήσιο πρόγραμμα δηλαδή περιλαμβάνονται οι στόχοι που πρέπει να πραγματοποιηθούν μέσα στο συγκεκριμένο χρόνο και συντονίζονται τα μέσα δράσεως του Κράτους για την πραγματοποίηση αυτών των στόχων. Τέοια ετήσια προγράμματα λ.χ. αποτελούν ο τακτικός προϋπολογισμός του Κράτους καθώς επίσης και το ετήσιο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων.

γ) Ανάλογα με τη γεωγραφική κάλυψη.

Ανάλογα με τη γεωγραφική κάλυψη των προγραμμάτων διακρίνομε δύο κατηγορίες προγραμματισμού: τον εθνικό προγραμματισμό και τον περιφερειακό προγραμματισμό.

Ο **εθνικός προγραμματισμός** αναφέρεται στο σύνολο της χώρας, δηλαδή περιλαμβάνει όλους τους στόχους της κοινωνίας και όλα τα μέσα δράσεως του Κράτους. Αντίθετα ο περιφερειακός προγραμματισμός αναφέρεται στις διάφορες περιφέρειες της χώρας και περιλαμβάνει μόνο τους στόχους και τα μέσα δράσεως του Κράτους για κάθε μια περιφέρεια.

21.3 Σύντομη ιστορική εξέταση της εξελίξεως του προγραμματισμού στην Ελλάδα.

Η κατάρτιση καθολικών και επιστημονικά θεμελιωμένων προγραμμάτων οικονομικής αναπτύξεως στην Ελλάδα άρχισε ουσιαστικά στο τέλος της δεκαετίας του 1950. Μέχρι τότε καταρτίζονταν διάφορα μερικά προγράμματα, τα οποία είχαν συνήθως ειδικούς σκοπούς, γι' αυτό και η κάλυψη τους ήταν σχετικά περιορισμένη. Μέχρι το 1952 λ.χ. τα προγράμματα αυτά είχαν ως κύριο σκοπό να παρουσιάζουν πις ανάγκες της χώρας για την εξασφάλιση εξωτερικής βοήθειας, γι' αυτό και ήσαν περιορισμένης καλύψεως. Όμοια, το Τριετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως, που καταρτίσθηκε το 1953, περιλάμβανε περιορισμένους στόχους, με βασικότερο την αποκατάσταση της νομισματικής ισορροπίας στη χώρα, που είχε τότε διαταραχθεί. Ο χαρακτήρας αυτός των προγραμμάτων οφειλόταν στις δυνατότητες της χώρας, οι οποίες ήταν περιορισμένες για την κατάρτιση πιο ολοκληρωμένων προγραμμάτων, λόγω ελλείψεως μέσων και ιδιαίτερα ειδικευμένων στελεχών.

Από το 1957 όμως άρχισε συστηματικότερη προσπάθεια δημιουργίας των βασικών προϋποθέσεων για την κατάρτιση προγραμμάτων οικονομικής αναπτύξεως. Έτσι οργανώθηκαν ειδικές υπηρεσίες, τόσο για την προετοιμασία του απαραίτητου στατιστικού υλικού όσο και για την κατάρτιση των προγραμμάτων. Στα πλαίσια αυτά καταβλήθηκαν προσπάθειες για την αναδιοργάνωση της Εθνικής Στατιστικής

Υπηρεσίας, καθώς και του Υπουργείου Συντονισμού, όπου ιδρύθηκε ειδική Διεύθυνση Προγραμματισμού. Το τελευταίο ενισχύθηκε με κατάλληλο προσωπικό, μεταξύ των οποίων και ξένοι εμπειρογνώμονες, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί πιο αποτελεσματικά στο έργο του προγραμματισμού. Με βάση τα νέα αυτά δεδομένα, καταρτίσθηκε το πρώτο σχετικά πλήρες πρόγραμμα οικονομικής αναπτύξεως, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1960 και κάλυπτε την περίοδο 1960-1964.

Ιδιαίτερη όμως σημασία για την προώθηση του προγραμματισμού στη χώρα μας είχε η δημιουργία, το 1964, ειδικού οργανισμού, του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), στον οποίο ανατέθηκε η κατάρτιση των οικονομικών προγραμμάτων της χώρας. Με τη δημιουργία του οργανισμού αυτού και την επάνδρωσή του με κατάλληλα ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, μεταξύ των οποίων και πολλοί ξένοι εμπειρογνώμονες, δημιουργήθηκαν όλες οι προϋποθέσεις για την κατάρτιση πιο επιστημονικά θεμελιωμένων καθολικών προγραμμάτων αναπτύξεως. Έτσι, σε διάστημα δύο ετών, το ΚΕΠΕ κατάρτισε το πρώτο ολοκληρωμένο καθολικό πρόγραμμα αναπτύξεως της χώρας, το οποίο παραδόθηκε στην Κυβέρνηση το 1966 και κάλυπτε την περίοδο 1966-1970.

21.4 Το νέο πενταετές πρόγραμμα αναπτύξεως της Ελλάδας 1978-1982.

Το νέο πενταετές πρόγραμμα αναπτύξεως της χώρας μας καλύπτει την περίοδο 1978-1982, που είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ελληνική οικονομία, γιατί στην περίοδο αυτή, η χώρα μας θα ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Είναι επομένως μια περίοδος, μέσα στην οποία η Ελληνική οικονομία πρέπει να κάνει σημαντικές προόδους και να αναπροσαρμοσθεί, έτσι ώστε να αντιμετωπίσει το συναγωνισμό από τις πιο αναπτυγμένες χώρες-μέλη της ΕΟΚ.

Το νέο πρόγραμμα αναπτύξεως προβλέπει μέσο ετήσιο ρυθμό αυξήσεως του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος σε σταθερές τιμές ίσο με 6% ή, κάτω από τις χειρότερες συνθήκες, ίσο με 5%. Η συμβολή κάθε τομέα στο ρυθμό αυτό αυξήσεως φαίνεται στον Πίνακα 21.4.1. Στην περίπτωση που πραγματοποιηθεί ο ρυθμός αναπτύξεως 6%, γίνονται δύο υποθέσεις σχετικά με την εξέλιξη του προϊόντος κατά τομέα. Στην πρώτη υπόθεση θεωρείται ότι το προϊόν της μεταποιήσεως θα αυξηθεί με σχετικά χαμηλό ρυθμό αυξήσεως (6,5%), ενώ στη δεύτερη περίπτωση το προϊόν του κλάδου αυτού θα αυξηθεί με ταχύτερο (7,5%). Η τελική διάρθρωση της παραγωγής του 1982 κάτω από τις δύο εναλλακτικές υποθέσεις διαμορφώσεως των μεγεθών, φαίνεται στις στήλες 3 – 6 (Πίνακας 21.4.1). Όπως προκύπτει και από τη σύγκριση της διαρθρώσεως της παραγωγής το έτος 1982 με την αντίστοιχη διάρθρωσή της κατά το έτος 1977, που παρουσιάζεται στην τελευταία στήλη του πίνακα, η συμβολή του πρωτογενή, αλλά και του τριτογενή τομέα στην περίπτωση που θα πραγματοποιηθεί ο ρυθμός 6%, θα μειωθεί και θα αυξηθεί η συμβολή του δευτερογενή τομέα στη συνολική παραγωγή.

Η σύνθεση εξάλλου της εθνικής δαπάνης, την οποία προβλέπει το πρόγραμμα, εμφανίζεται στον Πίνακα 21.4.2. Οι δύο πρώτες στήλες του πίνακα αυτού δείχνουν το ρυθμό αυξήσεως της κάθε κατηγορίας δαπάνης, οι δύο επόμενες δείχνουν τη σύνθεση της δαπάνης το έτος 1982, κάτω από τους δύο εναλλακτικούς ρυθμούς αναπτύξεως της οικονομίας, και η τελευταία στήλη του πίνακα δείχνει τη σύνθεση της εθνικής δαπάνης το έτος 1977. Όπως φαίνεται από τον πίνακα

ΠΙΝΑΚΑΣ 21.4.1

Η εξέλιξη του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της χώρας μας στην περίοδο 1978-1982

Τομέας παραγωγής	Ρυθμός 5%	Ρυθμός 6%		Ποσοστιαία διάρθρωση τού προϊόντος το 1982			Σύνθεση παραγωγής το έτος 1977
		Υπόθεση A	Υπόθεση B	Ρυθμός 5% A	Ρυθμός 6% A	Ρυθμός 6% B	
Πρωτογενής Δευτερογενής (Μεταποίηση)	4,0 5,4 (5,0)	4,5 7,0 (6,5)	3,5 7,4 (5,5)	13,5 33,6 (21,4)	13,3 34,5 (22,0)	12,7 35,3 (23,0)	14,3 33,0 (21,5)
Τριτογενής	5,1	5,8	5,7	52,9	52,2	52,0	52,7
Σύνολο	5,0	6,0	6,0	100,0	100,0	100,0	100,0

21.4.2 η συνολική κατανάλωση θα αυξηθεί με λίγο χαμηλότερο ρυθμό από τον αντίστοιχο ρυθμό αυξήσεως των επενδύσεων, με αποτέλεσμα να μειωθεί η ποσοστιαία συμμετοχή της πρώτης και να αυξηθεί η ποσοστιαία συμμετοχή της δεύτερης, στη συνολική εθνική δαπάνης της οικονομίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21.4.2

Η εξέλιξη της εθνικής δαπάνης της χώρας μας στην περίοδο 1978-1982

Κατηγορία Δαπάνης	Ρυθμός μεταβολής δαπάνης		Σύνθεση δαπάνης το 1982		Σύνθεση δαπάνης το 1977
	Ρυθμός ΑΕΠ 5%	Ρυθμός ΑΕΠ 6%	Ρυθμός ΑΕΠ 5%	Ρυθμός ΑΕΠ 6%	
1. Κατανάλωση	5,2	5,3	78,3	75,5	78,4
2. Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	5,4	9,3	19,1	22,0	19,1
3. Αυξομείωση αποθεμάτων	11,6	11,6	2,6	2,5	1,9
Σύνολο Εθνικής Δαπάνης	5,4	6,3	100,0	100,0	100,0

21.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

- Τι είναι ο προγραμματισμός και ποια η σημασία του για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας;
- Ποιες είναι οι κυριότερες κατηγορίες προγραμμάτων και με ποια κριτήρια κάνομε τη διάκριση;
- Πώς διακρίνουμε τον προγραμματισμό ανάλογα με την κάλυψη;
- Πώς διακρίνουμε τον προγραμματισμό ανάλογα με τη χρονική περίοδο που καλύπτει;
- Τι είναι ο εθνικός και το περιφερειακός προγραμματισμός;
- Να γράψετε μιά σύντομη έκθεση σχετικά με την εξέλιξη του προγραμματισμού στη χώρα μας από τις αρχές της δεκαετίας του 1950.
- Ποιοι είναι οι βασικοί στόχοι του προγράμματος οικονομικής αναπτύξεως της χώρας που καλύπτει την περίοδο 1978-1982.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

22.1 Τί είναι η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και γιατί δημιουργήθηκε.

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, (ΕΟΚ), είναι οικονομική ένωση ορισμένων χωρών της Ευρώπης, η οποία έχει ως σκοπό την ευρύτερη συνεργασία των χωρών αυτών για την προαγωγή της ευημερίας των λαών τους. Η οικονομική αυτή ένωση ιδρύθηκε με βάση ειδική συνθήκη, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη, γι' αυτό και λέγεται Συνθήκη της Ρώμης, την 25η Μαρτίου 1957 και άρχισε να εφαρμόζεται την 1η Ιανουαρίου 1958. Τη συνθήκη αυτή υπέγραψαν αρχικά έξι χώρες: Το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία. Αργότερα, το 1973, προσχώρησαν στην οικονομική αυτή ένωση τρεις άλλες χώρες: η Δανία, η Ιρλανδία και η Μεγάλη Βρετανία. Πρόσφατα, την 28 Μαΐου 1979, έγινε πλήρες μέρος της ΕΟΚ και η χώρα μας, η οποία είχε συνδεθεί με την Κοινότητα με βάση μια ειδική συμφωνία, που υπογράφηκε στην Αθήνα το 1961 και που είναι γνωστή ως η Συμφωνία των Αθηνών.

Η βασική επιδίωξη των χωρών που υπέγραψαν τη Συνθήκη της Ρώμης ήταν να δημιουργήσουν μια ενιαία αγορά, μέσα στην οποία θα μπορούσαν να κινούνται ελεύθερα, δηλαδή χωρίς να επιβάλλονται περιορισμοί, τόσο τα προϊόντα όσο και οι παραγωγικοί συντελεστές, όπως συμβαίνει σήμερα, μέσα σε μια χώρα. Όπως δηλαδή σήμερα στην Ελλάδα τα προϊόντα κινούνται ελεύθερα ανάμεσα στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας, λ.χ. από την Πελοπόννησο ή την Κρήτη στην Αθήνα και αντίθετα, χωρίς να τους επιβάλλομε κανένα δασμό ή ποσοτικό περιορισμό, έτσι και μέσα στην ΕΟΚ, οι χώρες που μετέχουν σ' αυτή ανέλαβαν με τη Συνθήκη της Ρώμης, την υποχρέωση να καταργήσουν όλους τους δασμούς και τους ποσοτικούς περιορισμούς, που έθετε καθεμιά στις εισαγωγές της από τις άλλες χώρες. Αυτό έχει κιόλας συντελεσθεί και σήμερα καμία χώρα της ΕΟΚ δεν επιβάλλει δασμούς στα προϊόντα που εισάγει από τις άλλες χώρες-μέλη της ΕΟΚ. Έτσι λ.χ. τα προϊόντα που εισάγει η Ιταλία από τη Γαλλία ή τη Γερμανία δεν υποβάλλονται σε δασμούς και το ίδιο κάνει η Γαλλία ή η Γερμανία για τα προϊόντα που εισάγουν από την Ιταλία. Όλες όμως αυτές οι χώρες επιβάλλουν δασμούς στα προϊόντα που εισάγουν από χώρες που δεν είναι μέλη της ΕΟΚ. Μάλιστα όλες οι χώρες της ΕΟΚ επιβάλλουν τους ίδιους δασμούς σε κάθε προϊόν, έχουν όπως λέμε **κοινό εξωτερικό δασμολόγιο**.

Είναι φανερό ότι με τη κατάργηση των δασμών από το εμπόριο μεταξύ των χω-

ρών της ΕΟΚ ανοίγεται μια μεγάλη αγορά, μέσα στην οποία μπορούν ελεύθερα να πωλούν τα προϊόντα τους όλες οι επιχειρήσεις των χωρών-μελών της κοινότητας. Ενώ με την ταυτόχρονη διατήρηση των δασμών στις εισαγωγές των χωρών-μελών από ξένες χώρες, προστατεύεται η αγορά αυτή από το συναγωνισμό των επιχειρήσεων των ξένων χωρών.

Επί πλέον, η Συνθήκη της Ρώμης προβλέπει την ελεύθερη διακίνηση των συντελεστών παραγωγής, δηλαδή της εργασίας και του κεφαλαίου. Έτσι η Συνθήκη προβλέπει και έχει κιόλας τεθεί σε εφαρμογή, την ελεύθερη εγκατάσταση των εργαζομένων σε οποιαδήποτε χώρα της ΕΟΚ θέλουν. Οι εργάτες ή οι ελεύθεροι επαγγελματίες της Ιταλίας λ.χ. μπορούν ελεύθερα να εγκατασταθούν και να εργασθούν στην Αγγλία, τη Γαλλία, ή τη Γερμανία και το ίδιο γίνεται για τους Άγγλους ή τους Γάλλους κ.ο.κ. Επίσης προβλέπεται καί εφαρμόζεται ήδη η ελεύθερη διακίνηση των κεφαλαίων ανάμεσα στις χώρες-μέλη της ΕΟΚ. Ένας Γερμανός επιχειρηματίας λ.χ. μπορεί να αρχίσει ελεύθερα μια επιχείρηση στη Γαλλία με τις ίδιες ακριβώς διατυπώσεις που θα χρειάζονται και ένας Γάλλος επιχειρηματίας.

Τέλος οι χώρες-μέλη της ΕΟΚ ανέλαβαν την υποχρέωση να εναρμονίσουν την οικονομική τους πολιτική σε διάφορους τομείς, έτσι ώστε να μην παρεμποδίζεται η επιτυχία των στόχων της Κοινότητας. Ιδιαίτερη σημασία έχει η υποχρέωση των χωρών για εναρμόνιση της γεωργικής τους πολιτικής, όπου προβλέπεται κοινή γεωργική πολιτική από όλες τις χώρες-μέλη. Οι τιμές δηλαδή των γεωργικών προϊόντων καθορίζονται από την Κοινότητα που, όταν χρειάζεται επιδοτήσεις των γεωργικών προϊόντων αυτές δίνονται επίσης από ένα κοινό ταμείο που έχει δημιουργήσει η ΕΟΚ. Η εναρμόνιση αυτή έχει κιόλας συντελεσθεί. Επί πλέον προβλέπεται εναρμόνιση της νομισματικής πολιτικής των χωρών της ΕΟΚ, που τελικά θα καταλήξει στην υιοθέτηση του ίδιου νομίσματος από όλες τις χώρες-μέλη. Προβλέπεται επίσης εναρμόνιση των φορολογικών συστημάτων όλων των χωρών, της πολιτικής μεταφορών, της ενεργειακής πολιτικής κ.ο.κ. Σε όλους αυτούς τους τομείς έχει πραγματοποιηθεί αρκετή πρόοδος μέχρι σήμερα και συνεχίζεται η διαδικασία περαιτέρω εναρμονίσεως.

22.2 Η σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ.

Όπως είπαμε, η χώρα μας συνδέθηκε με την ΕΟΚ με ειδική συμφωνία, που υπογράφηκε στην Αθήνα στις 9 Ιουλίου 1961, και είναι γνωστή ως η Συμφωνία των Αθηνών. Η συμφωνία αυτή κυρώθηκε με το νόμο 4226 της 14ης Μαρτίου 1962 και άρχισε και ισχύει από το Νοέμβριο του ίδιου έτους. Προτιμήθηκε τότε η σύνδεση της χώρας μας με την ΕΟΚ με ειδική συμφωνία και όχι η πλήρης ένταξη, γιατί η οικονομία μας ήταν λιγότερο αναπτυγμένη από την οικονομία των χωρών-μελών της ΕΟΚ και δεν θα μπορούσε να αντέξει στο συναγωνισμό τους, αν δεχόταν και αυτή αμέσως όσα προβλέπει η Συμφωνία της Ρώμης. Γ' αυτό με τη Συμφωνία των Αθηνών δημιουργήθηκε ένα ειδικό μεταβατικό καθεστώς, αρκετά ευνοϊκό για την οικονομία μας, ώστε να μπορέσει να αναπτυχθεί περισσότερο και να προσαρμοσθεί προς τις οικονομίες των χωρών της ΕΟΚ, για να μπορέσει τελικά να μετάσχει ως ισότιμο μέλος.

Η Συμφωνία των Αθηνών περιλαμβάνει κυρίως διατάξεις που αφορούν την απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών της ΕΟΚ. Ειδικότερα πρόβλεπε την πλήρη κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών που επιβάλλονταν από την Ελλάδα και από τις χώρες-μέλη της ΕΟΚ στο εμπόριο μεταξύ τους και την υιοθέτηση από την Ελλάδα του κοινού δασμολογίου που εφαρμόζουν όλες οι χώρες της ΕΟΚ στις εισαγωγές από τρίτες χώρες. Η προσαρμογή δύμας για τη χώρα μας προβλεπόταν να γίνει σταδιακά για να περιορισθούν οι δυσμενείς επιδράσεις στην παραγωγή μας και ιδιαίτερα στη βιομηχανική μας παραγωγή, που θα προερχόταν από τον ανταγωνισμό από τις επιχειρήσεις της ΕΟΚ, οι οποίες θα μπορούσαν να παράγουν με χαμηλότερο κόστος. Έτσι, ενώ η ΕΟΚ ανέλαβε την υποχρέωση να καταργήσει γρήγορα τους δασμούς και τους ποσοτικούς περιορισμούς που έβαζε στις εισαγωγές από τη χώρα μας, στην Ελλάδα δόθηκε μια αρκετά μεγάλη περίοδος μέσα στην οποία θα έπρεπε σταδιακά να καταργήσει τους δασμούς που επέβαλε στις εισαγωγές της από χώρες της ΕΟΚ και να αναπροσαρμόσει τους δασμούς στις εισαγωγές από τρίτες χώρες προς το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΟΚ. Ειδικότερα, τα βιομηχανικά προϊόντα διαιρέθηκαν σε δύο κατηγορίες: Σε δύο προϊόντα δεν παράγονταν στην Ελλάδα, όταν υπογράφηκε η Συμφωνία των Αθηνών, ούτε υπήρχε προοπτική να παραχθούν στα αμέσως επόμενα από τη συνθήκη χρόνια και σε δύο παράγονταν στη χώρα μας κατά την ημερομηνία της συνδέσεως ή μπορούσαν να παραχθούν στα αμέσως επόμενα χρόνια. Για τα πρώτα καθορίσθηκε περίοδος 12 ετών, μέσα στην οποία θα έπρεπε σταδιακά να καταργηθούν οι δασμοί, με δέκα διαδοχικές μειώσεις, από τις οποίες η πρώτη έγινε την 1/11/1962 και η τελευταία την 1/11/1974. Για τα δεύτερα καθορίσθηκε περίοδος 22 ετών, μέσα στην οποία θα έπρεπε σταδιακά να καταργηθούν οι δασμοί, με δέκα τέσσερεις διαδοχικές μειώσεις, από τις οποίες η πρώτη έγινε την 1/11/1962 και η τελευταία προβλεπόταν να πραγματοποιηθεί την 1/11/1984. Αντίστοιχες μεταβολές θα έπρεπε να κάνει η χώρα μας στους δασμούς που επέβαλε στις εισαγωγές από τρίτες χώρες μέχρις ότου εναρμονισθούν προς το κοινό δασμολόγιο της ΕΟΚ. Οι προσαρμογές αυτές ήσαν συνήθως μειώσεις δασμών, γιατί όταν η χώρα μας συνδέθηκε με την ΕΟΚ επέβαλε συνήθως στις εισαγωγές της από τρίτες χώρες δασμούς πολύ ψηλότερους από τους δασμούς που προβλέπει το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΟΚ.

Αλλά εκτός από την κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών από το εμπόριο μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ και την εναρμόνιση του δασμολογίου της χώρας μας προς το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΟΚ, η Συμφωνία των Αθηνών περιλαμβάνει διατάξεις αναφορικά με την εναρμόνιση της πολιτικής της χώρας μας σε ορισμένους τομείς και ιδιαίτερα στο γεωργικό τομέα. Επί πλέον περιλαμβάνει διατάξεις για τη συμμετοχή της ΕΟΚ στη χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας, για την παροχή τεχνικής βοήθειας στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και την υποβοήθηση της επενδύσεως κοινωνικών Κεφαλαίων στην Ελλάδα, έτσι ώστε να γίνει δυνατή η επιτάχυνση της αναπτύξεως της οικονομίας μας.

22.3 Η εξέλιξη της Συμφωνίας Συνδέσεως και η οριστική ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ.

Μετά από την υπογραφή της, άρχισε να εφαρμόζεται σταδιακά η Συμφωνία των

Αθηνών και από τα δύο μέρη. Άλλα η εφαρμογή της σε ορισμένους τομείς συνάντησε πολλές δυσκολίες στην πράξη και δεν προχώρησε με ρυθμό ικανοποιητικό. Έτσι η μόνη ουσιαστική πρόοδος ήταν στον τελωνειακό τομέα, όπου και τα δύο μέρη ακολούθησαν τα προβλεπόμενα από τη Συμφωνία Αθηνών για την κατάργηση των δασμών από το εμπόριο μεταξύ Ελλάδος και ΕΟΚ, καθώς επίσης και για την προσαρμογή του ελληνικού εξωτερικού δασμολογίου προς το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΟΚ. Δεν προχώρησε όμως στην ουσία καθόλου η εναρμόνιση της γεωργικής πολιτικής, όπου η χώρα μας θα είχε πολλά οφέλη και πολλές φορές παραβιάζονταν από την ΕΟΚ οι ειδικές διατάξεις που αφορούσαν την ευνοϊκή μεταχείριση ορισμένων ελληνικών γεωργικών προϊόντων που εξάγονταν στην ΕΟΚ. Έτσι λ.χ. πολλές φορές η ΕΟΚ επέβαλε διάφορες εισφορές στα εισαγόμενα στην Κοινότητα ελληνικά ροδάκινα, πορτοκάλια και τοματοπολτό, τα οποία ήσαν συναγωνιστικά με τα παραγόμενα στην ΕΟΚ. Τέλος, δεν προχώρησε ικανοποιητικά η Συμφωνία των Αθηνών στον τομέα της χρηματοδότησεως της ελληνικής οικονομίας, και της παροχής τεχνικής βοήθειας στην επαγγελματική εκπαίδευση και στην υποβοήθηση επενδύσεως κοινοτικών κεφαλαίων στην Ελλάδα.

Ένας από τους βασικούς λόγους που η Συμφωνία των Αθηνών δεν εξελίχθηκε ικανοποιητικά σε όλους τους τομείς ήταν ότι με την ειδική αυτή σχέση η Ελλάδα δεν μετείχε στα όργανα και τους μηχανισμούς λήψεως αποφάσεων στην ΕΟΚ. Αυτό είχε ως συνέπεια να λαμβάνονται δλες αυτές οι αποφάσεις με απουσία της Ελλάδας και να μη μπορεί επομένως να τις επηρεάσει για να διασφαλίσει τα συμφέροντά της. Επί πλέον τα ελληνικά συμφέροντα δεν λαμβάνονταν αρκετά υπόψη όταν η ΕΟΚ διαμόρφωνε την κοινή πολιτική της στους διάφορους τομείς ή όταν έκλεινε συμφωνίες με τρίτες χώρες κ.ο.κ. Αυτός ήταν ένας από τους βασικούς οικονομικούς λόγους, που η Κυβέρνηση αποφάσισε την οριστική ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ, παράλληλα με τα προβαλλόμενα πολιτικά οφέλη της ενισχύσεως της πολιτικής σταθερότητας στη χώρα μας. Έτσι, την 12/6/1975, η χώρα μας υπέβαλε αίτηση για πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ και την 28η Μαΐου 1979 υπογράφηκε στην Εθήνα η σχετική συμφωνία εντάξεως. Με βάση τη Συμφωνία αυτή η Ελλάδα γίνεται πλήρες μέλος της ΕΟΚ από την 1η Ιανουαρίου 1981. Άλλα δεν θα εφαρμόσει αρέσως από την ημερομηνία αυτή δλα όσα ισχύουν στις χώρες της ΕΟΚ. Προβλέπεται μεταβατική περίοδος πέντε ετών, που για ορισμένα θέματα είναι μικρότερη και για άλλα μεγαλύτερη, μέσα στην οποία η Ελλάδα θα πρέπει σταδιακά να εναρμονισθεί προς την Κοινότητα.

22.4 Οικονομικές επιδράσεις από τη σύνδεσή μας με την ΕΟΚ.

Η σύνδεση της χώρας μας με την ΕΟΚ άσκησε ποικίλες επιδράσεις στην οικονομία μας. Βέβαια, επειδή η μόνη πρόοδος που έχει γίνει μέχρι σήμερα περιορίζεται ουσιαστικά στον τελωνειακό τομέα, δηλαδή στην σταδιακή μείωση των δασμών των εισαγωγών μας από την ΕΟΚ όσο και από τις τρίτες χώρες, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των εισαγωγών μας τόσο από την Κοινότητα όσο και από τον υπόλοιπο κόσμο. Οι επιδράσεις όμως αυτές είχαν και άλλες δευτερογενείς επιδράσεις στην παραγωγή, στην απασχόληση κ.ά. Επίσης η σύνδεση της χώρας μας με την ΕΟΚ, που προέβλεπε και τη δυνατότητα πλήρους ειντήξεως της Ελλάδας στην

ΕΟΚ, άσκησε οπωσδήποτε σημαντικές πέσεις πάνω στον επιχειρηματικό κόσμο, και ιδιαίτερα στη βιομηχανία μας, για να εκσυγχρονισθεί και να γίνει πιο παραγωγική, προκειμένου να αντιμετωπίσει το συναγωνισμό από τις επιχειρήσεις της ΕΟΚ.

Το μέγεθος των επιδράσεων που άσκησε η μέχρι σήμερα σύνδεσή μας με την ΕΟΚ δεν είναι εύκολο να υπολογισθεί. Ούτε καν οι επιδράσεις της συνδέσεως στις εξαγωγές και τις εισαγωγές μας δεν μπορούν εύκολα να υπολογισθούν, γιατί τοσο οι εξαγωγές όσο και οι εισαγωγές μας επηρεάσθηκαν από πολλούς άλλους παράγοντες και είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς την επίδραση καθενός από τους παράγοντες αυτούς και επομένως να απομονώσει την επίδραση της συνδέσεώς μας με την ΕΟΚ. Ο Πίνακας 22.4.1 παρουσιάζει το εμπόριο της χώρας μας με την ΕΟΚ σε ορισμένα έτη μετά από τη σύνδεση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22.4.1

Το εμπόριο της Ελλάδας με την ΕΟΚ σε οριακά έτη μετά από τη σύνδεση

Έτος	Εξαγωγές στην ΕΟΚ	Συνολικές εξαγωγές	Ποσοστό εξαγωγών στην ΕΟΚ	Εισαγωγές της Ελλάδας από την ΕΟΚ	Συνολικές εισαγωγές	Ποσοστό εισαγωγών μας από την ΕΟΚ
1962	3.474,9	7.503,1	46,3	11.887,2	21.037,9	56,5
1965	4.463,6	9.833,3	45,4	17.538,0	34.012,2	51,6
1970	10.004,0	19.276,3	52,2	29.284,2	58.750,3	49,8
1975	30.724,1	74.174,1	41,4	73.164,5	149.607,8	48,9
1977	48.364	101.330,6	47,7	107.071,8	200.089,6	53,5

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, «το εμπόριο της Ελλάδας κατά χώρα».

Ξαγωγές μας στην ΕΟΚ αυξήθηκαν πολύ γρήγορα μεταξύ 1965 και 1970, με συνέπεια το ποσοστό των εξαγωγών προς την ΕΟΚ να αυξηθεί από 45,4% σε 52,2%. Βέβαια, μετά από το 1970 υπάρχει μια σημαντική κάμψη του ποσοστού αυτού, αλλά αυτή η πτώση πιθανόν οφείλεται και στη μεγάλη αύξηση των εξαγωγών μας στις Αραβικές χώρες που, όπως θα δούμε πιο κάτω, έγινε μέσα στην περίοδο αυτή. Άλλα και από την ανάλυση της εξελίξεως των συνολικών μας εισαγωγών φαίνεται ότι οι στασιαστικές μειώσεις των δασμών πρέπει να έχουν ασκήσει την επίδρασή τους, αν κρίνει κανείς από την ταχεία αύξησή τους τα τελευταία χρόνια.

22.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Τί είναι η ΕΟΚ, πότε έγινε, γιατί έγινε και ποιές χώρες συμμετέχουν σ' αυτή;
2. Πότε συνδέθηκε η Ελλάδα με την ΕΟΚ, γιατί συνδέθηκε και ποιές είναι οι βασικές διατάξεις της Συμφωνίας των Αθηνών;
3. Ποιά ήταν η εξέλιξη της συνδέσεώς μας με την ΕΟΚ από την ημέρα που υπογράφηκε η Συμφωνία των Αθηνών μέχρι σήμερα;
4. Ποιές είναι οι πιθανές επιδράσεις που άσκησε η σύνδεσή μας με την ΕΟΚ στην οικονομίας μας και ιδιαίτερα στις εξαγωγές και τις εισαγωγές μας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

23.1 Το μέγεθος της αγοράς των Αραβικών χωρών.

Μια περιοχή, που απέκτησε τελευταία ιδιαίτερη σημασία στη διεθνή οικονομική σκηνή, είναι ο Αραβικός κόσμος. Ο λόγος για τον οποίο η περιοχή απέκτησε τη σημασία αυτή είναι ότι με τις διαδοχικές αυξήσεις των τιμών του πετρελαίου τα τελευταία 5-6 χρόνια, τα εισοδήματα της περιοχής αυξήθηκαν πολύ γρήγορα και επομένως η περιοχή εξελίχθηκε και εξελίσσεται συνέχεια σε μια υπολογίσιμη αγορά, τόσο για επενδύσεις όσο και κυρίως για εξαγωγές. Έτσι οι περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες έχουν στρέψει την προσοχή τους προς την περιοχή αυτή.

Η περιοχή κατοικείται σήμερα από πληθυσμό 150 περίπου εκατ. κατοίκων, που αυξάνεται με σχετικά μεγάλους ρυθμούς. Το συνολικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν της περιοχής το έτος 1977 ήταν περίπου 175 δισεκ. δολλάρια, δηλαδή 7 φορές περίπου μεγαλύτερο από το ακαθάριστο εθνικό προϊόν της χώρας μας. Το μέσο κατά κεφαλή (μέσο κατά άτομο) ακαθάριστο εθνικό προϊόν της περιοχής ως σύνολο το ίδιο έτος ήταν 1.200 δολλάρια περίπου.

Το συνολικό δύμας ακαθάριστο εθνικό προϊόν της περιοχής αυτής είναι πολύ άνισα κατανεμημένο ανάμεσα στις διάφορες Αραβικές χώρες, με συνέπεια το κατά κεφαλή ακαθάριστο εθνικό προϊόν να κυμαίνεται από 110 δολλάρια για τη Σομαλία, 300 δολλάρια για τη Μαυριτανία, την Αίγυπτο, το Σουδάν και τη Λαϊκή Δημοκρατία της Υεμένης, μέχρι 12 χιλιάδες δολλάρια περίπου για το Κατάρ, 13 χιλιάδες δολλάρια περίπου για το Κουβέιτ και 15 χιλιάδες δολλάρια περίπου για τα Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Ο Πίνακας 23.1.1 περιέχει τον πληθυσμό, το συνολικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν και το κατά κεφαλή ακαθάριστο εθνικό προϊόν των χωρών του Αραβικού Συνδέσμου, για το έτος 1977, καθώς επίσης και τους μέσους ετήσιους ρυθμούς μεταβολής του πληθυσμού και του πραγματικού κατά κεφαλή ακαθάριστου εθνικού προϊόντος μεταξύ των ετών 1960-1976 και 1970-1976. Όπως φαίνεται από τον πίνακα, παρά τη σημαντική αύξηση του πληθυσμού, το πραγματικό κατά κεφαλή ακαθάριστο εθνικό προϊόν των περισσότερων χωρών, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, αυξήθηκε με αρκετά μεγάλους ρυθμούς: αυτό φυσικά οφείλεται στη μεγάλη ανάπτυξη, που γνώρισαν οι περισσότερες από τις χώρες αυτές. Επομένως έχουμε μια αγορά, που αναπτύσσεται πολύ γρήγορα και αποκτά συνεχώς και μεγαλύτερη σημασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23.1.1.

Πληθυσμός και απαθύρωτο εθνικό προϊόν των Αραβικών Χωρών το έτος 1977

Χώρα	Πληθυσμός οι χιλιάδες κατοίκους	Απαθύρωτο εθνικό προϊόν σε τρέχουσες ημέρες	Κατά κεφαλή απαθύρωτο εθνικό προϊόν σε εκατ. δολάρια	Ρυθμοί μεταβολής			
				Πληθυσμός	1980 - 76	1970 - 76	1980 - 76
1. Αγγλίας	39.214	12.230	310	2.5	2.3	1.3	3.1
2. Αλγερία	16.987	18.950	1.110	3.3	3.5	1.8	3.8
3. Αραβική Δημοκρατία της Υεμένης	6.514	2.130	380	—	—	—	—
4. Ενεργά Αραβική Εμιράτα	780	10.810	14.420	—	—	—	—
5. Ιαπωνία	2.881	2.040	710	3.3	3.1	1.6	3.8
6. Ιράν	11.910	18.260	1.830	3.3	3.4	3.6	7.1
7. Κατάρ	215	2.510	11.870	—	—	—	—
8. Καυκάσιο	1.090	13.850	12.700	8.6	6.6	-3.2	-2.2
9. Λαϊκή Δημοκρατία της Υεμένης	1.797	680	320	3.2	2.9	-5.2	-6.6
10. Λιβανός	3.371	—	—	2.7	3.1	—	—
11. Λιβύη	2.636	17.820	6.880	4.1	4.1	7.3	-6.6
12. Μαρόκο	17.696	10.100	570	2.4	2.5	2.1	3.1
13. Μαυριτανία	1.525	410	270	2.1	2.4	3.7	2.9
14. Μαρόκο	343	1.300	3.790	—	—	—	—
15. Ομάν	820	2.070	2.520	—	—	—	—
16. Σαουδική Αραβία	9.250	46.110	4.980	2.8	3.0	6.5	9.5
17. Σεράκια	3.880	410	110	2.4	2.4	-0.3	-0.6
18. Σαουδάν	16.536	4.910	300	2.5	2.9	0.0	2.3
19. Σύρια	7.900	7.110	900	3.4	3.3	2.2	2.2
20. Τυνησία	5.873	5.070	860	2.2	2.4	4.2	6.9
Σύνολο Αραβικών Χωρών	149.978	176.470	1.177	—	—	—	—
ΕΛλάδα	9.240	25.980	2.810	0.5	0.7	0.4	4.1

Πηγή: World Bank, *World Bank Atlas*, 1978

23.2 Η εξέλιξη του εμπορίου της Ελλάδας με τις Αραβικές χώρες.

Οι εμπορικές σχέσεις τής Ελλάδας με τις Αραβικές χώρες γνώρισαν σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Οι συνολικές εξαγωγές της χώρας μας στην περιοχή αυξήθηκαν με πολύ μεγάλους ρυθμούς με συνέπεια να αποτελούν σήμερα ένα σημαντικό ποσοστό των συνολικών μας εξαγωγών. Μέσα στην τριετία 1975-1978 οι εξαγωγές μας στην περιοχή υπερδιπλασιάσθηκαν. Έτσι οι συνολικές εξαγωγές προς όλες τις Αραβικές χώρες το έτος 1978 αντιπροσώπευαν 25 δισεκ. δραχμές και αποτελούσαν περισσότερο από το 20% των συνολικών μας εξαγωγών σε ολόκληρο τον κόσμο, ενώ το έτος 1970 οι συνολικές μας εξαγωγές στις χώρες αυτές αντιπροσώπευαν ποσοστό μικρότερο από το 7% των συνολικών μας εξαγωγών. Το σημαντικότερο εξαγώγιμο προϊόν στην περιοχή είναι τα τσιμέντα. Επίσης τα προϊόντα διυλίσεως πετρελαίου και ο καπνός σε φύλλα μετέχουν με αξιόλογα ποσοστά στις εξαγωγές στην περιοχή. Άλλα προϊόντα που εξάγονται σε σημαντικές ποσότητες είναι τα διάφορα οικοδομικά υλικά, τρόφιμα (κυρίως ελιές, τοματοπολτός κ.ά.), διάφορα προϊόντα της σιδηροβιομηχανίας, της νηματουργίας, της φαρμακοβιομηχανίας κ.ά. Πάντως ο αριθμός των προϊόντων που εξάγομε σε αξιόλογες ποσότητες στην περιοχή είναι σχετικά περιορισμένος. Πραγματικά, λιγότερα από 50 προϊόντα αντιπροσωπεύουν περίπου τα $\frac{2}{3}$ των εξαγωγών μας στην περιοχή.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η αύξηση των εισαγωγών μας. Σήμερα οι εισαγωγές μας από την περιοχή αυτή αποτελούν περίπου το 15% των συνολικών μας εισαγωγών από όλο τον κόσμο, ενώ το 1970 αποτελούσαν ποσοστό μικρότερο από 5%. Βέβαια η σημαντική αυτή αύξηση των εισαγωγών μας οφείλεται στην αλματώδη αύξηση των τιμών του πετρελαίου, που αποτελεί και το βασικό προϊόν εισαγωγής.

Αναλυτική εικόνα του εμπορίου της Ελλάδας με τις διάφορες Αραβικές χώρες κατά το έτος 1978 παρέχει ο Πίνακας 23.2.1. Όπως φαίνεται από τον πίνακα, οι συνολικές μας εξαγωγές προς τις χώρες που περιλαμβάνονται στον πίνακα ήσαν 25 δισεκ. δραχμές, ενώ οι συνολικές μας εισαγωγές ήσαν 29,5 δισεκ. δραχμές, με συνέπεια να υπάρχει ένα έλλειμμα ίσο με 4,7 δισεκ. δραχμές περίπου. Επίσης, όπως φαίνεται από τον πίνακα, το ισοζύγιο μας με τις περισσότερες χώρες παρουσιάζει πλεόνασμα. Το μεγάλο έλλειμμα υπάρχει βασικά στο εμπόριο μας με τη Σαουδική Αραβία που οφείλεται στις μεγάλες μας εισαγωγές πετρελαίου.

23.3 Απασχόληση Ελλήνων στην περιοχή.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η οικονομική δραστηριότητα την οποίαν έχουν αναλάβει Έλληνες και ιδιαίτερα ελληνικές τεχνικές εταιρίες στην περιοχή. Οι εταιρίες αυτές εκτελούν έργα μεγάλης σημασίας, όπου απασχολείται και σημαντικός αριθμός Ελλήνων μηχανικών και τεχνιτών. Η συνολική αξία των έργων αυτών υπολογίζεται ότι ξεπερνά τα 15 δισεκ. δραχμές και ο αριθμός των απασχολουμένων μηχανικών και τεχνιτών τους 8 χιλιάδες. Επί πλέον η χώρα μας καλύπτει ένα μεγάλο μέρος από τις ανάγκες των χωρών αυτών σε ειδικευμένο προσωπικό. Μόνο στη Σαουδική Αραβία υπολογίζεται ότι εργάζονται σήμερα πάνω από 10 χιλιάδες Έλληνες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.1.

Το εμπόριο της Ελλάδας με τις Αραβικές χώρες το έτος 1978 (σε εκατ. δραχμές)

Χώρα		Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο
1.	Αίγυπτος	3.216	4.977	- 1.761
2.	Αλγερία	1.513	12	+ 1.501
3.	Αραβική Δημοκρατία της Υεμένης	303	-	+ 303
4.	Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα	756	1	+ 755
5.	Ιορδανία	943	26	+ 917
6.	Ιράκ	1.162	2.651	- 1.489
7.	Κατάρ	293	-	+ 293
8.	Κουβέιτ	899	1	+ 898
9.	Λαϊκή Δημοκρατία της Υεμένης	47	9	+ 38
10.	Λίβανος	1.484	155	+ 1.329
11.	Λιβύη	4.180	753	+ 3.427
12.	Μαρόκο	82	161	- 79
13.	Μαυριτανία	-	6	- 6
14.	Μπαχρέιν	88	249	- 161
15.	Όμάν	117	-	+ 117
16.	Σαουδική Αραβία	7.459	15.096	- 7.637
17.	Σομαλία	268	7	+ 261
18.	Σουδάν	171	494	- 323
19.	Συρία	1.087	1.844	- 757
20.	Τυνησία	955	3.031	- 2.076
Σύνολο		24.823	29.473	- 4.654

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, **Το Εμπόριο της Ελλάδας μετά χώρες**.

23.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

- Γιατί ο αραβικός κόσμος απέκτησε τα τελευταία χρόνια τόση σημασία από οικονομική άποψη;
- Πώς εξελίχθηκε το εμπόριο της χώρας μας με τις Αραβικές χώρες και ποιές είναι οι προοπτικές του;
- Ποιά η σημασία των Αραβικών χωρών από άποψη απασχολήσεως Ελλήνων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΆΛΛΕΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

24.1 Το μέγεθος της αγοράς των Βαλκανικών χωρών.

Μια άλλη περιοχή που παρουσιάζει ενδιαφέρον να εξετάσουμε, λόγω κυρίως της γειτνιάσεως με τη χώρα μας, είναι η περιοχή των Βαλκανίων. Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει, εκτός από την Ελλάδα, την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και την Τουρκία. Οι πέντε αυτές Βαλκανικές χώρες είχαν το έτος 1977 πληθυσμό περίπου 100 εκατ. κατοίκους, δηλαδή δεκαπλάσιο από τον πληθυσμό της Ελλάδας, και συνολικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν σε τρέχουσες τιμές αγοράς γύρω στα 150 δισεκ. δολλάρια, δηλαδή διπλάσιο του συνολικού ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της χώρας μας.

Με εξαίρεση την Αλβανία και την Τουρκία, οι άλλες τρεις χώρες της περιοχής βρίσκονται σε αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο αναπτύξεως, το οποίο δεν διαφέρει πολύ σημαντικά μεταξύ τους. Έτσι, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 24.1.1, το κατά κεφαλή ακαθάριστο εθνικό προϊόν και των τριών χωρών το έτος 1977 είχε ξεπέρασε τα 1.500 δολλάρια και στη Βουλγαρία μάλιστα είχε ξεπέρασε τα 2.500 δολλάρια. Πάντως, το κατά κεφαλή ακαθάριστο εθνικό προϊόν δύον των χωρών είναι κατώτερο από το αντίστοιχο μέγεθος για τη χώρα μας, το οποίο την ίδια περίοδο, ήταν 2.800 δολλάρια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24.1.1

Πληθυσμός και ακαθάριστο εθνικό προϊόν των Βαλκανικών χωρών το έτος 1977

Χώρα	Πληθυσμός σε χιλιάδες	'Ακαθάριστο εθνικό προϊόν σε εκατ. δολ. τρέχουσες τιμές	Κατά κεφαλή 'Ακαθάριστο εθνικό προϊόν	Ρυθμοί μεταβολής			
				Πληθυσμού		'Ακαθάριστου εθνικού προϊόντος	
				1960 - 76	1970 - 76	1960 - 76	1970 - 76
1. Αλβανία	2.818	1.690	.610	2,7	2,4	4,5	3,6
2. Βουλγαρία	8.813	22.780	2.580	0,7	0,5	4,5	4,0
3. Γιουγκοσλαβία	21.720	42.550	1.960	1,0	0,9	5,6	5,8
4. Ρουμανία	21.670	34.260	1.580	1,0	0,9	8,4	10,1
5. Τουρκία	41.935	48.640	1.510	2,5	2,5	4,1	4,7
Σύνολο	98.785	147.820	1.528	—	—	—	—
Ελλάς	9.240	25.980	2.811	0,5	0,7	6,4	4,1

Πηγή: World Bank, *World Bank Atlas 1978*

Όπως φαίνεται καθαρά από τις δύο τελευταίες στήλες του Πίνακα 24.1.1, δύες οι χώρες έχουν πετύχει αρκετά ψηλούς ρυθμούς αναπτύξεως κατά την περίοδο 1960-1976. Η Ρουμανία μάλιστα έχει κατορθώσει πολύ μεγαλύτερο ρυθμό από τη χώρα μας, ιδιαίτερα στην περίοδο 1970-1976, όπου ο ρυθμός αναπτύξεως της ήταν 2,5 φορές μεγαλύτερος από το αντίστοιχο ρυθμό αναπτύξεως της χώρας μας.

Τα Βαλκάνια επομένως αποτελούν αρκετά αξιόλογη αγορά, όχι βέβαια όσο του μεγέθους και των προοπτικών της αγοράς των αραβικών χωρών, που εξετάσαμε πιο πάνω.

24.2 Οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με τις Βαλκανικές χώρες.

Παρά το σχετικά μεγάλο μεγεθος της αγοράς των υπολοίπων Βαλκανικών χωρών και παρά τα πλεονεκτήματα που δίνει στη χώρα μας η γειτνίαση με τις χώρες αυτές, οι οικονομικές μας σχέσεις είναι σχετικά περιορισμένες. Η αιτία πρέπει να αναζητηθεί στο διαφορετικό πολιτικο-οικονομικό σύστημα που ισχύει στις τέσσερις από αυτές και του κλίματος ελλείψεως εμπιστοσύνης που υπάρχει ανάμεσα στη χώρα μας και στην Τουρκία.

Έτσι το εμπόριο της χώρας μας με τις άλλες Βαλκανικές χώρες είναι σχετικά περιορισμένο. Το σύνολο των εξαγωγών μας και στις πέντε χώρες το έτος 1978 ήταν 191 εκατ. δολλάρια και αντιπροσώπευε ποσοστό γύρω στο 5% των συνολικών εξαγωγών της χώρας μας, ενώ το σύνολο των εισαγωγών μας από τις χώρες αυτές ήταν 253 εκατ. δολλάρια και αντιπροσώπευε ποσοστό γύρω στο 3% των συνολικών εισαγωγών μας. Ο Πίνακας 24.2.1 παρέχει μια εικόνα της εξελίξεως του συνολικού μας εμπορίου, με καθεμία από τις άλλες Βαλκανικές χώρες για τα τρία έτη 1976, 1977 και 1978. Εκείνο που παρατηρεί κανείς είναι ότι οι εισαγωγές μας από κάθε χώρα είναι μεγαλύτερες από τις εξαγωγές μας, με εξαίρεση την Αλβανία, για τα δύο τελευταία, τη Βουλγαρία για τον τελευταίο χρόνο, και την Τουρκία για όλα τα χρόνια. Οι συνολικές μας εισαγωγές επίσης είναι μεγαλύτερες από τις συνολικές μας εξαγωγές και στα τρία χρόνια.

Δηλαδή το συνολικό μας εμπορικό ισοζύγιο με τις χώρες αυτές, είναι παθητικό. Η διαφορά αυτή του εμπορικού μας ισοζυγίου καλύπτεται συνήθως με την εξαγωγή υπηρεσιών από μέρους της χώρας μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24.2.1

Το Εμπόριο της Ελλάδας με τις άλλες Βαλκανικές χώρες 1976-1978 (εκατ. δολάρια)

Χώρα	1976			1977			1978		
	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Ισοζύγιο
Αλβανία	6,4	4,0	- 2,4	9,4	4,5	+ 4,9	11,2	2,7	+ 8,5
Βουλγαρία	33,7	41,8	- 8,1	41,7	52,2	-10,5	51,1	50,8	+ 0,3
Γιουγκοσλαβία	43,2	56,2	- 13,0	78,5	101,2	- 22,7	59,8	126,0	- 66,2
Ρουμανία	51,8	63,7	- 11,9	45,4	52,8	- 7,4	61,2	67,5	- 6,3
Τουρκία	6,5	1,5	+ 5,0	12,8	1,8	+ 11,0	7,9	8,3	+ 1,6
Σύνολο	141,6	187,2	- 25,6	187,8	212,5	- 24,7	191,2	253,3	- 62,1

Οι εξαγωγές μας προς τις χώρες αυτές περιλαμβάνουν κυρίως τράφιμα και ιδιαίτερα γεωργικά προϊόντα, μεταξύ των οποίων τα εσπεριδοειδή, οι ελιές κ.ά. κατέχουν πρωτεύουσα θέση. Εξάγομε όμως και ορισμένες πρώτες ύλες και βιομηχανικά προϊόντα, ιδιαίτερα μάλιστα στην Αλβανία. Στην Τουρκία τα κύρια προϊόντα είναι πετρελαιοειδή. Τα κυριότερα προϊόντα που εισάγομε, είναι καύσιμα, ξυλεία, διάφορα μηχανήματα και ορισμένα άλλα βιομηχανικά προϊόντα. Από την Τουρκία εισάγομε ορισμένα είδη λαϊκής τέχνης.

24.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις.

1. Να συγκρίνετε τις Βαλκανικές χώρες με βάση το κατά κεφαλή εισόδημα και το ρυθμό αναπτύξεως που πέτυχαν στα τελευταία χρόνια.
2. Πώς είναι σήμερα οι οικονομικές μας σχέσεις και ιδιαίτερα το εμπόριο με τις άλλες Βαλκανικές χώρες;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στο Παράρτημα αυτό παρουσιάζομε ορισμένες έννοιες σχετικά με τα συνολικά μεγέθη της οικονομίας (προϊόν, εισόδημα και δαπάνη) που χρησιμοποιούνται μερικές φορές στο κείμενο. Έτσι ο μαθητής που έχει το ενδιαφέρον, μπορεί να ανατρέξει, εδώ για να δει πώς ορίζομε και πώς μετράμε τα μεγέθη αυτά.

1. *Εθνικό προϊόν, εθνικό εισόδημα και εθνική δαπάνη.*

Είπαμε πιο πάνω πώς ορίζεται η αξία ενός αγαθού. Αν αθροίσουμε την αξία όλων των αγαθών που παράγονται μέσα σε μια περίοδο, με τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών που ανήκουν σε όλους τους κατοίκους μιας χώρας, τότε έχουμε το συνολικό **εθνικό προϊόν** της χώρας. Επομένως, **εθνικό προϊόν είναι το μέγεθος που μας δείχνει τη συνολική αξία των αγαθών που παράγονται μέσα σε μια περίοδο, με τη χρησιμοποίηση παραγωγικών συντελεστών που ανήκουν στους κατοίκους μιας χώρας.** Αν ξεφυλλίσουμε τους **Εθνικούς Λογαριασμούς της Ελλάδας**, που περιέχουν τα συνολικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας, θα παρατηρήσουμε ότι η συνολική αξία όλων των αγαθών τα οποία παράχθηκαν με τη συμμετοχή παραγωγικών συντελεστών και τα οποία ανήκουν σε κατοίκους της χώρας μας, δηλαδή το εθνικό προϊόν της Ελλάδας το έτος 1978 ήταν 1.182 δισεκ. δραχμές.

Η χρησιμοποίηση όμως των παραγωγικών συντελεστών για την παραγωγή των αγαθών προϋποθέτει την αποζημίωση των κατόχων τους, την πληρωμή δηλαδή στους κατόχους των συντελεστών αυτών μιας αμοιβής, που λέγεται **εισόδημα**. Το άθροισμα όλων αυτών των εισοδημάτων, που πάρονται οι κάτοχοι των παραγωγικών συντελεστών ως αποζημίωση για την παραχώρηση των παραγωγικών συντελεστών στην παραγωγική διαδικασία αποτελεί το **Εθνικό Εισόδημα** της χώρας. Επομένως, **εθνικό εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών μιας χώρας που καταβάλλονται στους κατόχους τους για την παραχώρηση των συντελεστών αυτών στην παραγωγική διαδικασία.** Αν κοιτάξουμε και πάλι τους Εθνικούς Λογαριασμούς της Ελλάδας, διαπιστώνομε ότι το εθνικό εισόδημα το έτος 1978 ήταν 1.182 δισεκ. δραχμές. Παρατηρούμε όμως ότι το εθνικό εισόδημα είναι ίσο με το εθνικό προϊόν. Αυτό συμβαίνει πάντοτε, γιατί αυτό που παράγεται με τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών της μιας χώρας δημιουργεί εισοδήματα, τα οποία περιέχονται στους κατοίκους της χώρας αυτής.

Τώρα, όλα τα τελικά αγαθά που παράγονται με τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών, οι οποίοι ανήκουν στους κατοίκους μιας χώρας, δηλαδή το εθνικό προϊόν, αγοράζονται από κάποιον είτε για κατανάλωση είτε για επένδυση.

Όσα παραμείνουν στα χέρια των παραγωγών ως αποθέματα, θεωρούμε ότι αγοράζονται από τους ίδιους τους παραγωγούς. Επομένως, όλα τα τελικά αγαθά, που παράγονται με τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών μιας χώρας, αγοράζονται τελικά από κάποιον, ο οποίος πληρώνει για την αγορά τους. Το άθροισμα των δαπανών αυτών, που πραγματοποιούνται για την αγορά των τελικών αγαθών τα οποία παράγονται με τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών της χώρας, αποτελεί την **εθνική δαπάνη**. Οι Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδας μας δείχνουν ότι η συνολική εθνική δαπάνη το έτος 1978 ήταν 1.182 δισεκ. δραχμές. Δηλαδή και η εθνική δαπάνη είναι ίση με το εθνικό προϊόν και με το εθνικό εισόδημα.

Άρα το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών τα οποία ανήκουν στην εξουσία μιας χώρας, λόγω της συμμετοχής των παραγωγικών της συντελεστών στην παραγωγική διαδικασία, μπορούμε να τα απεικονίσουμε με τρεις τρόπους:

— Ως εθνικό προϊόν, δηλαδή ως αποτέλεσμα της παραγωγικής προσπάθειας των συντελεστών της παραγωγής μιας χώρας.

— Ως εθνικό εισόδημα, δηλαδή ως σύνολο αμοιβών των κατόχων των παραγωγικών συντελεστών που έλαβαν μέρος στην παραγωγική διαδικασία.

— Ως εθνική δαπάνη, δηλαδή ως συνολική δαπάνη για την αγορά του εθνικού προϊόντος.

2. Εγχώριο προϊόν, εγχώριο εισόδημα και εγχώρια δαπάνη.

Εθνικό προϊόν, όπως είπαμε, είναι τό αποτέλεσμα της παραγωγικής προσπάθειας των παραγωγικών συντελεστών, που ανήκουν στους κατοίκους μιας χώρας. Η παραγωγική αυτή προσπάθεια μπορεί να γίνεται είτε μέσα στη χώρα είτε έξω από αυτή. Οι συντελεστές παραγωγής δηλαδή που ανήκουν στους κατοίκους μιας χώρας μπορεί να απασχολούνται μέσα στη χώρα ή και έξω από αυτή, να εργάζονται π.χ. σε πλοία έξω από τη χώρα. Επί πλέον, μέσα σε μια χώρα μπορεί να παράγονται αγαθά με τη χρησιμοποίηση παραγωγικών συντελεστών που δεν ανήκουν σε κατοίκους της χώρας αυτής αλλά σε ξένους. Το συνολικό προϊόν, που παράγεται μέσα σε μια χώρα επομένως, μπορεί να διαφέρει από το συνολικό εθνικό προϊόν της χώρας. Το προϊόν αυτό καλείται **εγχώριο προϊόν**. Επομένως, **εγχώριο προϊόν είναι το μέγεθος που μας δίνει τη συνολική αξία των αγαθών, τα οποία παράγονται μέσα σε μια χώρα, σε μια ορισμένη χρονική περίοδο**. Από τους Εθνικούς Λογαριασμούς της Ελλάδας, προκύπτει ότι το συνολικό προϊόν που παράχθηκε μέσα στην Ελλάδα το 1978 από δικούς μας και ξένους συντελεστές της παραγωγής ήταν μικρότερο από το συνολικό προϊόν που παράχθηκε με τη χρησιμοποίηση δικών μας συντελεστών μέσα και έξω από την Ελλάδα.

Τώρα, η παραγωγή των αγαθών, που αποτελούν το εγχώριο προϊόν, δημιουργεί εισοδήματα, δηλαδή αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή των αγαθών αυτών. Το άθροισμα των αμοιβών αυτών αποτελεί το **εγχώριο εισόδημα**. Επομένως, **εγχώριο εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται σε μια ορισμένη περίοδο μέσα σε μια χώρα**. Είναι φανερό ότι το εγχώριο εισόδημα είναι ίσο με το εγχώριο προϊόν, γιατί το πρώτο περιλαμβάνει όλες τις αμοιβές που καταβάλλονται για τη δημιουργία του δεύτερου, οι αμοιβές δε αυτές αποτελούν την αξία του προϊόντος που παράχθηκε μέσα στη χώρα.

Τέλος, το εγχώριο προϊόν αναλαμβάνεται τελικά από κάποιον, δηλαδή κάποιος πληρώνει τις αμοιβές αυτών των παραγωγικών συντελεστών. Το άθροισμα όλων αυτών των δαπανών αποτελεί την **εγχώρια δαπάνη**, που είναι ίση με το εγχώριο προϊόν και το εγχώριο εισόδημα.

3. Ακαθάριστα και καθαρά μεγέθη.

Έχουμε πει πολλές φορές μέχρι τώρα ότι για την παραγωγή ενός αγαθού πρέπει να χρησιμοποιήσουμε ορισμένη ποσότητα παραγωγικών συντελεστών. Οι παραγωγικοί αυτοί συντελεστές αμείβονται με μια αμοιβή, που αποτελεί το εισόδημά τους. Άλλα δεν πληρώνομε πάντοτε για τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών συντελεστών. Αν πάρομε ως παράδειγμα μια επιχείρηση, θα παρατηρήσουμε ότι πληρώνει μισθούς και ημερομίσθια στους εργαζόμενους, πληρώνει τόκους στους δανειστές της, κ.ά. Όμως για να παράγει τα διάφορα προϊόντα χρησιμοποιεί και ακίνητα και μηχανήματα, για τα οποία δεν πληρώνει τίποτε, γιατί ανήκουν στην επιχείρηση. Τα μηχανήματα και τα ακίνητα αυτά δύμας φθείρονται κάθε χρόνο. Όταν επομένως υπολογίζουμε την αξία της παραγωγής της επιχειρήσεως αυτής, θα έχουμε διαφορετικό αριθμό ανάλογα με το αν λάβομε υπόψη μας ή όχι αυτή τη φθορά. Έτσι, λ.χ. αν η επιχείρηση μέσα σε ένα χρόνο παράγει προϊόντα αξίας 100 εκατ. δραχμών, αλλά τα πάγια περιουσιακά της στοιχεία φθαρούν κατά 5 εκατ. δραχμές, θα έχουμε ουσιαστικά δύο μεγέθη: τη συνολική αξία της παραγωγής, που περιλαμβάνει και τη φθορά του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού της επιχειρήσεως και λέγεται **ακαθάριστη αξία** της παραγωγής και την αξία της παραγωγής που μένει, αν αφαιρέσουμε τη φθορά των παγίων περιουσιακών στοιχείων, η οποία λέγεται **καθαρή αξία** της παραγωγής της επιχειρήσεως.

Το ίδιο συμβαίνει και με την οικονομία ως σύνολο. Για την παραγωγή του εθνικού ή του εγχώριου προϊόντος ανάλογα, χρησιμοποιούνται διάφορα κεφαλαίουχικά αγαθά, τα οποία φθείρονται. Αν δεν λάβομε υπόψη μας αυτή τη φθορά, που στα οικονομικά τη λέμε **απόσβεση**, τότε έχουμε την ακαθάριστη αξία, λ.χ. το ακαθάριστο εθνικό προϊόν ή το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Αν δύμας από την ακαθάριστη αξία αφαιρέσουμε την απόσβεση του κεφαλαίου μας που χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία αυτής της ακαθάριστης αξίας, τότε έχουμε την καθαρή αξία, λ.χ. το καθαρό εθνικό προϊόν ή το καθαρό εγχώριο προϊόν. Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να διαστείλομε το ακαθάριστο από το καθαρό εθνικό ή εγχώριο εισόδημα και την ακαθάριστη από την καθαρή εθνική δαπάνη της οικονομίας. Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα λ.χ. είναι το σύνολο των αμοιβών που καταβάλλονται στους κατοίκους μιας χώρας για τη συμβολή των παραγωγικών τους συντελεστών στην παραγωγή αγαθών. Ενώ καθαρό εθνικό εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών που καταβάλλονται στους κατοίκους της χώρας αυτής για τη συμβολή των παραγωγικών της συντελεστών στην παραγωγή αγαθών, μείον τα εισοδήματα που καταβλήθηκαν για την παραγωγή των αγαθών που αναπληρώνουν ουσιαστικά τα φθαρέντα πάγια περιουσιακά στοιχεία. Με άλλα λόγια:

καθαρό μέγεθος = ακαθάριστο μέγεθος μείον αποσβέσεις

4. Μέτρηση των μεγεθών σε τιμές συντελεστών και τιμές αγοράς.

Αν ανοίξετε τους **Εθνικούς Λογαριασμούς της Ελλάδας**, θα δείτε δύο μετρήσεις για τα πιο πάνω μεγέθη. Μία σε τιμές συντελεστών παραγωγής και μία σε αγοραίες τιμές. Το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα της χώρας μας, σε τιμές συντελεστών παραγωγής το έτος 1978 λ.χ. ήταν 1.038 δισεκ. δραχμές, ενώ το ακαθάριστο εθνικό προϊόν σε αγοραίες τιμές ήταν 1.182 δισεκ. δραχμές. Η διαφορά, που είναι 144 εκ. δραχμές, είναι οι **έμμεσοι φόροι**, δηλαδή οι φόροι που επιβάλλονται πάνω σε διάφορα προϊόντα, **μείον** πς **επιδοτήσεις**, δηλαδή τις διάφορες ενισχύσεις που κάνει το Κράτος για ορισμένα προϊόντα.

Για να καταλάβομε καλύτερα τη διαφορά μεταξύ αγοραίων τιμών και τιμών συντελεστών της παραγωγής, ας πάρομε ως παράδειγμα ένα προϊόν, τα τσιγάρα, τα οποία φορολογούνται πολύ βαριά. Πραγματικά, ενώ η τιμή λιανικής πωλήσεως ενός κουτιού με τσιγάρα είναι λ.χ. 18 δραχμές, το πραγματικό κόστος παραγωγής του, δηλαδή όλες οι αμοιβές που πήραν οι διάφοροι παραγωγικοί συντελεστές, είναι μόνο 8 δραχμές περίπου. Οι υπόλοιπες 10 δραχμές αποτελούν φόρο, που τον πληρώνει ο παραγωγός και στη συνέχεια αυξάνει την τιμή των τσιγάρων και τον μεταβιβάζει έτσι σε μας, που τα καταναλώνομε. Η πρώτη τιμή του κουτιού, δηλαδή οι 8 δραχμές, είναι η αξία του σε τιμές συντελεστών παραγωγής, γιατί αυτή η αξία αντιπροσωπεύει το τί πήραν πραγματικά οι παραγωγικοί συντελεστές στα διάφορα στάδια ως αμοιβή για την παραγωγή των τσιγάρων. Ενώ η τιμή των 18 δραχμών, που πουλιέται το κουτί στην αγορά, είναι η αξία του σε αγοραίες τιμές. Αν αθροίσουμε τις αξίες όλων των προϊόντων σε τιμές συντελεστών παραγωγής, θα έχομε το εθνικό ή το εγχώριο προϊόν, ανάλογα, σε τιμές συντελεστών παραγωγής. Ενώ αν αθροίσουμε τις αξίες όλων των προϊόντων σε αγοραίες τιμές, θα έχομε το εθνικό ή εγχώριο προϊόν σε αγοραίες τιμές. Ανάλογα ισχύουν και για τα άλλα συνολικά μεγέθη της οικονομίας. Επομένως, όταν ένα μέγεθος εκφράζεται σε τιμές συντελεστών της παραγωγής, αυτό σημαίνει ότι περιλαμβάνει όλες τις αξίες που πήραν ως αμοιβές οι παραγωγικοί συντελεστές για τη συμμετοχή τους στην παραγωγή. Ενώ όταν εκφράζεται σε τιμές αγοράς, αυτό σημαίνει ότι περιλαμβάνονται μέσα και οι έμμεσοι φόροι, αλλά έχουν αφαιρεθεί οι επιδοτήσεις που δόθηκαν στα διάφορα προϊόντα.

5. Μέτρηση των μεγεθών σε σταθερές και σε τρέχουσες τιμές.

Είπαμε πιο πάνω ότι η αξία ενός αγαθού είναι ίση με την ποσότητα του αγαθού επί την τιμή του, δηλαδή την κατά μονάδα αξία του. Έτσι, όταν μετρούμε τα συνολικά μεγέθη της οικονομίας, αθροίζουμε τις επί μέρους αξίες των διαφόρων αγαθών. Λ.χ. για να βρούμε το εθνικό προϊόν μιας χώρας, αθροίζουμε τις αξίες όλων των προϊόντων που παράγονται από τους συντελεστές οι οποίοι ανήκουν στους κατοίκους της χώρας αυτής. Οι αξίες αυτές, που βρίσκονται με πολλαπλασιασμό της ποσότητας επί την τιμή που έχουν τα προϊόντα στην αγορά μέσα σε μια περίοδο, λέγονται **τρέχουσες αξίες** ή λέμε ότι οι αξίες αυτές εκφράζονται σε **τρέχουσες τιμές**. Έτσι, όταν λέμε ότι το ακαθάριστο εθνικό προϊόν της Ελλάδας σε τρέχουσες τιμές, το έτος 1978 ήταν 1.182 δισεκ. δραχμές, εννοούμε ότι αυτή ήταν η αξία όλων των αγαθών που παράχθηκαν από συντελεστές που ανήκουν σε κατοίκους

της χώρας μας, **εκφρασμένη στις τιμές που ίσχυαν στην Ελλάδα το έτος 1978.**

Οι αξίες όμως που εκφράζονται σε τρέχουσες τιμές εξαρτώνται από τις τρέχουσες αυτές τιμές των αγαθών και δεν μπορούν να μας δείξουν αν μεταβάλλονται οι ποσότητες των αγαθών ή όχι. Πραγματικά, όταν αυξάνονται οι τιμές των αγαθών αυξάνονται και οι αξίες τους ακόμη και όταν οι ποσότητες παραμένουν σταθερές. Αν έχομε π.χ. 5 κιλά μήλα και η τιμή τους είναι 30 δραχμές το κιλό, η συνολική τους αξία είναι 150 δραχμές, ενώ αν η τιμή τους αυξηθεί σε 40 δραχμές το κιλό, τότε η αξία τους θα είναι 200 δραχμές. Αν θέλομε να έχομε μια αξία των αγαθών, που να μας δείχνει αν μεταβάλλεται ή όχι η ποσότητα των αγαθών, τότε πρέπει να υπολογίσουμε τις αξίες των αγαθών όχι με βάση τις τρέχουσες τιμές, αλλά τις τιμές που είχαν τα αγαθά αυτά σε μια ορισμένη χρονική περίοδο. Έτσι, λ.χ. στους Εθνικούς Λογαριασμούς της Ελλάδας, αναφέρεται ότι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν του έτους 1978 σε τιμές του έτους 1970, ήταν 392 δισεκ. δραχμές, ενώ σε τρέχουσες τιμές ήταν 1.005 δισεκ. δραχμές. Ο πρώτος αριθμός έχει υπολογισθεί με βάση τις τιμές του 1970, δηλαδή πήραμε τις ποσότητες του έτους 1978 και τις πολλαπλασιάσαμε με τις τιμές που ίσχυαν το έτος 1970 και έτσι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν εκφράζεται σε τιμές του 1970. Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι αν έχομε δύο μετρήσεις ενός μεγέθους, που αναφέρονται σε δύο διαφορετικά έτη, λ.χ. το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν του 1976 και του 1978, και οι μετρήσεις αυτές εκφράζονται σε τιμές ενός οποιουδήποτε έτους, αλλά πάντα του ίδιου, λ.χ. του έτους 1970, αν υπάρχουν διαφορές στα μεγέθη αυτά, οι διαφορές αυτές οφείλονται σε μεταβολές των ποσοτήτων των αγαθών αυτών. Η μεταβολή επομένως της αξίας ενός μεγέθους που εκφράζεται σε σταθερές τιμές μας δείχνει μεταβολή της ποσότητας των αγαθών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥΣ

1.1 Έννοια και παραδείγματα αναγκών	1
1.2 Κατηγορίες αναγκών	1
1.3 Οι ιδιότητες των αναγκών	2
1.4 Η επιτακτικότητα ικανοποιήσεως των αναγκών	3
1.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΑΓΑΘΑ ΩΣ ΜΕΣΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

2.1 Έννοια και παραδείγματα αγαθών	4
2.2 Διακρίσεις αγαθών	4
2.3 Η σχετική ανεπάρκεια των οικονομικών αγαθών και το βασικό οικονομικό πρόβλημα	6
2.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

3.1 Έννοια και παραδείγματα των παραγωγικών συντελεστών	7
3.2 Κατηγορίες παραγωγικών συντελεστών	7
3.3 Η μετατροπή των παραγωγικών συντελεστών σε αγαθά. Η έννοια και η σημασία της παραγωγής	8
3.4 Η στενότητα των παραγωγικών συντελεστών ως αιτία της ανεπάρκειας των αγαθών	8
3.5 Οι παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας	9
3.6 Ερωτήσεις και ασκήσεις	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

4.1 Η ανάγκη και η σημασία της ανταλλαγής των αγαθών	11
4.2 Η αξία των αγαθών, η τιμή τους και η έννοια του χρήματος	11
4.3 Οι ιδιότητες του χρήματος και οι βασικές μορφές του στην Ελλάδα	12
4.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	13

**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

5.1 Γενικά	14
5.2 Πρωτογενής παραγωγή	14
5.3 Δευτερογενής παραγωγή	15
5.4 Τριτογενής παραγωγή	16
5.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΟ ΠΡΟΪΟΝ ΚΑΙ Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣ

6.1 Το ακαδέριστο εγχώριο προϊόν κατά τομείς και κλάδους παραγωγής στην Ελλάδα	18
6.2 Η απασχόληση κατά τομείς και κλάδους παραγωγής στην Ελλάδα	18
6.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις	21

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΑΓΑΘΩΝ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΜΕΤΕΧΟΥΝ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ

7.1 Η έννοια της αγοράς στα οικονομικά	22
7.2 Μορφές αγοράς	22
7.3 Τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην αγορά	24
7.4 Οι δυνάμεις που προσδιορίζουν τις τιμές των αγαθών στην αγορά	25
7.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

8.1 Έννοια της ζητήσεως. Η ζητηση ενός νοικοκυριού ή ατομική ζητηση	27
8.2 Η καμπύλη της ατομικής ζητήσεως	28
8.3 Η συνολική ή αγοραία ζητηση	29
8.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

9.1 Έννοια της προσφοράς ενός αγαθού. Η προσφορά ενός αγαθού από μια επιχείρηση	32
9.2 Η κλίμακα συνολικής προσφοράς ενός αγαθού	33
9.3 Η καμπύλη προσφοράς	34
9.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ
Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

10.1 Έννοια της ισορροπίας	36
10.2 Προσδιορισμός της τιμής ισορροπίας στην αγορά του τέλειου ανταγωνισμού	36
10.3 Προσδιορισμός των τιμών στις άλλες μορφές αγοράς	38
10.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	40

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ
Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, Ο ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ, ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

11.1 Έννοια και σημασία της επιχειρήσεως	41
11.2 Κατηγορίες επιχειρήσεων	42
11.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

12.1 Έννοια και κριτήρια προσδιορισμού του μεγέθους των επιχειρήσεων	44
12.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των μικρών επιχειρήσεων	45
12.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των μεγάλων επιχειρήσεων	46
12.4 Το μέγεθος των ελληνικών, και ιδιαίτερα των βιομηχανικών επιχειρήσεων	47
12.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

13.1 Έννοια και σημασία των ατομικών επιχειρήσεων στην οικονομία	49
13.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ατομικών επιχειρήσεων	50
13.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΕΤΑΙΡΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

14.1 Έννοια και κατηγορίες εταιρικών επιχειρήσεων	51
14.2 Η ομόρρυθμη εταιρία (Ο.Ε)	51
14.3 Η Ετερόρυθμη εταιρία (Ε.Ε.)	52
14.4 Η Εταιρία περιορισμένης ευθύνης (Ε.Π.Ε)	53
14.5 Η Ανώνυμη Εταιρία (Α.Ε)	54
14.6 Ερωτήσεις και ασκήσεις	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

15.1 Έννοια και σκοπός των συνεταιρισμών	55
15.2 Κατηγορίες συνεταιρισμών	55
15.3 Τα οικονομικά μέσα των συνεταιρισμών	56

15.4 Συνεταιριστικές οργανώσεις ανώτερου βαθμού	56
15.5 Σύντομη ιστορική εξέταση της εξέλιξης του θεσμού των συνεταιρισμάτων στην Ελλάδα ..	56
15.6 Το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα σήμερα	57
15.7 Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα	57
15.8 Ερωτήσεις και ασκήσεις	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ

ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

16.1 Έννοια και κατηγορίες δημοσίων επιχειρήσεων	59
16.2 Λόγοι για τους οποίους οι δημόσιοι φορείς κάνουν επιχειρήσεις	60
16.3 Επιδιώξεις και πολιτική τιμών των δημοσίων επιχειρήσεων	61
16.4 Οι δημόσιες επιχειρήσεις στην Ελλάδα	61
16.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ

17.1 Έννοια, γνωρίσματα και ιδιότητες του επιχειρηματία	63
17.2 Τα προσόντα του επιχειρηματία	63
17.3 Διάκριση επιχειρήσεως – επιχειρηματία	64
17.4 Ο Έλληνας επιχειρηματίας	64
17.5 Οι ενώσεις των επιχειρηματιών και ο ρόλος τους στην οικονομία	65
17.6 Ερωτήσεις και ασκήσεις	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΟΟ

ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

18.1 Έννοια σημασία και κατηγορίες εργαζομένων	66
18.2 Οι ενώσεις των εργαζομένων και η σημασία τους για την οικονομία	66
18.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις	67

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ

19.1 Τί είναι το Κράτος	68
19.2 Οι επιδιώξεις του Κράτους στη σύγχρονη κοινωνία μας	68
19.3 Ιστορική εξέλιξη του ρόλου του Κράτους στην οικονομία	70
19.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ

ΤΑ ΜΕΣΑ ΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

20.1 Γενικά	72
20.2 Τα δημοσιονομικά μέσα	72
20.3 Τα νομισματικά – πιστωτικά μέσα	73
20.4 Μέσα εξετερικής οικονομικής πολιτικής	75
20.5 Μέσα άμεσου ελέγχου	76
20.6 Θεσμολογικά μέσα	77
20.7 Ερωτήσεις και ασκήσεις	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ
Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣ

21.1 Έννοια και σημασία του προγραμματισμού	79
21.2 Κατηγορίες προγραμμάτων	80
21.3 Σύντομη ιστορική εξέταση της εξέλιξεως του προγραμματισμού στην Ελλάδα	81
21.4 Το νέο πενταετές πρόγραμμα αναπτύξεως της Ελλάδας 1978 - 1982	82
21.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	83

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

22.1 Τι είναι η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και γιατί δημιουργήθηκε	84
22.2 Η σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ	85
22.3 Η εξέλιξη της Συμφωνίας Συνδέσεως και η οριστική ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ	86
22.4 Οικονομικές επιδράσεις από τη σύνδεσή μας με την ΕΟΚ	87
22.5 Ερωτήσεις και ασκήσεις	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ
Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

23.1 Το μέγεθος της αγοράς των Αραβικών χωρών	89
23.2 Η εξέλιξη του εμπορίου της Ελλάδας με τις Αραβικές χώρες	91
23.3 Απασχόληση Ελλήνων στην περιοχή	91
23.4 Ερωτήσεις και ασκήσεις	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΆΛΛΕΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

24.1 Το μέγεθος της αγοράς των Βαλκανικών χωρών	93
24.2 Οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με τις Βαλκανικές χώρες	94
24.3 Ερωτήσεις και ασκήσεις	95

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

96